

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

5.

AZ ÚJ HELYESÍRÁS

A VALLÁS- ÉS OKTATÁSÜGYI M. KIR. MINISZTER

1903. MÁRCIUS 14-ÉN 862. SZÁM ALATT KELT RENDELETÉVEL KIADOTT

MAGYAR ISKOLAI HELYESÍRÁS

SZÖVEGE ÉS MAGYARÁZATA

BŐVÍTETT SZÓJEGYZÉKKEL

IRTA

SIMONYI ZSIGMOND

a Magyar Nyelvőr szerkesztője,

a magyar nyelvtudomány tanára a budapesti egyetemen.

BUDAPEST, 1903.

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA.

10 973/54

1980
Jd

Jd 523/1

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

WLASSICS GYULA

VALLÁS- ÉS OKTATÁSÜGYI M. KIR. MINISZTERNEK

KI AZ EGYSZERÜBB ÉS TERMÉSZETESEBB HELYESÍRÁSNAK
ÚTAT NYITOTT A MAGYAR ISKOLÁBA

AJÁNlja E MUNKÁT
HÁLÁJA JELEÜL

A SZERZŐ.

BEVEZETÉS.

A magyar nyelvművelés s a magyar tanítás történetében jelentős esemény az a rendelet, amelyet Wlassics Gyula, oktatásügyünk lelkes vezetője, 1903 március 14-én adott ki a magyar helyesírásról. A rendelet így szól:

A magyar helyesírás tanítása újabb időben számos panaszra adott okot, s a Népművelők Bpesti Egyesülete 1899-ben fölterjesztésben kért, hogy helyesírási mintakönyv kiadásával orvosoljam a fölmerült visszasságokat. E visszasságok részint számos — eredeti és idegen — szónak ingadozó írásmódjából keletkeztek, részint pedig abból, hogy a fejlődő nyelv és irodalom itt is, ott is rést ütött a hagyományos szabályokon. A helyesírás tanításának ezen akadályait méltatva, megbíztam az Orsz. Köznevelési Tanácsot, tegyen javaslatot a nehézségek elhárítására. Időközben a Magyar Tudományos Akadémia — mint már azelőtt is több ízben — újra átvizsgálta s egyes pontokra nézve egyszerűsítette a saját kiadványaira megállapított helyesírási szabályokat. Az Orsz. Köznevelési Tanács hosszas és lelkiismeretes tanácskozások eredményeképp, a M. T. Akadémia szabályzata alapján olyan munkálatot szerkesztett, mely — amennyire jelenlegi viszonyaink közt lehetett — egyszerűbbé és következetesebbé teszi a helyesírási szabályokat, azonfölül igen gondosan megállapított szójegyzékben ad útmutatást a kétes esetekben való eljárásra, s különösen az idegen eredetű szókra nézve iparkodik pontosabban határt szabni a magyaros s az idegenszerű írásmód közt. Minthogy a kiejtés idők folytán észrevétlenül változik, az írás pedig vele szemben egy ideig az irodalmi hagyományt követi, némely esetben nem lehet az eddig dívott írásmódot egyszerre hibásnak nyilvánítani s azért a szabályzat megenged egyelőre némely ingadozást. Az ilyen megalkuvást szükségessé teszi az a fontos irodalmi és iskolai

érdek, hogy a fejlődés ne erőszakos, hanem fokozatos legyen, s a fejlődés érdekében az új német és francia hivatalos szabályzatok is számos esetben választást engednek két-két írásmód között. A döntést e néhány esetben a pedagógiai belátásra s az irodalmi fejlődésre hagytam; de didaktikai szempontból szükségesnek találom, hogy egy és ugyanazon intézet egy írásmód mellett foglaljon állást. Hiszem, hogy az irodalmi fejlődés csakhamar megtalálja azt az utat, melyet az iskola s az irodalom érdeke kijelöl. Mindenképpen remélem, hogy ez a részben az Akadémia, részben a Közoktatási Tanács megállapodásain alapuló új iskolai helyesírás az e téren uralkodó zavart csökkenteni s rövid idő múlva teljesen meg fogja szüntetni.

Ezek alapján immár az új szabályzatot a rendelkezésem és vezetésem alatt álló összes iskoláknak irányadóul rendelem. Egyúttal elrendelem, hogy az új iskolai könyvek s a meglevőknek új kiadásai ehhez a szabályzathoz alkalmazkodjanak. De a jelenleg használatban levő kiadások tovább is használhatók, sőt (hogy szegény szülőkre ezzel új terhet ne rójunk) ugyanazon könyvnek új kiadása mellett is használhatni a régit, kivéve ha az új kiadás tartalmi tekintetben is változást szenvedne.

A szabályzat ilyen címmel jelent meg: *A magyar iskolai helyesírás. Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter.* Kapható a vallás- és közokt. miniszter Hivatalos Közlönyének kiadóhivatalában (Wodianer F. és fiai Budapesten). Ára 30 fillér.

WLASSICS GYULA.

Nem árt egyetmást elmondani e rendeletnek előzményeiről.

Helyesírásunknak jelenlegi formája mintegy száz évvel ezelőtt Révai és Verseggy vitáiból alakult ki, de uralkodóvá csak akkor lett, mikor az Akadémia — mingyárt működése megkezdésekor — magáévá tette. Az irodalmi fejlődés azonban nem állapodott meg 1830-ban. Mingyárt a rákövetkező két évtizedben érdekes változások történtek. Elhagyták a névelő s a mutató névmás mellől, továbbá a ragtalan birtokos mellől a hiányjelt, tehát *e' világ* s *a' magyar nyelv' rendszere* helyett ezt kezdték írni: *e világ, a magyar nyelv rendszere.* Az *illy, olly, melly* szókat egy betűvel megrövidítették. A *cz-t* Dugonics és Kazinczy példájára némelyek *c-vé* egyszerűsítették. Velük tartott Toldy Ferenc is, az Akadémia akkori főtítkára, s így már 1855-ben azt olvassuk a helyesírásról szóló munkákban: »Az Academia által föllállított szabályoknak még magok az Academia tagjai sem hódolnak immár« (Gyurits: A m. helyesírás szabályai, el.).

1856-ban az imént említett összes újítások elfogadását ajánlotta az Akadémiának a Nyelvtudományi bizottság (Toldy F., Czuczor G., Fogarasi J., Ballagi M., Hunfalvy P. és Brassai S.). Az Akadémia el is fogadta mind, a *c* kivételével, pedig ez egyszerűsítést már akkor is igen jól megokolva követelte a Nyelvtud. bizottság.* Az egyszerű *c* elvetésével az Akadémia többi osztályai akkori összes jeles nyelvészeinkkel szembeszállottak s eljárásuk akkor is meglehetősen visszatetszéssel találkozott.** Mindazáltal már akkor folyvást terjedt a *c*. Jogosultságát hirdette az a nyelvtan is, amelyből a hatvanas években tanultunk, a Szvorényié.*** Elkezdett terjedni a lapokban is, 1869-ben már négy lap írt egyszerű *c*-t: a Tanodai Lapok, a Protestáns egyházi és iskolai lap, a Hazánk és a Külföld s a Pesti hölgydivatlap.

Ugyanabban az évben indult meg Rákosi Jenő Reform című napilapja, s ez nem csak *c*-t írt, hanem még egy nagy újítást kez-

* »Van egy összetett mássalhangzó, t. i. a *cz*, majdnem köz szokásban, mely minden helyes ok nélkül szaporítja az összetett betűk számát, s nem csak a takarékoság elve ellen vét, hanem az összetett betűk elve ellen is, mely szerint *csak oly hangok követelnek új vagy összetett formát, miknek megfelelő egyszerű jegyek a latin betűrendszerben nem találtnak*. Már pedig a latin betűrendszerben van *c* betű, mely a betűrendszer elnevezésében is (»ábécé») szerepel; s így ha a szokástól eltekintünk, első szemre is felötlő, mikép lehessen deák *abc*-ről szó, ha ennek *c*-je nincs; ha pedig van, a mint hogy van, miért arra összetett betűt használni. Mondatik, hogy a latin írásban a *c* csak felhangzók előtt bír *c* értékkel, s hogy így a magyarban is az csak felhangzók előtt használtathatnék. De vajon mi gátolt bennünket az *s* alakot, mely a rómaiak s az összes európai népeknél vékony sziszegő hanggal bír (sz), susogó *s* értékben használni? Semmi, mert ez a nemzet íróitól függött és függ.«

** Legkíméletlenebb nyilatkozat Tomor Ferencé volt a Köz. Tanár-egyesület Közlönyében 1869, 2:345: Az Akadémiát »e pontra nézve tekintélynek sem magam el nem ismerem, sem tanítványaim előtt annak hirdetni soha nem fogom, sőt éles gúny nélkül még csak nem is említhetem«... »Coff ez, urak, amit magyarul csibóknak neveztek az én gyermekkoromban, midőn a Dunán túl még szélteben hosszában viselték, csak hogy nem hátul, mint a németek, hanem két oldalt. Ma már a somogyi kanászok sem viselik«... Érdekes uo. ez a megjegyzés: »Nem tudom, megköszönné-e Vörösmarty Gyulai Pálnak azon szívességét, mely szerint munkáinak legújabb kiadásában az ő egyszerűsítési törekvését oly irgalmatlanul arcul csapta a *cz*-vel.«

*** »Minthogy a *cz* egyszerűsítésénél (mint többi kétjegyű betűink körül kívántatnék) sem új jegyre, sem változtatásra, megszokásra szükség nincs... ezen jegyet, észszerűen, csak eredeti alakjában lehet helyeselnünk.« (25. l.)

dett: az idegen szók magyaros írását. De ezt a messzevágó újítást eleinte még Szarvas Gábor is *eccentrikus*-nak mondotta.

Idő közben kiütt a nagy *aki*-háború az Akadémiában. 1862-ben Czuczor és Fogarasi az akadémiai ú. n. Nagy Szótárban (A magyar nyelv szótára, előbeszéd 5. l.) kijelentik, hogy az *aki*, *ami*, *amely*, *amennyi* stb. szókban eltérnek az akadémiai szokástól s ezeket mint egységes szókká vált összetételeket egybeírják. A dolog előttük — mint mondják — oly világosnak látszott, hogy nem hihették, hogy fönnakadásra adjon alkalmat. »Mi jelennen is, minél többet gondolkodunk e tárgyról s mennél jobban vizsgáljuk nyelvünk természetét, annál inkább meggyőződünk írásmódunk helyességéről.« Velük egyetértett Toldy Ferenc is, az Akadémia főtítkára, és tekintélyük oly nagy volt, hogy ez írásmódról már mint az Akadémiáról beszél Joannovics György 1865-ben, az összeírás helyességét bizonyítgató értekezésében (Nyelvtudományi Közlemények 4. k.). — Budenz József (uo. 5. k.) és Arany János (l. Hátrah. próz. m. 343) a különírás helyességét vitatták.

E sokféle kétség miatt az Akadémia 1876-ban megint átvizsgálta a helyesírás szabályait. Budenz és Szarvas valóságos forradalmi indítvánnyal álltak elő: a fonétikus, kiejtés szerinti írásmóddal (*tartja* helyett *tartya*, *tartsa* helyett *tarča* stb.). Joannovics Györgynek egy más pontra nézve volt különvéleménye, azt indítványozta, hogy a *viszszük*, *öcscse*-féle alakokban is csonkítva írják a kettőztetett kétjegyű betűket: »Az egyszerűsítés elvének az itt kijelölt körben való általánosítása nagy alkalmatlanságtól mentené meg a magyar írást és régen érzett szükségnek felelne meg.« A Nyelvtudományi bizottság ezt se fogadta el, de következetesség kedvéért a ragozásról a szóképzésre is kiterjesztette a csonkítatlan írásmódot: *locscsant*, *buggyan* stb., nem *loccsant*, *buggyan*, »mert e szók gyökerei nem *loc*, *bug*«... De az összes Akadémiának nem kellett ez a következetesség, szabályul azt állította föl, hogy »*buggyan*, *loccsan*.. (pedig e szók gyökerei *bugy*, *locs*..). Ellenben ki kell írni mind a két módosító betűt a ragozás útján támadt hangkettőzéseknel, pl. *öcscse*, *gonoszsza*...« Egyáltalán semmi számbavehető javításra nem álltak rá.

Eközben az élet tovább érlelte a célszerű újításokat. E könyv szerzője 1877-től kezdve nyelvtanaival az iskolába vitte be a c-t s a kettőztetett betűk következetes csonkítását, majd Beöthy Zsolt terjesztette az egyszerű c-t irodalmi kézikönyvével. 1881-től kezdve igen nagy hatása volt helyesírásunk fejlesztésére Rákosi Jenő Budapesti Hírlapjának, mert példáját követte lassanként a többi

napilap is. — Ugyanakkor a Magyar Nyelvőrben is számos értekezés jelent meg a helyesírásról, a többi közt Balassa József derék hangtani cikkei és egy cikke: A helyesírás kérdése (17:337).

E mozgalmak által annyira megérlelve láttam helyesírásunk kérdéseit, hogy 1891-ben magam tettem kísérletet a konzervatív Akadémia megindítására. Legyen szabad itt szórul szóra közölni föl-olvasásomat, amelyben javaslataimat az Akadémia elé terjesztettem (Akadémiai Értesítő 1891, 285—291):

Egy szellemes ember azt szokta mondani: Isten a szívet nézi, nem pedig a helyesírást. Mindazáltal nem tagadhatni, hogy az embernek helyesírását műveltsége fokmérőjének tekintik általában. S ennek bizonyos tekintetben meg is van a jogosultsága. Mert — ámbár vannak kivételek, úgy, hogy köztünk élő *jeles* írókat tudnánk megnevezni, kiknek kézírata a korrektor javításai nélkül nem kerülhetne a nyilvánosság elé — mégis szabályul állapíthatjuk meg azt a tapasztalatot, hogy *helyesírásunk pontossága egyenes arányban áll olvasottságunkkal*. Mennél többet olvasunk, annál jobban bevésszük az egyes szóknak képe az emlékezetünkbe. Aki tehát a szók képét írás közben hibásan jeleníti meg, ezzel maga állítja ki a bizonyítványt arról, hogy nem elég gyakran látja a szókat leírva vagy nyomtatva, tehát: hogy nem eleget olvas. És csakis ilyen szempontból vagyunk feljogosítva helyesírásáról megítélni az embert, nem pedig olyan szempontból, hogy vajjon ismeri-e apróra a hivatalos szabályokat. Ha pl. egy-egy harminc évesnél idősebb kortársunk még most is *rosszat* ír egyszerű *sz-szel*, holott mai akadémiai és iskolai szabályaink kettős *sz-szel* *rosszat* követelnek: ebből nem szabad az illetőknek csekély olvasottságára következtetnünk. Ez a szabály ugyanis csak tizenkét év óta érvényes, ők ellenben iskolai és nagyrészt egyéb olvasmányaikban is még az egy *sz-es* *rossz* írásmódot látták. Az ilyenek megeshetnek a legműveltebb emberen is, és ezek az esetek azt mutatják, hogy az egyénnek olvasottságát csak bizonyos fönttartásokkal ítéldhetjük meg írása módjából.

Az akadémiaiak időről időre tüzetesen foglalkoznak a helyesírás szabályozásával és célszerű fejlesztésével; de a hivatalos helyesírás irányában bizonyos méltányos követeléseket támaszthatunk. Ilyen teljesen jogosult követelés nézetem szerint a következő kettő:

1. A hivatalos helyesírásnak lehetőleg egyszerűnek és egyöntetűnek kell lennie, hogy a művelt embert ne kényszerítsük tudákos szörszálhasogatásokra olyami érdekében, ami elvégre is nem öncél, hanem csak eszköz arra, hogy gondolatainknak még szemmel látható öltözete is kifogástalan legyen.

2. A hivatalos helyesírást időről időre fejleszteni kell, ha nem is gyökeres újításokkal, mint p. a spanyol akadémia tette 1830-ban, legalább az egyes mesterkélt és következetlen szabályok átalakításával, mint tíz év előtt a német kormányok tették, s mint egy-két évvel ezelőtt tette az angol *Philological Society*. A német helyesírásnak

egyik legjelesebb történetírója, Wilmanns, így állapítja meg történeti tanulmányai eredményét: »A merész újítások, még ha tárgyilag teljesen megokoltak voltak is, mindig sikertelen maradtak, *csakis azok vihették egy-két lépéssel előre a helyesírást, akik követték azt az irányt, melyet az irodalmi szokás mutatott*«. A fejlesztésre nézve elvül ezt fogadhatjuk el: A helyesírást legkönnyebben s legcélszerűbben oly irányban javíthatjuk, egyszerűsíthetjük, amilyen irányt úgyis önként követ az irodalmi szokás.

Az imént kifejezett két követelménynek fog nézetem szerint eleget tenni a M. T. Akadémia, ha érvényre emeli a módosítóanyagokat, melyeket ezennel szerencsém van előterjeszteni a tizenkét évvel ezelőtt megállapított helyesírási szabályokhoz.

*

Első és azt hiszem most már legkevesebb ellenmondásba ütköző indítványom az *egyszerű c* jegynek szabállyá emelését célozza a kétjegyű *c* helyett.

Mióta Adámi Mihály 1760-ban a *zs* hangra a keresztülhúzott *z* jegyet ajánlotta, igen sokat foglalkoztak nyelvészeink a kettős betűk egyszerűsítése kérdésével; Révai, Vörösmarty és mások igen sokat bajlódtak a célszerű betűalakok kieszelésével. De, ámbár az utolsó ily irányú mozgalom (a *M. Nyelvőr* II. s III. évfolyamában) már egészen tetszetős betűket eredményezett: minden ily törekvés megghiúsult azon emberi gyarlóságunk miatt, hogy csekély haszon kedvéért nem áldozzuk föl szokásaink kényelmes követését.

Azonban kivételes szerencsében részesült az egyszerű *c* s ennek legbuzgóbb harcosai Kazinczy Ferenc és Toldy Ferenc voltak, kiket már saját nevök is ösztönzött a fölösleges és bosszantó *z* elleni harcra. Hogy az egyszerű *c* már a negyvenes évek óta annyira tartja magát, sőt folyton hódít, azt nyilván e jegynek megszokottsága okozta. Annaira hozzá volt szokva a magyar olvasó e betűhöz a latin s a hazai szláv nyelvek írásában, hogy nagyon könnyű volt hozzászoknia a magyar írásban is.

Akadémiánk helyesírási szabályai két okot emlegetnek az egyjegyű *c* ellen. Egyik az, hogy a latin szók változó hangzású *c*-je a magyar *c*-nek egyforma hangzásával szemben zavarba ejtené a magyar olvasót, úgy, hogy a *commog*, *cakó*, *cók* szokat így olvasná hirtelenében: *kakó*, *kammog*, *kók*. — Azt hiszem, ezt ma többé nem vethetni a latba. Először is olyan ritka esetekben lehet idegen ortografia hatással a magyar szók olvasására, hogy ilyesmire hivatkozni legalább is furcsa. Hallottam én már a *locs-pocs* szót is így olvasni: *loksz-poksz*, azért mégsem indítványozok a *cs* hangra új jegyet. — Másodszor a helyzet ma egészen más, mint tizenkét évvel ezelőtt. Ma sokkal jobban el van terjedve az egyszerű *c* s annyira megszokott betű, hogy senki sem fogja többé a *cukrot kukor*-nak vagy a *cók-mók*-ot *kók-mók*-nak olvasni, senki sem fogja A *JÓ PALÓCOK* diszkiadásán a címet *Jó Palókok*-nak ejteni. Egyes kiadók, pl. Aigner

Lajos, Légrády testvérek, már tíz-tizenöt év óta mindent egyszerű *c*-vel nyomatnak, ezt alkalmazza a *M. Nyelvőr* is már évek óta, s ezt terjesztették tizenöt éven át az én iskolai nyelvtanaim is, azonfelül Ballagi összes szótárai. De legnagyobb hatással e tekintetben az volt, hogy épen a három legolvasottabb napilap egyszerű *c*-t ír. Kétségtelen, hogy mai napság legtöbb ember olvasmányát első sorban a napilapok teszik, sőt a közönségnek nagy része nem is olvas egyebet. Kétségtelen ennélfogva az is, hogy a mai magyar olvasó már teljesen megszokta az egyszerű *c*-t, sőt igen sok olvasó év száma alig látja a *cz* jegyet.

A másik ok, melyet az egyszerű *c* ellen említenek az Akadémia szabályai, az, hogy »ez egy betűnek egyszerűsítése mindaddig, míg a többi kettősjegyű betű épségben marad, csekély hasznót hajtana írásunknak«. Ezzel szembe állíthatjuk a régi igaz mondást: Ki a krajcárt nem becsüli, az a garast nem érdemli. Megelégedhetünk a csekély haszonnal is, kivált ha oly könnyen s oly csekély kockázattal elérhetjük e hasznocskát.

*

Második indítványom a *kétjegyű mássalhangzó kettőztetését* kívánja következetesebbé tenni. Akadémiánk szabályai szerint ugyanis a kettős *ssz*, *nyny* stb. betűket némely szókban csonkítani kell, így: *ssz*, *nyy*; más szókban ellenben teljesen ki kell írni, azokban t. i., amelyekben a kettőztetés ragozás által keletkezik. Például: *hosszú*, *annyi*, másfél *sz* és *ny* betűvel, ellenben *oszzszuk el*, *arannnyal*, két egész *sz* és *ny* betűvel!

Fölöslegesnek tartom annak a kifejtését, hogy ez a mesterkelt szabály hibás hangtani alapon épült, t. i. azon a hiedelmen, hogy az *arannnyal* alakban a ragnak *v*-je változott *ny*-re, vagy az *oszzszuk* szóban a *j* *sz*-re.

Nézzük e szabálynak csak a *következetességét*, mert ez már fontos dolog a helyesírásban. Az *oszzszuk*, *veszzzen*-féle igealakok, igaz, hogy hajdan *j*-vel hangzottak: *oszjuk*, *veszjen*; de ugyanazokban a régi nyelvemlékekben a *hosszú* és *asszú* szó is *j*-vel van még: *hosszjú*, *aszjú*! Igaz továbbá, hogy *arannnyal*, *asszonnyal* valaha így hangzott: *aranyval*, *asszonyval*; csak hogy azonfelül az *annyi*, *ennyi* is ebből lett: *aznyi*, *eznyi*, az *asszony* régenté *ahszony* volt és így tovább! Mért kell tehát ezeket ma kétféleképp írunk? hol van itt a következetesség? Sőt tovább megyek. Ha ez az igealak *oszzszuk* másképp irandó, mint a *hosszú* szó, akkor ezt az igét *bízzad* szintén meg kellene valahogy különböztetni ettől *izzad*, *kalappal* más *pp*-vel volna irandó, mint *szappan* stb. Micsoda szőrszálhasogatásra jutnánk az ilyen pedáns következetességgel? De a mai szabályok szőrszálhasogatása még csak nem is következetes s azért valóságos gyötrelmem az iskolai tanításban, az életben pedig vajmi kevesen törődnek ezzel az agyafúrt szabállyal, csak a szegény korrektoroknak kell vele bajlódni minden cél és haszon nélkül. De még azok sem tudják e csoda-szabályt pontosan alkalmazni, s én vállalkozom rá, hogy ellene

való vétségeket kimutatok még az Akadémia s a Kisfaludy-társaság kiadványaiban is.

Hogy nyelvtani szempontból e mesterkelt különbségtetésnek semmi jelentősége nincs, arra bizonyítékul elég lesz egy tényre hivatkoznom. Az Akadémia állandó Nyelvtudományi bizottsága már *tíz évvel* ezelőtt egyhangúlag elhatározta, hogy mihelyt ismét revízió alá kerül a helyesírás, el fogja ejteni ama céltalan megkülönböztetést és helyébe az úgynevezett *csontkítást* teszi általános szabállyá. Remélem, hogy e határozatot a teljes Akadémia is magáévá fogja tenni s ezzel ismét előreviszi egy lépéssel írásunknak egyszerűsítését. — A M. Nyelvőr már eddig is e határozat értelmében járt el.

*

Harmadik indítványom az *idegen szók* írását illeti. Íróink nagyobb részének s kivált természettudósaink- és hírlapíróinknak tolmácsolom óhajtatását, midőn azt kívánom, hogy az idegen szók magyaros írását terjesszük ki messze az eddigi akadémiai gyakorlat határain túl.

E tekintetben az Akadémia szabálya azt mondja, hogy a meghonosult idegen szókat írjuk magyarul, a többit pedig változtatlan hagyjuk. Itt először a *meghonosult* fogalmát sokkal szabadabban kell magyaráznunk, mintsem az akadémiai gyakorlat szokta. Ha szabályzatunk példái közt ott látjuk a *fináncot* és a *taksát*, ezek mellé teljes joggal odatehetjük meghonosult szókul az *egzekválást* és az *egzekúciót*. Ha magyarosan írhatjuk a *prózát*, *poézist*, *kritikát*, ép úgy írhatjuk magyarosan a *filozófiát*, *fizikát*, *fiziológiát*, *filológiát*, *pedagógiát* s általában minden tudomány nevét, továbbá a *telegráfot*, *telefont*, *difteritist*, *gimnáziumot* és számos ilyen szót. Ha az olaszok, spanyolok, svédek, dánok, lengyelek, csehek *f*-fel írhatják a *filozófiát*, *fizikát* s más efféléket, akkor nekünk sem kell *ph*-val írunk. A görög és latin szók írását egyáltalán csak azok a nemzetek őrzik változtatlan, amelyek nem tudják lektüzdeni a régi és erős irodalmi hagyomány nyomását (a franciák, angolok, németek).

De ki kell terjesztenünk a magyaros írást a meghonosult szók körén túl a *meghonosuló idegen szókra* is, vagyis azokra, melyek, bár még a mindennapi életben, az élő beszédben nem oly gyakran szerepelnek, de az irodalomban, s nem csak tudományos munkákban, hanem ismeretterjesztő könyvekben s a hírlapokban is minden nap olvashatók, s melyeket minden művelt magyarnak ismerni és érteni kell. Ilyenek pl. *miniatur*, *prerogativa*, *paralizálás*, *kontroverzia*, *konzerválás*, *konstatálás*, *analízis* és egyáltalán az előkerülő idegen szók legnagyobb része, — úgy, hogy csak a ritkán használt és speciális tudományágakra szorítkozó idegen szók tartsák meg idegen öltözetüket, azonkívül természetesen a tulajdonnevek.

Ennek különösen gyakorlati szempontból van nagy fontossága, amennyiben az idegen szóknak magyaros írása meg fogja könnyíteni az ismereteknek magyar nyelven való terjesztését.

Ezen indítványom elfogadását nagyon megkönnyíti az a tény, hogy hírlapjainknak jelentékeny része (a Budapesti Hírlap kezdettől fogva, egy idő óta pedig a Nemzet is, l. az idei márc. 6-iki szám érdekes tárcáját) máris teljes következetességgel gyakorolja a magyaros írást, a többi — bár elvben ellenzi — mégis többé-kevésbé utána indul, — azonfelül pedig természettudósaink is, kivált az annyira elterjedt és olvasott Természettudományi Közlönyben, nagyrészt gyakorlatba vették e célszerű és hasznos reformot.

*

Negyedik indítványom az *aki*, *ami*-féle relativ névmások egy szóba írását célozza, tehát olyasmit, amit szintén sokan és régóta kívántak s amit sokan már tényleg is gyakorolnak.

Erről a kérdésről nagy vita folyt már egy negyedszázaddal ezelőtt Akadémiánkban. Az összeírást pártolták Toldy Ferenc és Joannovics és alkalmazta az úgynevezett Nagy Szótár is, de ellenezte Arany János. Ő azt állította, hogy a népnek két harmada ilyenformán ejti a relativ névmást: *akki*, *ammi*; és így fejezte be érdekes fejtegetését: »Lelkiösmeretünk borzad *aki*-nek írni oly szót, melyet így volnánk kénytelenek olvasni: *akki*.«

A fölhozott okadatok épen nem voltak meggyőzők. Először is nem volna olyan borzasztó, mert épen nem hallatlan a mi helyesírásunkban ez a különbség az írás és a kiejtés közt. Országszerte így ejtjük: *eggyes*, *eggyütt*, *kissebb*, s az országnak tán négy ötödrésze azt mondja: *szívesen*, *magassan*, *okossabb*, *erőssek* stb., s mégis egyszerű *gy*-vel és *s*-el írjuk: *egy*, *együtt*, *kisebb*, *szívesen* stb. stb.

De másfelől tévedett a boldogult abban, hogy a magyar népnek két harmada *akki*-t, *ammi*-t ejtene; vagy ha nem tévedett, azt kell mondanunk, hogy ez a kiejtés ebben a negyedszázadban, mely a vita óta eltelt, igen sok tért veszített. Megengedem, hogy még egész nagy vidékek így ejthetik, nem is tudom megmondani pontosan, az *aki*, *ami* kiejtés mely területeken járatos: de annyit kétségtelennek tartok, hogy ma az országnak nagyobb részében az utóbbi kiejtés divik s hogy ez a kiejtés — mint természetes is — mindinkább hódít. Nem lesz tehát baj, ha az *aki*-t, *ami*-t úgy fogjuk olvasni, amint írva van; ámbár teljes szabadságában áll a tisztántúli embernek, hogy ezentúl is *akki*-t, *ammi*-t, *ammint*-et ejtsen, aminthogy mi dunántúliak mindig *okossabb*-at, *erőssebb*-et ejtünk, ámbátor egy *s*-sel írjuk.

Hogy pedig célszerű és helyes a relativ névmást egy szóba írunk, az, úgy hiszem, kétséget nem szenved. Az *aki*, *ami* nyelvérzékünknek már ép olyan egység, mint pl. a *valaki*, *valami* vagy *senki*, *semmi*. Az a szócska annyira összeforrt már a relativ névmásokkal, hogy némely esetben már valósággal mellőzhetetlen. Pl. nem mondjuk már ma: *Azt veszem, melyiket akarom*; hanem csakis így: *Azt veszem, amelyiket akarom*. Nem mondjuk: *Úgy kiáltott, hogy csak tudott*; hanem: *Úgy kiáltott, ahogy csak tudott*. Sőt a népnyelv

már egyéb esetekben sem igen hagyja el; talán egyáltalán nem hallani a néptől ilyent: *Az az ember, ki itt volt*, vagy: *Azt teszek, mit akarok*.

Célszerű lesz tehát e tekintetben a francia s a görög ortografiát követnünk, mely egy szónak írja az egészen hasonló szerkezetű *lequel, laquelle* és *ὅστις, ἥτις* névmást. Akkor az iskolában sem kell legalább avval a mesterkéltszétválasztással vekszálnunk tanítványainkat, akik sehogy sem tudják megérteni az első években, hogy ami egy szó, miért kell abból kettőt csinálni.

*

Az előadottakon kívül még két tekintetben szorulnak nézetem szerint javításra az Akadémia szabályai.

Egyik a hosszú magánhangzók, jelesen a nyelvjárások szerint ingadozó *ú, ű, í* hangok használatának szabályozása. E tekintetben a nyelvjárásoknak többségét kell bírónak tennünk s a kérdésnek megoldását nagyon megkönnyíti Balassa Józsefnek a nyelvjárásokat tárgyaló munkája, mely az Akadémia kiadásában már néhány hét múlva kikerül a sajtó alól.

A másik kívánság negatív s olyan szabályocskák mellőzését kívánja, amelyekre úgy sem ügyel senki, sem az Akadémián belül, sem rajta kívül. Azokat a mesterkéltszéphangzatos szabályokat értem, amelyek megszabják, hogy mikor kell *föl-t* írni, mikor *fel-t*, mikor *uk űk* személyragot s mikor *ok ök-öt*. Ez nem csak szörszálhasogatás, de azonfelül nem is tartozik a *helyesírásba*, hanem legföllebb a *helyes ejtés* tárgyalásába.

Ezek után arra kérem a t. osztályt, kegyeskedjék utasítani a Nyelvtudományi bizottságot: *vegye revízió alá a helyesírási szabályokat, és az elveket sértetlen épségben tartva, igyekezzék ezeket az elveket következetesebben keresztülvinni s jelesen az egyszerűsítés elvének nagyobb érvényt szerezni*.

Mellém állott Szabó József, a nagyműveltségű természettudós (külön akadémiai fölolvasásában), Kalmár Elek (tkp. már 1888-ban a Filológiai társaságban, ilyen című fölolvasásában: *Idegen szók írása*, de csak 1893-ban jelent meg a Nyelvtudományi Közleményekben) — és végre Szarvas Gábor, különösen két cikkében: *A c és cz mérközése* (1891), és: *Az idegen szók használata és írása*. (1893). — Ellenem nyilatkozott Volf György (három cikkben az 1891-i s 1893-i Budapesti Szemlében) abban a — szerencsére alaptalan — aggodalomban, hogy javaslataimmal a tisztán kiejtés szerinti írásnak akarom útját egyengetni.

Az Akadémia nyelv- és széptudományi osztálya indítványom értelmében elvben elhatározta a szabályok átdolgozását s ennek előkészítésével megbízta az állandó nagy Nyelvtudományi bizottságot.

Mint a Ny. biz. előadója úgy fogtam a dologhoz, hogy nem csak a biz. tagjaival, hanem minden számottevő nyelvészszel belejegyeztettem a kívánatos változtatásokat a régi szabályzat egy-egy példányába, aztán e becses észrevételek fölhasználásával megszerkesztettem az új szabályok előadói tervezetét. Ezt igen soká, igen alaposan tárgyalta (Szarvas G. lakásán) egy öttagú szakbizottság, mely azokból alakult, akik szakszerűleg foglalkoztak a helyesírás kérdéseivel. Ezek elfogadták mind a négy újítást, sőt megsziporították egy-két újjal (*eggy, eggyenlő, kissebb* stb.). — A szakbizottság számos javításával a tervezet a nagy Nyelvtudományi bizottság elé került. Ez is igen sok apró javítást tett rajta, de a négy fő javaslat közül egyet egészen elejtett: a csonkításra vonatkozót, a másikat pedig, az idegen szókra vonatkozót módosította: a magyaros írást a meghonosult szókra szorította, de ezek közé számította az irodalomban közkeletű szókat is (p. *sztrájk, szocializmus, sovinizmus, reakció, kinin* stb.). — Innen a tervezet a nyelv- és széptudományi osztálynak nyelvészekből és írókból álló vegyes bizottsága elé került, s ez keveset változtatott rajta. — A következő fórum maga a nyelv- és széptudományi osztály volt. Ez elvetette az *aki, ami* összeírását, s az idegen eredetű szókra nézve visszaállította a régi szabályt, amely határozatlanságával már annyi bajt okozott, hogy t. i. »magyarosan csak a meghonosult szókat írjuk«, ellenben »a valóságos idegen szók« megtartják idegenszerű formájukat, s emezek közé tartoznak még az olyan közkeletű szók is, minő a *reakció, sovinizmus, delegáció, kvóta, sztrájk* stb. stb. Ez utóbbiak példáit egészen mellőzte az osztály, nem akart se jobbra, se balra dönteni, kitért a nehéz kérdés elől, meghagyta a régi bizonytalanságot. — Az ötödik fórumon, az Akadémia összes ülésében, az öreg urak (mert ott csak a rendes és tiszteleti tagok szavaznak) elvetették négy javaslatom közül az utolsót is, az egyszerű *c-re* vonatkozót. Mindezt első sorban Gyulai Pál buzgólkodásának köszönhetjük, mert ő hazafias aggodalommal állott őrt a nemzeti hagyományok mellett.* — Ez 1901 febr. 25-én történt, ez volt a tízévi tárgyalás eredménye.

Mindamellett sok tekintetben javítottak e tárgyalások az Akadémia helyesírásán. »Mindamellett — mondja maga az Akadémia elnöksége egy 1901 III. 7-én kelt hivatalos nyilatkozatában — az Akadémia köszönettel tartozik neki [t. i. a négy indítvány

* Gyulai Pál indítványára — titkos szavazással — a Magyar Nyelvőrt is, mint akadémiai folyóiratot, eltiltották az új helyesírástól, melyet 1888-tól 1902-ig használt.

tevőjének] mint a Nyelvtudományi bizottság előadójának, ki a most megállapított helyesírási szabályokat szövegezte. Sokkal rendszerebbek, jobban indokoltak, tanulságosabbak azok most, mint az eddigi fogalmazásukban voltak.« — Azonkívül számos részlet-kérdésre nézve is javultak és nagyobb következetességre jutottak (p. a *fönn* szónak összetételekben is következetes írásában stb.).

*

Közben, 1899-ben, a Budapesti népnevelők egyesülete küldöttség útján tüzetesen megokolt kérvénnyel járult Wlassics Gyula vallás- és oktatásügyi miniszter elé, s abban elpanaszolta a helyesírás bajait. Elpanaszolta, hogy a helyesírásnak rendkívül ingadozó és zavaros állapota tetemesen megnehezíti a népiskola egyik elsőrendű föladatát, az írás és fogalmazás tanítását. Az iskola ebben a bizonytalanságban drága idejének jó részét meddő munkára, az írásbeli következetlenségek javítására és tárgyalására kénytelen pazarolni, de ebben a munkájában is folyvást érzi a biztos irányadás hiányát s így nem igazodhatik el a régibb nyelvtani szabályok s a mai irodalmi divatok közti ellentétekben. A miniszter figyelmére méltatta a kérelmet, s mivel tudta, hogy a magyar nyelvészek az Akadémiában s az Akadémián kívül is tüzetesen megvitatták a helyesírás újabb kérdéseit, megbízta e könyv szerzőjét, hogy a szakértők tárgyalásai alapján dolgozza ki a helyesírásnak rövid és könnyen érthető szabályzatát.

Ekkor akadémiai munkálatomból világosabban elrendezett s ahol szükséges volt egyszerűbben fogalmazott kivonatot készítettem s ezt — az iskola szükségére való tekintettel — megtoldottam az írásjelekről szóló szakaszokkal.* A miniszter munkálatomat az iskolai kérdésekben legilletékesebb testület, az Orsz. Közoktatási Tanács bírálata alá bocsátotta. A Tanács az intézkedést mint az iskolákra nézve üdvöset örömmel üdvözölte, s a Tanács teljes állandó bizottsága nem csak megbírálta, hanem számos ülésen a leghivatottabb szakemberek élénk közreműködésével alaposan tárgyalta, megvitatta és számos részletében megjavította. Sőt még a tájékoztató szójegyzéket is cikkről cikke tárgyalta és megkétszerezte azzal, hogy egyrészt fölvette tájékoztatásul azokat az idegen szokat, amiket

* Ezeket az iskolai helyesírás számára készítettem, de idő közben átengedem az akadémiai helyesírásnak is, mert ott éppen akkor kívánták az írásjelek szabályait is fölvenni (azelőtt az akadémiai szabályokban erről sohase volt szó, csak a negyedik fórum, a nyelv- és szépt. osztály kívánta).

minden esetre magyarosan írhatni, másrészt pedig az újabb irodalomban elhanyagolt hosszú-hangú szókat. Főnt említett négy javaslatomat majdnem változatlanul s majdnem egyhangúlag elfogadta a Tanács, azzal a meggyőződéssel, hogy ez egyszerűsítésekre szüksége van az iskolának, s hogy ha az iskola befogadja, nemsokára általánosan el fognak terjedni s így irodalmi nyelvünk e tekintetben megállapodásra és egyöntetűsége fog jutni. — Az Orsz. Közokt. Tanács elnöke a Tanács állandó bizottságában lefolyt tárgyalások eredményéről a következőkben adott számot a miniszternek:

»Az állandó bizottságot tárgyalásaiban az az elvi szempont vezette, hogy az iskolák számára kibocsátandó szabályzat lehetőleg megegyezzek az Akadémia szabályzatával. Ezen az alapon főképp arra törekedett az állandó bizottság, hogy az akadémiai szabályzat nehézkes szakszerű fogalmazását egyszerűsítse, világosabbá és áttekinthetőbbé tegye s ezzel iskolai használatát megkönnyítse. Emellett különös gondot fordított arra is, hogy olyan részletekre nézve, amelyeket az akadémiai szabályzat homályban hagyott, a munkákat megadja iskoláinknak a feltétlenül szükséges útmutatást. Az utóbbi dologra vonatkozólag csupán az idegen eredetű szók helyesírásának sokat vitatott kérdését emelem ki, amelynek a legnagyobb figyelmet szentelte az állandó bizottság. Javaslat a tekintetben részletezőbb, mint az akadémiai szabályzat. Megtartva ennek elvi alapját, mind a szövegben, mind a szójegyzék nagyszámú példájában kellő tájékoztatást ad arra nézve, hogy az idegen eredetű szók közül melyek tarthatók meghonosult és közkeletű szóknak, s eszerint helyesírásuk miképen történjék.

A szójegyzéket is, amely az iskola céljaira igen hasznos, tetemesen kibővítette az állandó bizottság s felvette benne a hosszú *i, ú, ü* hanggal irandó szók közül a fontosabbakat, ellenben mellőzte a hibás alakok emlegetését (pl. »*iktat*, nem *igtat*; *labda*, nem *lapda*« stb.), mert ezeknek felsorolása az iskolában épen káros hatással van, tehát pedagógiai hiba volna. Mellőzte továbbá az ingadozásokat (pl. *önkéntes* vagy *önkéntes*, *ismert* vagy *ösmert* stb.), amelyekre az akadémiai szabályzat kiterjeszkedik. Legfőbb igyekezete az volt, hogy a legjobb írásmódot válassza ki mindenütt s ezzel biztos alapot adjon az iskolai helyesírásnak.

Az Akadémia szabályzatától valóságos eltérést csak kettőt fogadott el az állandó bizottság (még pedig a jelen volt tagoknak csaknem egyhangú szavazatával), mert az eltérés e két dologban az iskola szempontjából mindenképen célszerűnek és szükségesnek mutatkozik.

Először: a *cz* helyett az egyszerű *c* betűt fogadta el, melyet régibb íróink közül is számosan használtak és újabb nyelvtudósaink is csaknem kivétel nélkül pártolnak s amely mai irodalmunkban is általános és megszokott betű. Az iskolában nem csak az egyszerűsége való törekvés ajánlja, hanem ezenkívül az a tény is, hogy az

írás-olvasásnak kezdő fokán most is ezt tanítják s csak hónapok múlva utólag szoktatják rá a tanulókat minden szükség és haszon nélkül arra, hogy az egyszerű *c-t* a kettős *cz*-vel helyettesítsék.

Másodszor: minthogy az összetett névmásokat jobbára összeírjuk egy szóba (pl. *akárki*, *akárhogy*, *valami*, *ön maga*, *ugyanaz*, *ugyanott* stb.), az iskolában annyira szükséges következetesség megkívánja, hogy az ilyen névmásokat is egybeírjuk: *aki*, *ami*, *ahogy*, *amint*, *ahol* stb. (mint a franciában: *lequel*, *laquelle*, *lesquels*) és *énvelem*, *őtöle*, *mirőlunk* stb. (mint a latinban *mecum*, *vobiscum* stb.).«

E fölterjesztés alapján döntött a miniszter, érett megfontolással, miután még meghallgatta az oktatásügyi minisztérium összes iskolai ügyosztályait. E tárgyalások során legtöbb érdemet szerzett Halász Ferenc, a nemzeti népnevelés ismert harcosa, ki lankadatlan érdeklődésével ösztönözte törekvésünket, és Körösi Henrik kir. tanfelügyelő, ki kezdettől fogva szakszerű megokoló és összefoglaló jelentéseivel mozdította elő az ügyet.

A miniszter először is elfogadta azt az elvet, hogy az iskolai helyesírás szabályozása az iskolai hatóság dolga (mint újabban a németek s a franciák is kormányintézkedéssel szabályozták a helyesírást, l. M. Nyelvőr 29:433). Másodszor teljesen magáévá tette munkálatunkat, csak a két fönt kiemelt pontra nézve nem szánhatta rá magát, hogy az Akadémiával teljesen ellentétbe helyezkedjék, azaz hogy az Akadémia írásmódját hibásnak tüntesse föl. Azért megengedte, hogy ahol egy-egy egész intézet tanító-testülete erre nézve megegyezik, egyelőre megtarthatják a hagyományos *cz* és *a ki*-féle írásmódot. Előre lehetett látni, hogy ez az intézkedés sok vitára és sok gáncsra is alkalmat fog adni. Én azonban ez átmeneti intézkedésben, mint mindjárt ki fogom fejteni, a kormányzói bölcsesség jelét látom.

*

Lássuk már most röviden, mit tartunk legfontosabbnak az új helyesírás megítélésében.

Első nyereség nézetem szerint ez: míg eddig a helyesírás szabályai holmi öröktől örökké érvényes dogmáknak látszottak, melyeknek se okát, se célját nem lehetett megérteni, sőt még kérdezni se volt szabad, — az új szabályok mindenütt éreztetik, hogy a helyesírás természetes okok eredménye, hogy szoros kapcsolatban van a nyelvérzékkel is, és végre hogy módosul és fejlődik magának a nyelvnek fejlődésével.

Ez elvezet bennünket a további szempontokhoz. Az irodalmi

nyelvnek is, az iskolai tanításnak is szüksége van arra, hogy a helyesírás lehetőleg egyöntetű és lehetőleg egyszerű (logikus) legyen. De az iskola emberei túlmentek a kellő határon, mert egyfelől hajlandók voltak *mindent egyformává tenni*, azt is, amit nem lehetett, másfelől pedig mindenféle logikai *szórszálhasogatással* olyan szabályokat alkottak, amelyek nem érték meg a rájuk fordított fáradságot.

A francia reform első sorban ezeket a szórszálhasogatásokat — *ces chinoiseries de l'orthographe* — iparkodott elhárítani s ezzel kötelezte legnagyobb hálára a francia nyelv tanulóit, otthon és a külföldön. A reform számos olyan szabálytól mentett meg bennünket, amit ezelőtt iszonyú áhitattal tanultunk; az újabb nyelvtudomány ítélőszéke előtt alaptalannak és önkényesnek bizonyultak! Pl. az eddigi nyelvtanok szerint a részelő kifejezésekben helyes volt *de la viande*, de nem volt szabad azt írni: *de la bonne viande*, hanem a névelőt el kellett hagyni: *de bonne viande*. Eddig a tulajdonnevekhez s az idegen szókhoz nem volt szabad odatenni a francia többesképzőt; azt kellett írni: *les deux Corneille*, *les déficit*, nem pedig *les deux Corneilles*, *les déficits*. Ezek a jól kiesztelt szabályok számos társukkal együtt nem fogják többé megnehezíteni a francia nyelv tanulását.

Nálunk kevesebb, de azért elég ilyen szórszálhasogatás volt, amire hiába pazaroltuk a tanítás idejét. Pl. a kettős *gy-*, *ny-*féle hangok írását némely szókbán szabad volt rövidíteni, másokban nem: *buggyan*, *annyi*, *loccsan*, *rosszul*, de négy-négy betűvel kellett írni: *fagygyal*, *bizonynyal*, *varkocscsal*, *vadászszon*. A cél az volt, hogy a szótőt tisztán meg lehessen különböztetni. Erről a szabályról így írt egyszer Szarvas Gábor (*A c és cz mérkőzése* című cikkében): »Szomorú, de való igazság, hogy a magyar ifjuság oly bárgyú és fejélgására esett, hogy ha pl. az Egyiptomi álmos könyv a kezébe kerül s benne történetesen eme jóslatokon akad meg a szeme: Királlyal beszélni tisztesség: 5, 39, 66. Szép asszonnyal mulatni gyönyörűség: 24, 45, 84 — bárhoggy dörzsölje homlokát s bárhoggy veritékezzék is, rá nem jön, hogy a királlyal, asszonnyal szavaknak király és asszony a tövük. Csak egy mód van arra, hogy a szeme fölnyílják, ha tisztán, világosan nyomtatva maga előtt látja, hogy király-lyal, asszony-nyal.«

Egy másik ilyen szórszálhasogatás az volt, hogy a magyar gyerekekkel egy szóba irattuk ezt: *akárki*, de két szóba ezt: *a ki*, egy szóba: *valahányszor*, de kettőbe: *a hányszor*. A tanuló persze nem tudta elképzelni, hogy ha azt írhatja: *valahányszor* ott voltam, mért nem írhatja ezt is: *ahányszor* ott voltam. Ha pedig kérdezni találta, a tanító fontoskodó képpel azt felelte: »Aki azelőtt két

szó volt, sőt hajdanában így mondták: *az ki*. « Ámde akár-ki is két szó volt hajdanában, *mint-ha* is, *csak-nem* is és számtalan sok más szó, de ma egységes szóknak érezzük és miért ne írjuk egybe, ha nyelvértékünk így követeli?

Azonban, mint említettem, nemcsak az ilyen szörszálhasogatásokkal volt bajunk, hanem azzal is, hogy mindent *egyformává* akartak tenni. S akik a nyelvnek életét és fejlődését nem vizsgálják tudományosan, hanem csakis határozott, kivételt nem tűrő szabályokat akarnak, azok azt mondják: *fő dolog az egyöntetűség*, a többi mind mellékes. El kell határozni, hogy *bosszu-e* a helyes, vagy pedig *boszu*, *apjok-e* vagy *apjuk*. De hátha nem lehet elhatározni? hátha négy millió magyar az egyiket mondja, négy meg a másikat? Mit nyerünk vele, ha a magyarságnak egyik felét leszamarazzuk s az iskolában megkínózzuk csak azért, hogy egyöntetű legyen a »helyes«-írás? Sőt ha azt látjuk, hogy az országnak kilenc tizedrésze *kocsmát* mond (*r* nélkül) vagy hogy helyesírásunk elfogadott szabályai szerint tulajdonképp *poggyászt* kell írunk (kettős *ggy*-vel, úgy mint *roggyan*, *buggyan*, *faggyu*): mégse rendelhetjük el, hogy április 1-től kezdve mindenki tudatlan, aki a *korcsmát* *r*-rel írja vagy a *podgyászt* *dgy*-vel. S époly kevésbé mondhatjuk egyszerre, hogy az *a ki*, *a mi* vagy a *cz* betű hibás, holott a tanítványaink még éveken át ezt az írásmódot fogják látni az eddigi jeles írókban s az Akadémia kiadványaiban. De meg fogjuk nekik magyarázni, hogy ez a régibb írásmód s hogy ezt azért hagytuk el, mert az *aki*, *amint*, *ahogy* nyelvértékünkre nézve egységes összetétellé változott s mert a *cé-zé*-nek már az első fele is *cé*, tehát nincs szükség a másik felére s mivel pl. a velünk élő tótok és horvátok is egyszerű *c*-vel írják ezt a hangot.

Az átmeneti bajokat az ilyen reformokban — ahol régi szokásokat kell céltudatosan megváltoztatni — egyáltalán nem lehet elkerülni, sőt épen csak így fognak e javítások simán és minden kár nélkül az iskolában s az irodalomban elterjedni. Ezt átlátták mindenütt, más nemzetek nyelvészei és pedagógusai ugyanerre az eredményre jutottak. Az új francia és német helyesírásnak is szemére hányták, hogy »hijával van minden határozottságnak« s hogy számos esetben »oly dualizmust létesít, mely methodikai és pedagógiai szempontból határozottan káros és veszedelmes.« A francia szabályzat pl. azt mondja, hogy »a *du*, *de la* használható *de* helyett olyan főnév előtt is, melyet melléknév előz meg.« Mihelyt azonban használhatja a tanuló, fogja is használni azonnal, mert a mai francia nyelvérték úgyis ezt sugallja neki. Hasonlóképp mondja a francia rendelet: »*Megengedhető*,

hogy a tulajdonnevek fölvegyék a többes szám jelét.« Számos más helyen azt mondja, hogy »el kell tűrni«, vagy hogy »nem szabad hibának számítani (*on tolérera, on ne compta pas de faute* stb.), ha a tanuló — nyelvérzékét követve — ezt vagy amaszt az egyszerűbb írásmódot alkalmazza.

S ugyanezt látjuk az új német szabályzatokban, ezek is éppen most hoztak be számos alternatív írásmódot, legtöbbet az idegen szók írásában. Az új szabályokban az az irányzat érvényesült, mely a közhasználatú idegen szókat a hazai német írásmódhoz alkalmazza, s amit még néhány évvel ezelőtt minden német iskolában műveltség jelének néztek, azt ma ott látjuk a hivatalos szójegyzékekben: *Scharade, Koks, Zirkus, Retusche, Scheck* (csekk) stb. stb. (Minálunk a boltos nagy tudósan *cokes-t* ír ki, hogy el ne tudja olvasni a szobalány, aki *kokszt* keres.) De mivel sok esetben igen nagy az ugrás az idegenszerű s a nemzeti írásmód között, azért néhány száz szónál választást engednek s azt mondják: »*Akkord (Accord), Akkusativ (Accusativus), Akzent (Accent), Akzept (Accept), Scharpie (Charpie), Sinfonie (Symphonie), Koks (Coaks)*« stb. stb. Könnyű elképzelni, melyik írásmódot fogja a tanuló s a tanító alkalmazni: azt, amelyik könnyebben és természetesebben esik neki!

Ugyanez fog minálunk történni. A jobb és egyszerűbb írásmód eddig ki volt tiltva az iskolából, mátol kezdve igen gyorsan tért foglalhat, mert nyitva találja az iskola ajtaját. S hogy erre a lehetőségét megadta, azért hála és dicsőség illeti meg miniszterünket!

A helyesírás alapja. — 1. §. A helyesírás szabályai arra tanítanak, hogyan kell szavainkat az általánosan elfogadott elvek és szokások szerint leírni. A betűírásnak első célja a hangok kifejezése, azért a magyar helyesírás első sorban a kiejtésből indul ki s a hangokat lehetőleg híven fejezi ki állandó jegyeikkel, vagyis a latin betűkkel s ezeknek szokásos módosításaival. E mellett azonban a mi helyesírásunk nagy tért enged a szóelemzésnek is, amennyiben a még eléggé érezhető szóelemeket külön-külön föltünteti. Végre némely esetben tért engedünk a hagyománynak, az egyszerűsítésnek és kapcsolatosságnak (analógiának) is.

Jegyzet. Ez a sokféle szempont néha határozatlanná és ingadozóvá teszi az írást, mert lehetetlen őket mindig határozott szabályok szerint összeegyeztetni. P. a hosszú, kettőztetett *gy* hangot rövidség vagyis egyszerűség kedvéért négyes jegy helyett (*gygy*) evvel a hármas jeggyel írjuk: *ggy*, p. *faggyú*, *meggy*, *biggyeszt*, *buggyan*; evvel kell tehát írunk a kiejtés szerint a következő szokat is: *poggyász*, *Meggyes*, *higgyétek*, *higgyed*, *ágygal* *naggyá*. A szóelemzés azonban *gyy* helyett *dgy*, *dj*, *gyj* betűket irat velünk az ilyenekben: *hadgyakorlat*, *hadjárat*, *adjon*, *naggyjában*, *haggyjon* stb. És a szóelemek kedvéért írják sokan: *ágygyal*, *naggygyá*, hogy tisztán föltüntessék az *ágy*, *nagy* szótöket (ahogy sor végén, elválasztáskor mindnyájan tesszük); de az egyszerűsítés itt a *ggy* mellett szól. Szintén egyszerűsítés az, hogy az *eggyet*, *eggyik*, *eggyes* helyett azt írjuk *egyet*, *egyig*, *egyes*; de itt a kapcsolatosságra is lehet hivatkozni, melyben ezek az *egyedül*, *egyetemben* szókkal állanak, ahol csakugyan egy *gy* van a kiejtésben is. A fölszólító mód alakjainak kapcsolatossága miatt írják sokan: *higgyjed*, mint *haggyjad* és *fogyjon* a *hagy*, *fogy* igetöktől, csakhogy a *higgyed* alakban nem *higy* az igető. Hogy végre igen sokan kivételesen *ggy* helyett *dgy* betűkkel írják: *Medgyes*, *podgyász*, az csak elavult szokás maradványa. (Szintén a hagyomány hatásának tulajdoníthatni ezeket: *mindjárt*, *rögtön*, *pünkösöd*, *mesgye*; pedig a kiejtés szerint helyesebb volna *minygyárt* v. *mingyárt*, *röktön*, *pünkösöd* v. *pünköst*, *mezsgye*; a szóelemeket ezekben nem érezzük.)

Magyarázat. A helyesírás — vagyis a helyesnek tartott írásmód — hosszú történeti fejlődés eredménye, számos író és tudós

szokásaiból és véleményeiből fejlődött. Azért nem is minden ízében egységes és következetes, s ámbár általában nem tehetünk egyebet, mint hogy az irodalmi hagyományt, »a jeles írók nyelvszokását« követjük, mégis vannak okaink, melyek kényszerítenek egyik-másik írásbeli szokás módosítására, javítására. Ilyen ok először is az, hogy régente inkább csak az írók és tudósok írtak és olvastak s nekik mintegy kedvük telt abban, hogy az írást és fogalmazást mentül mesterségesebbé s tudósabb színűvé tegyék, ma ellenben az írás-olvasás a nemzetnek mindig szélesebb rétegeibe terjed s azért mentül egyszerűbbé s könnyebbé kellene tennünk.* Másodszor pedig: idők folytán változik a szók kiejtése és jelentése s ennél fogva az írásban is önkénytelen alkalmazkodunk az új kiejtéshez vagy az új jelentéshez. P. korcsma és tegnap helyett ma már jobbra azt mondjuk kocsmá, tennap; miért ne hagyjuk hát el a régi írásmódot? A mindjárt szó jelentésében régente érezték a mind-et és a járás képzetét, mert így is mondták: mind-járton, mind-jarást, egy-jarást; a mai használatban teljesen elhomályosult e szóelemek jelentése s így joggal egyszerűsíthetjük az írást és követhetjük magát a kiejtést: mingyárt (már Petőfi és Arany így írta: tennap, mingyárt). — Példa az analógiára: szitkozódik t-vel, mert e fogalom kapcsolatos az átkozódással, pedig a szid igéből származik (szitok is, mert átok).

(Medgyes, podgyász abból a korból maradt, mikor a gy betű kettőztetését dgy-vel írták: medgy, edgy, hidgyen. A pünkösödöt valaha pünköstnek ejtették; mikor aztán a vége zsd-vé lágyult, az s betűt mégis megtartották, mert akkor a zs hangot különben is s-sel írták: sák vagy 'sák stb. Ez az írásmód maradt fenn a mesgyében is; a kiejtés szerint mezsgyének kellene írni.)

A magyar ábécé. — 2. §. A magyar írás a hangok jelölésére 38 betűt alkalmaz. Ezek hagyományos ábécerendben a következők: a, á, b, c, cs, d, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ő, ö, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ű, v, z, zs.

Jegyzetek. 1. Ezek közül a rövid és a hosszú magánhangzók jegyei:

rövidek: a, e, i, o, ö, u, ü;

hosszúk: á, é, í, ó, ő, ú, ű.

A magánhangzók hosszúságát tehát mindig a betű fölé tett ékezetekkel, voná-

* Sokan most is úgy képzelik, hogy a helyesírás csak a tudósok dolga, de azért mégis megkívánják, hogy már a tízéves gyermek helyesen írjon az ő tudós szabályaik szerint.

sokkal jelöljük: vö. *hítt* : *hitt*, *vítt* : *vitt*, *sztám* : *szítám*, *búja* : *buja*, *örült* : *örült*.

A nyílt *e* hangnak hosszája tulajdonképpen az *ê* volna, amelyet az *ère* szóban ejtünk, de ezt így írjuk: *erre*; az *a* hangé pedig *â*, ebben *âra* (*arra*). A nyílt *e* hangtól írásunk nem különbözteti meg a zártabb *ë* hangot: *embër*, *vëttem*, (ti) *mënték*, (ők) *mëntek*, (én) *menték*, *mentek* (= mentesek; rendes írásunkban *ember*, *vettem* és különbség nélkül négyféle értelemben *mentek*).

2. A lágý és kemény mássalhangzó k jegyei:

lágýak: *b, v, d, z, zs, — gy, g, —*;

kemények: *p, f, t, sz, s, c, cs, ty, k, h*.

Az *ly* helyett a legtöbb vidéken csakis *j*-t mondanak, néhol meg *l*-et. A kemény *c*-nek lágý megfelelõje a ritka *dz*: *fogódzík*, *bodza*. A kemény *cs*-nek lágýa a szintén ritka *dsz*, p. *lándsza*, *fíndzsza*, *dzsida*. Ez utóbbit a M. T. Akadémia rövidítve *ds*-nek írja s ezt a *dz*-vel együtt külön betűnek veszi, úgyhogy az Akadémia ábécéje negyven betűt foglal magában.

3. Az egyszerű *c* betűt ajánlja az Orsz. Közoktatási Tanács és az Akadémia nyelv- és széptudományi osztálya, főleg mivel egyszerűségénél fogva előnyös a tanítás szempontjából és a napisajtóban és irodalmunk egy részében már úgýis elterjedt. A M. T. Akadémia ellenben megtartotta a hagyományos *cz*-t, főleg azért, hogy az idegen szók gyakori *c* betűjét ne lehessen a magyar *c*-vel összezevarni. — Ennélfogva sem a *c*-vel, sem a *cz*-vel való írásmódot nem tekinthetni hibásnak.

4. Ezekhez a betűkhöz járul még az idegen szókban, ill. neveken használt *x, ch* és *qu, ac, oe, au, eu* stb. s a régi családnevekben megmaradt *y, öö, ew, v, ch, 's*.

Magyarázat. Jelenlegi betűírásunkat alkalmasint szent István korában tanultuk el a nyugati népektől. De kétségtelen, hogy a honfoglaló magyarok keletről is hoztak magukkal valamiféle írást. Ezt már az írásra vonatkozó szavaink is bizonyítják, első sorban a *betű*, az *írás* és a *könyv*. Mind a háromról kimutathatni, hogy már a honfoglalás előtt megvoltak mai jelentésükben.* De még egy negyedik kifejezésünk is érdekes: a *rovás*, mellyel pásztoraink mai nap is élnek, valamikor pedig kétségkívül még nagyobb divatja volt. Erre mutat egyfelől, hogy átvitt értelemben (számadás, adókimetés, adó)

* Az első kettő török eredetű s hangalakjával arra a csuvasféle törökségre (az úgyn. bolgártörökre) mutat, amelyből különben is legfontosabb török jövevényszavaink kerültek. A betűnek a különböző török nyelvekben *beti, biti, betik, bitik* stb. a neve; az *ír* ige pedig így hangzik ott: *şir*-(ered. *jir-, *jiz-) és *jaz*-. A *könyv*vel egyező szót pedig a mordvinban találunk: *koňov* papiros, s ezekkel valahogyan összefügg a könyvnek szláv *kniga* szava is (az ősi ékiratokban is: *kin*, *irat*, *levél* s a kínai nyelvben: *king* könyv).

és szólásokban is régóta szerepelt (sok van a rováson stb.), másfelől, hogy a magyar rovás szó átment az összes körülöttünk levő szláv népek nyelvébe, sőt a déli szlávok útján az újgörögbe, azonfölül a német népnyelvbe is. Egyes jelenségek arra is mutatnak, hogy a honfoglalók valami rovásféle betűírást is hoztak ide magukkal, de ez a kérdés még vita tárgya, végleg eldöntve nincsen.

Mai latin-betűs írásunkat a honfoglalás után a pannóniai katolikus szlávoktól kaptuk, azok pedig az olaszoktól. Maguk a rómaiak a görögöktől tanulták írásukat, a görögök a feníciaiaktól, ezek pedig az egyiptomiaktól; végre az egyiptomi betűírás a képirásból fejlődött (a hieroglifákból).

Amely magyar hangok az átvett lati. ábécében nem voltak meg, azokat eleinte sokféle módon pótolták. P. az *ü ü* és a rövid *ö* hangot eleinte az *u* betűvel írták; később az *ü-t u, iu, yu*-féle betűkkel jelölték, az *ö* hangot pedig alul vagy fölül ékezett *o*-val stb. A *mént, vett*-féle szók zártabb *ë* hangját néhány 15. századi kódexünk pontos *é*-vel írja: *mént, vett*. — A *cs* hangot eleinte majd *s*, majd *c* betű jelölte, később *cz* és *ch* dívott (*czazar* és *chazar* = *császárr*), még később *ts*, végre a mai *cs* jegyben állapodott meg a szokás.

A *c* hangot eleinte *c*-vel írták, utóbb *cz*-vel, *ch*-val, *tz*-vel; Dugonics óta némely írók megint az egyszerű *c*-hez tértek vissza, s ez a betű az utóbbi harminc-negyven évben mindig több tért hódított el az Akadémia *cz*-jétől. Az Akadémia nyelv- és széptudományi osztálya azt mondja a *cz* betűről az összes Akadémia elé terjesztett 1900-i jelentésében:

»Hogy a *c* hangra is a kétjegyű *cz* betűt tartsuk fönn, arra nincsen elégséges okunk. Kíváncos volna, hogy minden kétjegyű betűt egyszerűsíthetnénk, de ha már a többit nem lehet, legalább ettől az egytől szabaduljunk, ez is nyereség. Nemcsak azért, hogy időt és munkát megtakarítunk vele, hanem mert az iskolában sem tudjuk semmi észszerű okát adni annak a *z*-nek: a tanuló a *c* betűt megtanulva előbb magában alkalmazza, azután nem látja át, miért kell neki egyszerre *z*-t ragasztani melléje. Az irodalmi szokás úgyis már egy fél század óta mindinkább elhagyja a *z*-t; azonkívül egyszerű *c*-t írnak a szláv népek közül is azok, melyekkel legtöbb dolgunk van: a horvátok és tótok (így a csehek, lengyelek, szlovének).«

Most, hogy a hivatalos iskolai helyesírás nemcsak megengedi, de maga is alkalmazza az egyszerű *c*-t, ez kétségtől igen gyorsan általánossá fog válni az iskolai tanításban s az iskolai könyvekben; az egyöntetűség mindenképpen ezt követeli. Az összetett *cz* persze

nem mehet hiba számba, s a fölnöttek közül akik már hozzá vannak szokva, tetszésük szerint élhetnek vele tovább is.

A *dzs* hang csak egy pár közönséges szóban fordul elő (*dzsida, lándzsa, findzsa*), ezeken kívül inkább csak tájszóiban. Ritka előfordulása miatt kevesen jegyezték meg maguknak a rövidített *ds* jelölést, melyet az Akadémia helyesírása alkalmazott. Végül a *dz* mint egyes, rövid mássalhangzó (p. szó elején) elő se fordul, csakis hosszan, kettőztetve, két magánhangzó között: *bodza, fogóddzik* (mintegy *boddza, fogóddzik*); ilyenkor sor végén így választjuk szét: *bod-za, fogód-zik*. Ebből is látszik, hogy a közszokás nem tekinti a *dz*-t egységes betűnek, az Akadémia is inkább csak a hangrendszer tudományos kiegészítéseül állította be legújában a betűsorba.

3. §. A megnyújtott (kettőztetett) mássalhangzókat az illető betűnek kettőztetésével jelöljük, pl. *toll. ujj, friss, agg, makk, csöpp, csitt, itt, hitt, füttet, hüttet, tanítat, fordítat, lödd, hidd, engedd, fuss, áss, evez, azzal, jobb, kevesebb, lobban, zökken, addig, arval, ehhez, efféle, síppal*.

A kétjegyű betűkben, minők *ly, ny, gy, ty, cs, zs, sz*, nyújtás esetén könnyebbség okáért csak az első jegyet kettőztetjük, p. *könny, szenny, rossz, meggy, annyi, könnyű, poggyász, hattyú, szivattyú, loccsan, szisszen, vesszük, öccse, asszonnyal, királlyá*.

De csonkítatlan kiírjuk a kettős betűt, ha sor végén a két szótag elválik egymástól: *köny-nyez, ros-z-szal, öcs-cse, poggyász, király-lyá*; — és összetételekben: *észszerű, jeggygyűrű*.

Magyarázat. Sor végén azért nem csonkítjuk az ilyeneket, hogy ne adjunk eltérő kiejtésre alkalmat. Ha p. az *issza* v. *könnyű* szóból csak ez volna a sor végén: *is-, kön-*, ezeket *s, n* hanggal olvasnánk és ilyes folytatást várnánk: *is-kola* v. *is-ten, kön-tös* v. *kön-törfalaz* stb. — Ellenben fölösleges az az eddigi iskolai szabály, s az életben vajmi kevesen követték: hogy a ragozott alakokban sohase szabad csonkítani az összetett betűk kettőztetését, tehát azt kell írni *isz-sza, öcs-cse, asszonnyal*, még pedig azért, hogy a szótó megtarthassa ugyanazt a külső formáját, amelyet p. az *iszik, öcsém, asszonyt* alakokban mutat. De a szóképzésre sohase terjesztették ki ezt a megkülönböztetést s az Akadémia is azt írta *loccsan, feccsen, rogyan, holott* e szóknak más alakjaiban *locs(og), fecs(kendez), rogy(ni)* az alapszó (vö. még *annyi, ennyi*). Mivel tehát e megkülönböztetésekben nem volt semmi következetesség, a tanulók nagy része

nem tudta megjegyezni. Legjobb is e szörszálhasogatást teljesen mellőzni (l. erről Szarvas fejtegetését M. Nyelvőr 20 : 549). Az *iszsa*, *összszel*-féle csonkítatlan írásmód úgysis hibás hangtani magyarázattal szövetkezett: azt mondták, hogy a ragnak *j* és *v* hangja *sz-szé* változott, holott a dolog úgy történt, hogy a *j* és *v* mint gyönge mássalhangzók, az ilyen alakokban elenyésztek s egyúttal a másik, tövégi mássalhangzó pótló nyújtást szenvedett. — De az összetételekben, minő p. *észszerű* v. *jegygyűrű* önkénytelen kiírja mindenki a teljes kettős betűket, mert érzi a szónak két elemét. Világos jele, milyen nagy szerepe van a nyelvérzéknek a helyesírásban.

A megnyújtott mássalhangzók kiejtése számos szóban vidékek szerint különböző, p. *szólló* és *szőlő*, *gally* és *galy*, *sülyyed* és *sülyed* stb. Ilyen esetekben, mikor mind a két kiejtés ennyire el van terjedve, egyiket se hibáztathatjuk az irodalomban (vö. az 5. §-t). A keleti nyelvjárásokban azt is mondják: *aféle*, *eféle*, *ahoz*, *ehez*, *aval*, *evel*; de helyesebb az *afféle*, *efféle*, *ahhoz*, *ekhez*, *avval*, *evvel* (v. *azzal*, *ezzel*), mert a többség így ejti s mert ez jobban megfelel a többi képzős és ragos alaknak (*abbeli*, *ekkor*, *arra*, *ennél*). Sok nyelvjárás hosszan ejti a melléknevek -s képzőjét s egyes igék és személyneges határozók *l*-jét, és több más szó mássalhangzóját is, de írni nem szabad így: *magossan*, *szélessebb*, *szóll*, *beszéll*, *róllam*, *tólléd*, *nálla*, *szallag*, *csatt*, *mennyező*, *órák*, *ujjabb*, *utánnam*, *elősször* stb. (l. 11. § és 7. § magy.) Viszont sok szóban rövidítik az *ll* és *rr* kiejtését: *ál*ni, *szál*ok, *vál*(am), *var*ok, *ór*, *fór*, *âra*, *êre*; de írni így kell: *áll*ni, *száll*ok, *váll*(am), *varr*ok, *orr*, *forr*, *arra*, *erre*. — A *jussa*, *várossa*-féle alakokról l. a 8. §. magyarázatát.

Az alapul szolgáló kiejtés. — 4. §. Írásunk alapjául általában a művelteknek hagyományos kiejtése szolgál. Nem követjük tehát az írásban azt a kiejtést, mely csak egyes vidékeken, egyes nyelvjárásokban dívik. Nem írjuk: *fejtöget*, *dühösön*, *kormány*, *mútat*, *hír*, *viz*, *huz*, *tanító*, *hamisítatlan*, *füttetlen* stb.

Jegyzet. A hosszú magánhangzó szabályos a nyelvjárások többsége szerint az ilyen szókban: *tűz*, *víz*, *kút*, *húsz*, *szűk*, *bíró*, *írás*, *fűz*, *tűr* stb. De a névszók közül néhánynak kötőhangzós alakjaiban rövid a többi magánhangzó: *tűzet*, *vizet*, *uram*, *rudat*, *huszadik* (másokban akkor is hosszú: *sípot*, *szüzen*, *búsan*). Az -ít igeképző *i*-vel irandó: *tanít*, *feszít*.

Magyarázat. Mivel az országnak különböző vidékeiről leginkább a műveltek közlekednek egymással: ezeknek a beszédében főleg

azok a nyelvi alakok uralkodnak, amelyek nyelvjárásainknak többségében divatoznak. Újabban kivált a középső nyelvjárások nagy hatását tapasztaljuk; ez magyarázza p., hogy az *-uk ük*-féle személyrag az utolsó félszázadban annyira elterjedt a régibb *-ok ök* rovására (1848 táján még alig találunk más alakot, mint *házok, kürtjök* stb.) — Másfelől azonban a műveltek beszéde az írás hatása alatt áll; l. p. itt hátrább a *bolt, zöld*-féle szokat (6. §, 4), s vö. még az *Algír, Kína, Mexikó*-féle idegen szokat.

A nyelvjárási alakokat csak nyelvtudományi és néprajzi munkákban idézzük, különben pedig csakis jellemzés végett emlegetjük ha a vidék népét léptetjük föl a népszínműben, népies elbeszélésben stb. Az iskolában szoktassuk a tanulókat az irodalmi formához, értessük meg velük, hogy írásban az országszerte megérthető formákkal kell élni, de az ő vidéki, népies kiejtésüket ne tegyük nevetségessé, sőt becsüljük meg, mert az mindig magyar népünk egy részének jellemző és érdekes sajátága. Sőt figyeljük meg e nyelv-sajátságokat, gondolkodjunk rajtuk, s az érdekesebbeket közöljük a nyelvészet művelőivel, a Magyar Nyelvőr című folyóirat szerkesztőségével.

A jegyzethez: A *tűz, víz, kút* stb. hosszú *ű i ú* hangja helyett több nyelvjárás rövid hangot ejt (az egész Dunántúl, Háromszék és Szatmár megye egy része). Ezért és mivel e három magánhangzó hosszuja és rövidje a hangzásban nem különbözik annyira, mint egyéb magánhangzóinké (*a : á, e : é, o : ó, ö : ő*), sokan egyáltalán nem jelölik meg az írásban az *ű i ú* hangok hosszúságát s p. az iskolában dunántúli tanulóktól nem is követelhetjük meg szigoruan, hogy erre ügyeljenek. De a nyelvjárásoknak nagy többsége megőrizte e különbséget s így az írásban is célszerű lesz — amennyire tehetjük — megtartani, annyival inkább, mert sokszor két-két szó kiejtése csakis ennyiben tér el egymástól, p. *hítt : hűtt, vitt : vűtt, írt* (levelet): *irt* (erdőt), *bűja* : *buja*, *hűrok* : *hurok*; *elveszíték* mindent (én): *elvezíték* mindenemet (ti). (A szóvégi *ű ü*-ről l. az 5. szakaszt.)

5. §. Vannak esetek, melyekben a műveltek kiejtése is annyira megoszlik, hogy kétféle írásmódot kell jogosultnak elismerni: 1. Az *e (ë)* mellett az *ö* is helyes e szókban: *fel, föl; felett, fölött; megett, mögött; csepp, csöpp; per, pör; csendes, csöndes, veres, vörös* stb. — 2. A névszóknak régibb *-jok, jök* és *-ok, ök* személyragja mellett helyes az újabb *-juk, jük* és *-uk, ük* is: *ruhájok, ruhájuk; kedvök, kedvük*. — 3. Az *u, ü* hosszúsága ingadozik az *u, ü* végű névszóknak, továbbá az *-ul, -ül* igeképzőben s az *-ul, -ül* névragban: *hosszu, hosszú; keserü, keserű; félkezü, félkezű; fordul, fordúl; vitézü, vitézül*. — 4. Még egyes szokat

is kétfélekép írunk: *jöni* és *jönni*, *nehány* és *nehány* stb. (Ezekről a szójegyzék ad felvilágosítást.)

Magyarázat. Ha az országnak egyik fele így, másik fele amúgy ejt valamely szót, vagy habár csak egy jókora területen, — mondjuk, az országnak harmadrésében — divik az eltérő kiejtés: óhatatlan, hogy ez a kétféleség bele ne jusson az irodalmi nyelvbe is. Ennek nem lehet útját állni se akadémiai szabályokkal, se iskolai kényszerrel; teljes egyformaságot nem lehet elérni, nem volna se célja, se haszna.

1. Az *e* helyett, de csakis a zárt *ë* helyett, rendesen *ö*-t ejtenek az úgyn. *ö*-ző nyelvjárások (Alföld, Drávamellék, Udvarhely megye), de írni nem írjuk így: az *embör*, *szöme* stb. Azonban egyes szók kiejtésében más vidékek is (kivált a dunántúliak) ezekhez a nyelvjárásokhoz szegődnek s így aztán közös erővel az irodalomba is behozzák az ilyen szókat: *szöglet*, *födél*, *förgeteg*, *csöbörből vödörbe* (legújában ezeket is: *köll*, *föst*) *e h. szeglet*, *fedél* stb. Sőt némely *ö*-ző alak az irodalomból majdnem kiszorítja az *e*-zöt, p. *fölé* és *mögöttem* kiszorítja ezeket: *felé*, *megettem*, nyilván azért, mert emezek az írásban kétértelműek (a ház *félé* dobjuk a labdát, de a ház *felé* megyünk, *megettem* ül valaki, és *megettem* a kenyeret).

2. A *-juk jük* és *-uk ük* személyrag az ország középső részein divik ilyen kiejtéssel s egy fél század óta mindig jobban terjed az *-o ö* hangu alakok rovására. Az *-uk ük* ellen nyelvtanok és egész akadémiai értekezések küzdöttek, de a nyelvnek eleven fejlődése nem igazodik a nyelvtanírók jámbor óhajtásai szerint. Azt is erőszakolták némelyek, hogy ha már élünk az *-uk-ük*-kel, csakis a birtokviszonynak a többes számtól való megkülönböztetésére használjuk föl (*boruk* : *borok*, *ökrük* : *ökrök*, ellenben ne írjuk *házuk*, *végük*, mert *házok*, *végök* úgyse kétértelmű). De az előbeszéd semmit se tud erről a korlátozásról, s az iskolában valóságos kegyetlenség efféle szabályokat kieszelni.

3. A szóvégi s az utolsó szótagban az *ü ü* rövidítése még jobban elterjedt, mint a hangsúlyos szótagokban, s azért semmi kifogást se tehetni az ilyen rövidhangu alakok ellen: *nagyfoku*, *kétlábú*, *savanyu*, *gyűrű*, *boszu*, *borus*, *rosszul*, *emlékül*, *tanul*, *kerül*. Sőt p. *falú*, *darú*, *aszú* már szokatlan írásmód, s az *ül-ül* képzőt is rendszerint röviden ejtjük és írjuk, ha magánhangzó következik rá a ragozásban vagy szóképzésben, p. *fordulok*, *fordulás*, *induló*, *feszület*. — A *nyujt*, *sujt*, *gyujt*, *gyüjt*, *böjt* szókat se szükséges hosszú magánhangzóval írni, noha hosszan is ejtik.

A verselésben és szépprózában az egyaránt megengedett irodalmi

formák változtatása sokszor nem véletlen, se nem önkénytelen, hanem vagy a mérték s a rím, vagy a széphangzás követelménye ad irányt az írónak. Így tette pl. Petőfi Az árva lány-ban *szögezék* helyébe utólag ezt: *szögezék*, A ledőlt szobor-ban *öveztek* fenn helyébe ezt: *öveztek fönn*; így kerülheti az író a *gyűrűjük*, *bosszujuk*, *közölök*-féle alakok egyhangúságát s tehet helyükbe ilyeneket: *gyűrűjök*, *bosszujok*, *közölük* v. *közülök*. De a rendes prózában az ilyen válogatást nem lehet kötelező szabállyá tenni. — A költő s a szépprózáiró módjával alkalmazhatja az élőbeszédnek az irodalmi szokástól eltérő alakjait is, kivált olyanokat, melyek közkeletűek, pl. *kezire*, *kedviért*, *fölibe*; *mindjár'*, *azér*; *vóna*, *vón*, *kéne*, *átalános*; *abbul*, *égrül*, *fejtül*.

6. §. Végre némely esetben az irodalmi hagyomány olyan erős volt, hogy megmaradt a régi forma, noha a többség ma már másképp ejti, sőt néha az írásban olyan alakot is fönntartunk, amely egyáltalán eltűnt már a magyar nép kiejtéséből. Így:

1. A honnan kérdésre felelő névragokat *ó ü*-vel írjuk: *-ból* *-ből*, *-ról* *-ről*, *-tól* *-től*.

Jegyzet. A honnan kérdésre felelő névutókat így írjuk: *alól*, *elől*, *mellől*, *közül*, *mögül* (*láb alól*, *szemem elől*), a hol kérdésre: *alul*, *fölül*, *elül*: *belül* stb. (*Pesten alul*, *alulirott*, *elüljáró*). A *-stul* *-stül* ragot *u ü*-vel írjuk, *töstül*, *gyökerestül*.

2. Az *e* végű személyragos névszók ragozásában *é*-t írunk: *kezebe*, *kezeből*, *kezét*, noha a kiejtésben inkább az újabb *i* hangú forma dívik: *kezibe*, *kezeiből*, *kezeit*.

3. Az *ly* hang helyett többnyire *j*-t (néhol *l*-et) ejtenek; p. *lyuk*, *selyem*, *fáklya*, *gömbölyű*, *imbolyog*, *hely*, *sekély*, *sirály*, *Mihály*, *ilyen*, *melyik*, *veszély*, *apály* (l. a szójegyzéket).

4. Az írás megőrzi a régi *l*-et a következő szókban: *bolt*, *folt*, *holt*, *volt*, *volna*, *told*, *old*, *olvas*, *nyolc*, *holnap*; *zöld*, *föld*, *völgy*, *költ*, *tölt*, *öltözik* (ámbar a magyar nép legnagyobb része *l* nélkül mondja ezeket: *bót*, *vóna*, *zöd* stb.)

Magyarázat. Igen érdekesen mutatják ezek a példák az irodalmi szokás s az iskolai hagyomány hatalmát. Az úgyn. történeti helyesírás esetei ezek (aminők az angol és a francia írásban vannak legnagyobb számmal), vagyis olyan írásmódok, amelyek egy-egy régi, elavult kiejtés írásbeli képét őrzik.

1. A legtöbb vidéken így beszél a mai magyar, még a művelt is: *abbul*, *ebbül*, v. *abbúl*, *ebbül*. Miért írjuk mégis *abból*, *ebből*? Mert

hajdanában mindenki így ejtette s az akkori írás szokásban maradt mind e mai napig. Csak versírók alkalmazzák gyakran a rím vagy mérték kedvéért a *-búl* v. *-bul* formát, de néha már prózaírók is (p. Jókai), kivált egyes állandó kapcsolatokban: *szájrul szájra, ágrul ágra, szegrül végrül*. — Az *alól* *alul*-féle szókban még különbséget is tesz az irodalmi nyelv a kétféle alak közt, de igen kétes, vajjon megvolt-e ez valaha az élőbeszédben, most semmi esetre sincs meg, s azért jól tesszük, ha e mesterkélt különbségtevést az iskolában se igen erőszakoljuk. Hiszen akkor ilyen különbségeket is tehetnénk: *jobbrol jön*, de *jobbrul ül*, *balrul* v. *bal felül áll*, *fejtül van*, de *fejétől* bűdösödik a hal.

2. *Kezébe, végére, fejét* stb. — ez tkp. már szintén csak történeti írásmód, mert a nép majdnem országszerte rövid *i*-vel ejti: *kezibe, végire, fejít*; sőt a műveltek is így mondják, hacsak nem az írás hatása alatt ejtik *é*-vel. Ellenben p. sehol se mondják: *pincibe* v. *kemencit*, e h. *pincébe, kemencét*. Csakis a személyrag *é*-jét ejtjük *i*-nek; ez nyilván fontos hangtörténeti oknak a következménye és fontos jelentésbeli különbség kifejezője. Evvel az *i*-hangu írással találkozunk is már gyakran az irodalomban és hibáztatni nem is lehet. Az irodalmi szokás mindazáltal ragaszkodik még az *é*-s íráshoz, részint a hagyomány erejénél fogva, részint pedig a többi *e* végű szó hasonló ragozása miatt (*pincét, pincébe*).

3. Az *ly* hangot, mely az *lj*-hez hasonlít, maiglan csak a palócok őrizték meg. A Dunától nyugatra többnyire *l*-et ejtenek helyette (*selēm, helēs*), a Dunától keletre *j*-t (*sejēm, hejēs*). E különféle kiejtések között mintegy közvető az *ly*-féle írás. Persze az alföldi gyerekek p. nehéz azt megtanulni, hogy a *fejemben j* betűvel írhatja a *j* hangot, ellenben ha azt mondja *sejöm*, itt már *ly* betűvel kell helyettesíteni a *j*-t: *selyem*. Néha fölnőttek is elhibázzák s p. *galy* helyett *gajt* írnak, vagy viszont *sujtani* h.s. *ulytani*.

Fölsoroljuk itt, a szabályban említetteken kívül még melyek a gyakoribb *ly*-betűs szók: *hályog, vályog, vályu; hólyag, pólya, gólya, gulya, hülye, zsemlye; zsálya, pálya, kályha, mályva, máglya; polyva, golyva, bolyhos, bolyog; naspolya, nyoszolya, nyavalya, csigolya, rokolya, pocsolya, korcsolya, csoroszlya, derelye; tévelyeg, ámolyog, sompolyog; süly, suly, mély, moly, foly, folytat* stb.; *csekély, fekély, kevély, személy, seregély; homály, király; Károly, Keresztély, Ipoly; mosoly (mosolyog* stb.), *komoly, gomoly, coboly, bagoly, fogoly, ráspoly, tarsoly, zsámoly, bögoly, pöröly; zszindely, métely, pehely, kehely; guzsaly, padmaly, tavaly* (v. *taval*); *mily, milyen, olykor;*

az *-ály ély* főnévképző: *dagály, aszály, szabály, engedély, szenvedély*, stb. (*beszély, ünnepély, tökélyes, szívélyes, kedély* — hibás, mesterkéltné kifejezések ezek helyett: *elbeszélés, ünnepség, tökéletes, szíves, szív, lélek* stb.) Kettőztetett *ly*: *gally* (v. *galy*), *süllyed* (v. *sülyed*).

4. A *bolt, volt, volna*-féle szók csakugyan összes nyelvjárásainkban *l* nélkül járatosak (*bót, vót, vóna, sőt vón*), holott *p.* az *l*-végű szótók jobbára megtartják az *l*-et: *gondolsz, feleltek, asztalra, falra* (vagy *gondólsz, feléltek, asztálra, fálra*; csak Dunán túl mondják ezeket is többnyire *l* nélkül: *gondósz* v. *gondúsz, felétek, asztára*, de ott is *falra, falnak, halból*). — Ide tartozik még az *olcsó, szolga, dolgozik*: az élőbeszédben *ócsó, szóga, dógozik*. A régi-*toldul, toldít* igét (a *told* ige származékát) és az *olta* névutót ma így írjuk: *tódul, tódít, óta*. — A *bolt, zöld*-féle írás tkp. épolyan történeti írásmód, mint a francia *fi*ls (= lat. *filius*) vagy az angol *folk* (= ném. *Volk*). Ma így ejtik: *fűsz, fók*, s eszük ágában sincs, hogy *fi*lsz-et v. *folk*-ot mondjanak. Hogy a mi műveltjeink az írás szerint *l*-lel ejtik a *boltot, nyolcat* stb., az tkp. finomkodó, affektált kiejtés. (Néhány szó egyáltalán ilyen affektált kiejtésnek köszöni *l*-jét, *p.* eredetileg azt mondták: *bódog, ódani, Miskóc*, később pedig: *boldog, oldani, Miskolc*, mint ma néha *éldest, szőlket, csolkot* hallunk *édes, szőke* és *csók* helyett.)

Szintén történeti írásmód a *korcsma* és *korcsmáros* *r*-es írása mert most már országszerte így ejtik: *kocsmá, kocsmáros*; *r*-rel jóformán csak a székelyek ejtik, de azok meg magánhangzóval könnyítik a nehézkes *r*csm hangcsoportot s azt mondják: *korcsoma, korcsima*. Az általánosan dívó rövidebb kiejtés szerint most a *kocsmá* írásmódot ajánlja mind a kormány szabályzata, mind pedig az Akadémiáé.

A szóelemző írás esetei. — 7. §. Az összetett, továbbá a képzős és ragos szokat nyelvérzékünk szerint iparkodunk írni, úgy t. i., hogy azok a szóelemek, amelyeket a szóban érezünk, az írásban is mind kitűnjenek. Ennélfogva az ilyen szokat, hacsak igen nagy változást nem szenvedtek, úgy írjuk le, ahogy a szóelemek külön-külön hangzanak, nem mint az egész szónak egységes hangzása szerint kellene írni.

Példák: *a)* összetételek: *menyország, önálló, zsebkendő, tősgyökeres* (pedig ezeket így ejtjük ki: *menyország, önnálló, zsepkendő, tőzsgyökeres*); — *b)* képzős szók: *biztat, hazudtol, többség, egészség, költség*, (pedig így mondjuk ki: *bisztat,*

hazuttol, töpség, egésség, kölcség ill. köccség); — c) r a g o s szók: *aszt, fogtam, csukd be, kezdtek, atyja, botja, fonja, egyszer* (holott így ejtjük: *aszt, foktam, csugd be, kesztek, attya, bottya, fonnya, eccer*).

Magyarázat. Itt a szóelemzésen nem tudományos etimológiát vagy szófejtést értünk, nem azt a tudományos eljárást, amely egy-egy szónak elhomályosult eredetét iparkodik földeríteni. A magyar helyesírásban csakis az a szóelemzés irányadó, amelyet nyelvérzékünk önkénytelen és öntudatlan elvégez az összetett szókban s a rendes nyelvtani alakokban. Már a könyvnyomtatás előtti időben, mikor még nem volt közös magyar irodalmi nyelv, jobbára azt írták: *imádság, menekedhetik* stb., mert valósággal érezték, hogy e szóknak első eleme *imád-, meneked-(ik)*, sőt azt hitték, hogy *d*-vel is m o n d j á k és hallják, ámbár a kiejtésük már akkor is ez volt: *imáccság, menekéthetik* (s némely nyelvemlék csakugyan a kiejtés szerint írja: *ymachag, attam* stb., de p. a HBben: *uimadsag*). Első nyelvészünk, aki következetes szóelemző írást követelt, Geleji Katona István volt (l. Nyelvőr 6: 395, 433), és Verseyhy Ferenc ypszilonos *honnya* és *bottya* ellen Révai Miklós vitta a döntő ütközetet, de egyebekben Verseyhy is a szóelemző írás híve volt (l. Nyr. 9: 493).

Az összetétel példáihoz említsünk még egypárt: *mennydörgés, könnyhullatás; jeggyűrű, észszerű, gyászszertartás, rosszszemű* (nem pedig csonkítva: *jeggyűrű, rosszsemű*); *fönntart, fönmmarad* stb. (nem pedig rövidítve: *föntart, fönmarad*, l. a 11. §-t). — A képzős példákhoz: *mennyezet, neheztel, vágtat, hallgat, csapda, kapzsi; fáradtság* a. m. vesződség, ellenben *fáradtság* a. m. bágyadtság (tehát még ilyen finom különbségeket is úgyszólván önkénytelen kifejezünk az írásban, pedig mind a kettőt így ejtjük: *fáraccság*); *egészség, község, igazság* (már az *egyezséget* fölösleges megkülönböztetni az *egyességtől*); *kisebb* (mert *kis* az alapfoka, de *frissebb*, mert *friss*); igaz hogy a *kis* középfokát is országszerte *kissebbnek* ejtik) *eső* (noha *essőnek* ejtjük), mert az *esik* igét érezzük benne; *először, órákor* (azaz *elő-ször, óra-kor*, noha így is ejtik: *elősször, órákkor*); *Kövesd, Élesd, katonásdi, bujósdi* és sok más ilyen helységnév és játéknév (mert alapszavuk *köves, éles, katonás, bujós*, tehát nem *Kövezsd, bujózsd* stb.); *mosdik, esd* (nem *mozsdik, ezsd*, mert *mosakodik, esedezik* s hanggal). — A ragos példákhoz: *üsd, vesd* (= *üssed, vessed*, a kiejtésük: *űzsd, vezsd*), *füstbe* (kiejt. *fűzsdbe*), *látsz, gondolja; üresen, magosan* (nem *üressen, magossan*, mert a szótó *üres, magos* s a rag *-an en*); *férjhez menni* (noha így ejtjük ki: *férhez menni*).

Ha a hangzáshoz való viszonyát tekintjük, a szóelemző írásnak következő eseteit különböztethetjük meg:

1. Nem fejezzük ki a lágy és kemény mássalhangzók egymáshoz való hasonulását, noha ez a magyar kiejtésben rendszerint megtörténik. Pl.:

írva: *dobszó, virágcserep; adhat, többség; áztam, egykor;*
 ejtve: *dopszó, virákcserép; athat, töpség; ásztam, ëtykor;*
 írva: *szarvasbőr, lakbér: keresgél, lakzi; ereszd el;*
 ejtve: *szarvazsbőr, lagbér; kerezsgél, lagzi; erezd el.*

2. Nem írunk *n* helyett *m*-et akkor se, mikor ezt ejtjük helyette a rákövetkező *b* miatt:

írva: *torzonborz; Debrecenben, vadonból;*
 ejtve: *torzomborz; Debrecebben, vadomból.*

3. Ha *t, d, n* (vagy *ty, gy, ny*) mellé *j* hang kerül, a kiejtésben *ty, gy, ny* vagy *tty, ggy, nny* hangokká olvadnak össze, de az írásban külön hagyjuk a két elemet:

írva: *látja, botjuk, — padja, adj, — honja, bánja;*
 ejtve: *láltya, bottyuk, paggya, aggy, honnya, bánnya;*
 írva: *tartjuk, kardja; — atyja, hányják, hagyja;*
 ejtve: *tartyuk, kargya; — attya, hánnyák, haggya.*

4. Ha *t-sz, d-sz, gy-sz* és *t-s, d-s, gy-s* kerül össze, az első három hangesoport helyett *cc* hangot, a másik három helyett *ccs* hangot ejtünk, de az írásban külön jelöljük a két-két hangot:

írva: *vetsz, adsz, egyszer; rútság, vadság, nagyságos;*
 ejtve: *vecc, acc, ëccër; rúccság, vaccság, naccságos.*

Nagy tévedés, ha a tanító ilyen esetekben az írás szerint akarja szabályozni a kiejtést és arra kényszeríti tanítványait, hogy »tisztán« ejtsék ki *p, a d* vagy *n* hangot az ilyen szókban: *ad-hat, torzon-borz, ad-ja, fon-ja*. Országszerte minden magyar így mondja ki ezeket: *athat, torzomborz, aggya, fonnya*, tehát kétségtelen, hogy ez a helyes kiejtés. Csak a szóelemek kiérezhető jelentése és a megszokott írásmód okozza azt a látszatot, mintha teljesen a leírt hangoknak felelne meg a kiejtésünk. Az olvasni tanuló, mivel szótagolva olvas, eleinte természetesen egészen az írás szerint olvassa: *ad-jon* (*ad* és *jon*), de amint elkezd folyékonyan olvasni, csakhamar a közönséges, magyaros kiejtést fogja követni: *aggyon*. Ebben ne zavarja meg a tanító s ne szoktassa arra a mesterkélt, természetellenes *ad-jon*-féle kiejtésre!

Ide csatolunk egy régi olvasmányt, mely nagyon alkalmas a tollbamondásra s a szélelemző írás gyakorlására:*

Az almafa és rakottya.

Egy szép almafának mondá a rakottya:
 »Te vagy igazán az Istennek áldottja!...
 Büszke lehet reád a bortermő Tarcal,
 Hogy völgyében pompázzsz ezer piros arccal.
 Én az ér partjánál, mely dús nefelettsel,
 Gyakran fobázkodom: oh ég, engem rejts el!..
 Rejts örök felhőbe, ám nem pompázhatok,
 Keccsel, gyümölcsökkel megáldva nem vagyok.
 Valahányszor fecssen e kis víz alattam,
 Érzem, hogy e tájon én árván maradtam.
 Csak magam állok itt, s ama hebehurgya
 Szél gallyaimon dül, tépi, töri, hordja:
 Mert, amin eddig is sokat tépelődtem,
 Egy öreg fa sincsen védőül előttem.
 Ó tekints rám, nagy ég! jószágod ne hagyja,
 Hogy sok küzdésimet más gúnnyal fogadja.«
 ,Hagyd el, látom küzdesz vizzállal, veszéllyel.
 Nem szükség, hogy többet éltedből beszélj el, —
 Így szól az almafa — a sors keze súlya
 Másra is nehezült, csöndemet is dúlja.
 A szél gyümölcsimet lehányja, s a gyermek
 Hosszú póznájával, hah mennyiszer ver meg!
 S hogy almám megejtse, olykor fél-éretten,
 Törzsököm megmássza, eséstől sem retten,
 Majd vesszót tör rólam, kérgem bevagdálja,
 S hátha a cselédség gyümölcsim rabolja!
 Téged hernyó sem bánt, nedv-ízéd nem tetszik;
 Engem meglep, bimbóm alig leveledzik,
 Hacsak (még szerencse!) hogyha gazdám ráért,
 Hogy termésim mentse maga jobbvoltáért.
 Ekkor a fiú és a fiúnak atyja
 S cseléd gallyaimat töri és szaggatja,
 Midőn rúdra szegzett tompa vasollóval
 Tört részecskéim is hullnak a hernyóval.

* Óvakodjunk attól a tanításbeli hibától, amelyet sokszor elkövetnek (sőt Dorogsághy Dénesné, ki a népnevelők egyletében megindította a helyesírási mozgalmat, nagyon ajánlja, Népt. L. 1899. 4. sz.), hogy t. i. hibákkal megrakott föladatokat javíttatnak a növendékekkel. Éppen a hibák közül igen sok bevészódik ilyenkor az emlékezetbe a helyes írásmód rovására. V. ö. a Közokt. Tanácsnak az előszóban közölt fölterjesztését.

Tehát ne tüzeljen miattam irigység;
Hallott szenvedésim kínjaid enyhítsék.

»Mindnyájan mi élők, bármi diszben éljünk,
Szenvedünk; együtt jár jólétünk, veszélyünk!«

Makáry György.

8. §. Ha valamely hang a ragozásban vagy képzésben egészen más hangnak adott helyet vagy pedig nyomtalanul elveszett, nem írjuk többé az eredeti hangot, hanem az újabb, megváltozott hangzást. — Ide tartozik: *a*) a *t* végű igék fölszólító módja *s a z, sz, s* végűek fölszólító módja és tárgyas ragozása: *tarts, önts, taníts, fuss, vess; eressz, fess; hozz, érezze, esszük, olvassátok* (e. h. *tart-j, fut-j, ereszt-j, hoz-j* stb.); — *b*) a *-val vel* és *-vá vé* rag: *síppal, dobbal, karddal, bolonddá, asszonnyá*; — (szintúgy *ríttak, hittak, ríni, hina*, e. h. *rívtak, hívtak, rívni, hívna*); — *c*) az *az, ez* névmás ragos és képzős alakjai (kivéve a tárgyesetet): *annak, erről, azzal v. avval, ehhez, akkor; annyi, efféle, akkora* (de *anélkül, emellett*).

Magyarázat. Geleji Katona István annyira ment a szóelemző írásban, hogy ilyeneket követelt: *jövnék, jövní, tegyd, vigyd* e. h. *jönnek, tedd* stb. Ezt az irodalom nem fogadta el, hanem az ilyen erősebb hangváltozások esetében a kiejtést követte. Csak legújabb irodalmunk hozott ismét divatba ilyeneket: *hívtak, hívnak, hívsz* pedig ez ellenkezik az általános kiejtéssel, az egész magyarság így mondja: *híttak, hínak, hísz*. Époly kevésbé szükséges a *t* kiírása ezekben: *kacsingat, tekinget* (*kacsintgat, tekintget*), továbbá az *i* kötőtűtetése az *i*-végű helynevek melléknévén: a *piski* híd, a *komádi* takarékpénztár, a *pompeji* ásatások (nem mondjuk: *piskii, komádi*). — Az *olvassa, hozzá-féle* igealakokhoz hasonlít némely sziszegő végű főnév 3. személyragos alakja: *jussa, Krisztussa, sassa, mássa, pajtássa, öccse, szussza*, és *jussuk, öccsük* stb. és néha a főnévül használt *s*-képzős melléknévek: *várossa, szennyesse, selejtesse* stb. Ezeket nem lehet hibáztatni, mert *p. mássa* ép úgy viszonylik a *párja* alakhoz, mint az *ássa*-féle igealakok a *járja*-féle *j*-hanguakhoz. (Arany J. sokszor él ilyenekkel: *panassza, kobozza, sássa, Jézussa, várossa, pallossa*). — A *c*) ponthoz megjegyezzük, hogy *anélkül, amellett, aközben, eközben* (noha így hangzanak: *annélkül, ammellett*) azért helyesebbek egyszerű mássalhangzóval, mert világos össze-

tételek: *a-nélkül*, *a-közben* stb. (Szintügy *aki*, *ami*, de ezeket már úgylis csak némely vidék ejti *akki*, *ammi*-nek.)

Egy pár esetben mégis elnémult hangot fejezünk ki az írásban, t. i. a *bolt*, *zöld-félékben*, melyeket általában *l* nélkül ejtenek (l. a 6. § 4. pontja magyarázatát), továbbá az ilyen szókban: *moh*, *juh cseh*, *méh*, *céh* (*mohból*, *juhnak*, *céhbe* stb.). E *h*-val való írás onnan van, hogy a kötőhangzós alakokból — minők *mohos*, *juhot*, *csehek* — a *h*-t iparkodtak megtartani a többi formában is, hogy a szótőnek egysége meg legyen őrizve. Itt tehát a szónak egyes formái a többi formával való jelentésbeli kapcsolat miatt azoknak az analógiáját követik, aminthogy a szóelemző írás általában azon a belső analógián, azon a törekvésen alapszik, hogy egy-egy szócsaládon belül az alaprészt vagyis a szótő állandó legyen.

9. §. A szóelemzés nem lehet irányadó, mikor a szóelemek valami okból annyira el vannak homályosodva, hogy többé nem érezzük őket. Így p. *keszkenő*, *menyegző*, ámbár régente *kézkenő*, *menyekező* volt; *hadd* mint indulatszó, noha eredetileg a. m. *hagyd*; *aggat*, *szaggat*, nem pedig *akgat* *szakgat*. (*Iktat*, és *labda* helyett *ígtat* és *lapda* rosszak, mert a bennük jelölt szófejtés *ig*-ből és *lap*-ból teljesen alaptalan. *Éjtszaka*, *korántsem*, ezeket hibásan rövidítik a közkiejtés ellenére így: *éjszaka*, *koránsem*).

Magyarázat. Az ide tartozó esetek rendkívül érdekesek és tanulságosak, mert azt bizonyítják, hogy bár meg lehet általános-ságban állapítani egy-egy nyelv helyesírásának elveit és szabályait és szükséges is a kirívó következtelenségeknek elejét venni: de nem lehet minden egyes szó és nyelvtani alak írása-módját örök időkre meghatározni. Az írás nem lehet állandó, mert az élő nyelvérzék irányozza, a nyelvérzék pedig az egyes esetekre nézve megváltozhatik s idővel más írásmódra vezethet. Amíg p. megvolt nyelvünkben a *menyekezik* (és *menyez*) ige 'házasodik' értelmében, addig a főnevet természetesen így írták: *menyekező*, *menyekző*. De mióta az ige elavult, a főnévben sem érezték többé az alapszót, s azóta egyszerűen a hangzása szerint írják: *menyegző*. Nem kell kárhoztatni azt sem, aki a *lélekzés* helyett *lélegzést* ír, mert ennek igen természetes oka van: a jelentésbeli nagy különbség miatt nem mindenki érzi a *lélek* és *lélekzés* szók rokonságát; azt is megbocsáthatjuk, ha valaki *lakzi* helyett *lagzit* ír, mert nem érzi a *lakozással*, *jóllakással* való kapcsolatát; ellenben mindenki érzi a *patazkiz* és *patak* szó kapcsolatát, s azért

k-val írja az igét, noha *g*-vel ejti (*patagzik*). S valamint a *keszkenőt* nem írjuk *z*-vel, noha tkp. kézkenőt vagyis kéztörülőt, törülközőt jelent, a *kesztyű* helyett se kell *kezttyüt* írni, mert rég elfelejtettük, hogy ebből az összetételből rövidült: *kéztevé* (amihe a kezét teszi az ember). Az *aggat*, *faggat*, *szaggat*, *nyaggat*, *lyuggat* is sokkal járatosabb, mint az etimologizáló *akgat* stb. az *akaszt-félék* miatt. (A *lyukgat* *k*-betűs írását inkább tűrhetjük, mint a többiét, mert *lyuk* világosabb értékű alapszó, mint *ak*-, *fak*- stb.) Így találkozunk mind gyakrabban a *remélni* alakkal *reményleni* helyett. *Hanyatlík*, ezt egy *t*-vel írjuk, nem fűzzük már a *hanyatt* szóhoz. Az azonban szót *m*-mel is írhatni, mert a nyelvérzék már nem kapcsolja az azon névmáshoz, és szintűgy viszonylik *különb(en)*, *különbség*, *különbözik* vagy *külömben* stb. a *külön* alapszóhoz, de az ellenben két elemét elég tisztán érezzük. A *fészert* *l* nélkül írhatjuk, mert már nem érezzük *fél*-szernek. A *tegnap* és *mindjárt* szók elemei is elhomályosultak (l. az 1. § magyarázatát), azért lehet a közönséges kiejtés szerint írni: *tennap*, *mingyárt*. *Rögtön* eddig megtartotta hagyományos írásmódját, pedig a kiejtés szerint kellene írni: *röktön* mert hisz nem érezzük benne semmiféle *rög* igét (csak a nyelvjárási *rögvest* mutat erre; vö. *folyton* és *folyvást*). *Hazudtol*: ebben se érzi mindenki a *hazud* tőt, azért írják néha *hazuttol* (vö. hogy a *hazugban* sincs *d*). Némelyek még azt is vitatják, hogy az *egészséget* és *kösséget* a kiejtés szerint kellene írni, mert már kevesen érzik bennük az *egész* és *köz* alapszót (aminthogy régóta *csendességet* és *üdvösséget* írunk az eredeti *csendesz-ség* és *üdvöz-ség* helyett, sőt az újabb írásmódnak köszöni létét a *csendes* és *üdvös* melléknév, a *csend* és *üdv* főnév).

Viszont a *küszködik* igét azelőtt mindenki a kiejtés szerint *sz-szel* írta, de néhány évtized óta ugyanazon kiejtés mellett mindinkább elterjed a *z*-vel való írás, *küzködik*, mert önkénytelen a *tokonértelmű* s az irodalomban gyakoribb *küzd* igével kapcsolják össze*. Az *utcát* *t*-vel írjuk, mert most az *út* fogalmát érezzük benne, holott az *ucca* v. *úca* eredetileg *ulca* volt (így a régi nyelvmemlékekben, a szláv *ulica*-ból). A *tálcát* *l*-lel írjuk, mert mintegy kis tálnak gondoljuk, pedig a *táca* tkp. az olasz *tazza*-ból lett. A *mérföldet* *mértföldnek* is írták, mintha megmért földdarab volna, pedig ered. *mélföld* volt és előrésze idegen eredetű. A *szállingózást* sokan *szálin-*

* Érdekes, hogy régebben meg a *küzd* igét írták *sz-szel*: *küszdik*, *küszödik*; mert csakugyan a *küszködik* ige párja volt.

gőzásnak írják, mert szálanként való röpködésre értik. A szerkesztő előbb szerkeztető volt, a szerkezik (összealakul) igéből, de később az -aszt eszt képzőt látták benne. Az *aludt, feküdt, aludj, feküdj, aludni, feküdni* igealakokat régente általánosan így írták: *alutt, fekütt, alugy, fekügy, alunni, fekünni*, mert hisz tőjük tkp. *aluv-, feküv-* volt (*aluv-ó, feküv-ének* stb.), s innen *aluttam* úgy alakult, mint *ettem* az *ev(és) iv(ás)*ból. Utóbb azonban a *nyugodni, hazudni, tudni* stb. igék hatása alatt ezekben is *d* hangu tőt éreztek s elkezdték őket *d*-vel írni, sőt ejteni is (annyira, hogy *fekütt* és *alutt* helyett a nép-etimológia ilyen formákat is alkotott: *feküdütt, aludott*). A *d*-vel való írás csak a 19. század folytán lett lassanként általánossá, Petőfi és Arany még a régi írásmódot követte. Íme tehát: évszázadokon át azt írták: *aluttam, feküttem*, mint p. *ittam, tettem*; ma pedig így írjuk: *aludtam, feküdtem*, úgy mint *nyugodtam, hazudtam*, pedig *aludok, feküdek* alak még ma sincs, holott *nyugodok, hazudok* van (vö. még *szedett-vett* h. *szedett-vedett*, és néhol *edve, idva, mintha* az *ettem ittam* is *edtem idtam* volna). — Szabadka nevében *szabad*-ságra való vonatkozást sejtettek, azért lett szokásos *d*-vel írni, pedig szláv eredetű név (*Subotka*, horv. *Subotica*) s tkp. Szombat-helyet jelent.

Csak tévedésből kapott lábra ez az írásmód: *higgyed* — a *hagyjad, fogyjon* hasonlóságára, mintha *higy(ni)* volna az alapszó; helyesen így írjuk: *higgyed*, mert olyan fölszólító alak, mint *vigyed, igyad*, csakhogy valami okból megnyúlt a *gy* mássalhangzó. (Most a hagyományos *hagyján* alakban is a fölszólító mód *j*-jét érezzük, pedig eredetileg így mondták: *hadd-járjon, ám járjon!*) — Hibás okoskodás révén írják sokan a *botrány* kedviért: *botránykozik*, pedig *botránkozik* a helyes régi alak (ebből vonta el Fogarasi 1833-ban a *botránk* főnevet, s ebből csinált *botrányt* Szemere Pál 1834-ben). Tkp. ugyanilyen viszony van a *viszálykodik* és *viszálkodik* közt, az Akadémia emezt a régibb formát ítélte helyesebbnek, a Közoktatási tanács az újabb *y*-os alakot, mely a *viszály* hatása alatt terjedt el. A *-ként-* ragos *önként* és *önkéntes* helyett is írnak *önkényt*et és *önkéntest*, mert az *önkény*hez kapcsolják s mert ellentéte az *önkénytelen*. — Hibás okoskodás két *t*-vel írni a *talpalattnyit*, mintha talp-alattit jelentene, holott *talpalatnyi* a *talpalat* főnévből, ez meg a *talpal* v. *talpall* igéből származik (a. m. lépked, gyalogol, jár, a régiek így is írták: *talpallatnyi*). — A helyes *éjszaka* helyett a hibás *éjszaka* alakot a nyelvészek hozták divatba. A *t* hangot nem tudták megmagyarázni s azért egyszerűen elhagyták, mert hisz *éj-szaka* = a napnak éjjeli *szaka*. Most már tudjuk, hogy a nép-

nyelvben s a régi nyelvben ilyen kifejezések is vannak: *napotszaka*, *hetetszaka*, *nyaratszaka*, *teletszaka*, s előrészükből valami ősrégi birtokos eset (genitivus) van megőrizve. Az élőbeszéd mindenütt megkülönbözteti az időt jelentő *éjtszaka* (*éccaka*) szót a világtájat jelentő *éjszak* (*észak*) nevével. — Az *iktat* igét csak azért írták némelyek *g*-vel, mert az *igaz* és *jog* szókkal rokonították. Az oroszoknál *Ozuczor* és Fogarasi *orozlánnak* írta, mert állítólag az *oro* ige származéka stb.

Említsük még meg a *tetszik* igét. Ezt már Dugonics a kiejtés szerint írta: *teccik*. Csakugyan nem érzi benne már senki azt a *tet*-igétőt, mely a *tessék* alakban is lappang s amely a régi nyelv *tetűtt*, *fel-tetűnek*-féle igeformáiban tisztán megvolt. A *tetszik* írásmódját részint a szokás, részint pedig a *látszik* analógiája tartja fenn. Vö. még *hallatszik*, továbbá *metsz*: *mess*, *metél* (s a régiségben *metett*, *metűtt*, *mető* stb.).

10. §. Még néhány megjegyzés szükséges egyes ragos és képzős alakok hosszú (kettőztetett) mássalhangzójáról. A befejezett cselekvésnek *-tt* jele (akár az igében, akár az igenévben), továbbá a *-tt* helyrag és a fokképző *-bb* csak magánhangzó után tartja meg hosszúságát: *állott*, *adott*, *híttam*; *Győrött*, *közötte*, *éretted*; *több*, *magasabb*. Mássalhangzó után mindig egyszerűen írjuk és ejtjük őket: *álltam*, *állt*, *kért*, *folyt*; *Kolozsvárt*, *Vásárhelyt*, *köztünk*, *érte*; *magasb*, *szorosb*. Vétenek a közszokás ellen, akik ilyeneket írnak: *mentt* (igenévből), *Kolozsvártt*, *Vásárhelytt*, *érttem*, továbbá *bonttat*, *rejtlet*, *hamisíttatlan* e. h. *bontat*, *rejtet*, *hamisítatlan*.

Szintoly kevéssé jelöljük az eredeti kettőztetést az ilyen fölszólító formákban *hozd*, *vésd*, *ereszd*, *nyisd* (nem *hozzd*, *véssd* stb., pedig eredetileg *hozzad*, *véssed*, *nyissad*). — Ellenben megtartjuk az eredeti kettőztetett betűt a *d* végű igeőknek ugyanazon alakjában, habár a hangot röviden ejtjük ki; p. *hordd el magad*, *küldd oda*. Isten *áldd* meg a magyart! Szintúgy írjuk kettőztetve: *játsszatok*, *fogózzál* (mint *másszatok*, *utazzál*).

Magyarázat. A magyar kiejtésnek általános szabálya, hogy mássalhangzó után nem ejtünk hosszú (kettőztetett) mássalhangzót, hanem megrövidítjük, azért: *holt*, *közt*, nem *holtt*, *közzt* stb., noha a *halott* s *között* rövidítése. Főleg aggodalom, hogy némelyek a tárgyesettel való összetévesztéstől félve *közt* vagy *Kolozsvárt* helyett azt írják: *közzt*, *Kolozsvártt*, vagy azt írják *érttem* és *mentten*, hogy az *érttem* igétől s a *menten* időhatározótól megkülönböztessék, vagy

p. megérttettem vele a dolgot, mert megérttettem mást jelent. Az ilyenek azonban a mondatban s az adott helyzetben sohase kétértelműek, csakis a szörszálhasogató okoskodás teszi azzá. Hisz akkor a *várunk* vagy a *kapunk* szót is kétféleképp kellene írunk aszerint hogy főnevek-e vagy igék, és számtalan más ilyen.

A magasb-féle középfokhoz: *helyesbít, kevesbedik, öregbít*; ezekhez hasonló a *kevésbé* e h. *kevésbbé*, nem is hiba, mert a -vá vé ragot se érezzük benne.

Következtelenségnek mondhatni, hogy a *d*-végű igék fölszó-lí-tójában mégis két *d*-t írunk (azért hibázzák el olyan sokszor), de ennek oka az, hogy mindenik *d* más-más eleme a szónak: egyik a tőé, a másik a ragé, tehát *áld-d meg* következetes írás annyiban, hogy p. a *ver-d meg* példáját követi. — Hasonló alakok még az ilyenek: *karddal, pénzzel*; ezek a *haddal, kézzel*-féle formákhoz csatlakoznak következetesen.

Egyszerűsítések. — 11. §. Egyes esetekben, kivált a leggyakrabban előforduló szókban és alakokban, az egyszerűsítés vagy rövidítés szüksége arra vezetett, hogy a kiejtés vagy a szóelemzés rovására rövidített írásmódot alkalmazunk.

A kiejtés ellenére, kettőztetett mássalhangzó helyett egyszerűt írunk a következőkben: *egy*; *olyan, ilyen, milyen, oly, ily, mely*; *csinosat, magasan, erősebb, kisebb, eső, utánam, rólam, belőle, lesz* (ámbar így ejtik: *eggy, kisebb*, és igen sok vidéken: *ollyan, v. ojjan, magassan, esső, utánnam, róllam, lessz*).

Jegyzet. *Rossz, könny, friss* helyett nem szabad *rosz-at, könny-et és fris-et* írni. *Új, újabb, újonnan, újság, újít* egy *j*-vel (ámbar így is mondják: *ujjabb, ujjak*); ellenben két *j*-vel írjuk a *kéz ujját* s a *ruhaujjat*.

A szóelemzés ellenére, de a kiejtésnek megfelelően, egyszerűsítjük az ilyeneket: *állt, Kolozsvárt, hozd* (e h. *állott, Kolozsvárott, hozzad*, l. 10. §.). Továbbá a *fönn, benn, lenn, kinn* szokat is egy *n*-nel írjuk, ha a szóképzésben mássalhangzó következik rá: *fönség, benső* stb., és *fönt, bent, lent, kint* (de *fennen*, és az összetételben mindig jobb a kettős *nn*, tehát nemcsak *fönnáll*, hanem *fönntart, fönnhatóság, fönnhangon, fönnszóval, bennsül* is, noha az utóbbiakat is egyszerűsítik néme-lyek). — Tulajdonképp egyszerűsítés van az ilyen szóalakokban is: *tollal, könnyel, jobba* e h. *tollal, könnynyel, jobbbá* (a sor végén is *tol-lal, könny-nyel, job-bá*).

Ide tartozik végre a kétjegyű mássalhangzónak kettőztetés esetén való úgyn. csonkítása, l. 3. §.

Magyarázat. Az efféle egyszerűsítések tkp. csak akkor jogsultak, ha nem pusztán takarékoságból s ötletszerűen történnek, hanem valami más ok is van, ami mellette szól. Az *egy* szótó p. csakugyan rövid *gy*-vel hangzik ebben a két származékban: *egyedül* és *egyetemben*, és némely vidéken a határozatlan névelőben is: *egy asszony*, *egy ember* e. h. *eggy asszony*, *eggy ember*. (Néhol állítólag mondják: *egy-egyedül* e. h. *eggyes-egyedül*.) — Az olyan ilyenféle névmások igaz, hogy többnyire *o*jjan *íjjen*-nek hangzanak, de több vidéken csakugyan rövid *j* v. *l* hanggal ejtik: *o*jan, *o*lan stb. — A *csínosan* és *kisebb*-féle melléknévi formákat hogy egy *s*-sel írjuk, azt egyúttal a ragtalan forma analógiája okozza; szótőnek ezt érezzük csak: *csínos*, *kis* stb. (ellenben *friss*, *frissen*, *frissebb*). Vö. még *hatosok*, *fenyvesek* stb., főnévül alkalmazva. — Az *utánam*, rólam alakokban is csak ezt érezzük szótőnek: *után*, *ról*. — Jobb a *lesz*, mint a *lessz* alak, mert az a kiejtés épp annyira el van terjedve s azonfölül mellette szól a *tesz vesz* igék hasonlósága. — Az *éppen* szót és a *-képpen* ragot legtöbbször *p*-vel ejtik, de azok közül is sokan rövidítve egy *p*-vel írják: *épen*, *-képen*. Még jobban divik e rövidítés a szók végén: *ép* annyi, *másképp* stb. (noha írják így is: *épp* annyi, *másképp* stb.). — A könnyet talán azért írták oly sokan egyszerű *ny* betűvel, mert rövid *ny* van ebben a formájában: *könyű*. De a *könny* hosszú *ny* hangja *nyv*-ből lett, a régiségben s még néhol a népnyelvben *könyvezés* a *könnyezés*, és *könyveket* hullajtanak. (Tehát *könyű* és *könnyes* úgy viszonylik, mint némely vidéken *hamu* és *hammas*, *tolu* és *tollas*.)

A *fönnhéjáz*, *fönnmarad*, *bennreked*, *künnreked*-féle szókat az eddigi akadémiai és iskolai szabály egy *n*-nel iratta, de ez következetlenség volt, mert ellenkezett avval a fontos szabállyal, amely szerint az összetétel elemeit változatlanul rakjuk össze (*mennydörgés*, nem *menydörgés*, l. 7. §).

A *föl* kedviért rövidítve egy *l*-lel szokták írni: *föleb*, *fölebbez*, *fölebbezés*. De ezeket sehol se mondják így, hanem vagy *föllebb*, vagy *főjjebb*, *fejjebb*, *fėjebb* stb. Azért most mind a Közokt. tanács, mind az Akadémia első sorban a *föllebb*, *föllebbez* alakot ajánlja (mellette az Akadémia a *feljebb* alakot is, mintegy közvetőül az *l*-es és a *j*-hangu kiejtés közt).

Az idegen szók. — **12. §.** Az idegen szóknak egy részét magyarosan (vagyis a magyar kiejtés szerint), más részét az idegen írásmód szerint kell írni.

1. Magyarosan: a) azokat, amelyek a nép nyelvében is közhasználatúak, pl. *eklézsia, predikáció, március, kánikula, kolera, dikció, fillokszéra, doktor, finánc, pátriárka, árkangyal, sakk* stb.; — b) azokat, amelyek az irodalomban közhasználatúak, pl. *akadémia, próza, klasszikus, frázis, cinizmus, múzeum, intrika, reakció, miniszter, delegáció, kvóta, konzul, óda, fizika, filozófia* stb. — Ez utóbbiak közül a teljesen magyaros írástól csak azokban térünk el, amelyekben *ch* vagy *x* van; ezt a két idegen betűt megtartjuk, pl. *technikus, monarchia, anarchista, expedíció*; — c) a nem latin vagy görög betűkkel író népek nyelvéből való szavakat és a szláv és oláh szóknak eltérő betűjegyeit; pl. *cár, számum, khán, sejk, bég, vezír, szultán, kalifa* stb.; *zsivió, szet-reászka, cine mintye* stb.

2. Az idegen írásmód szerint írjuk: a) az idegen fogalmak, intézmények, szokások stb. nevét, pl. *renaissance, cercle, cinquecento, high life, lady, dejeuner, fin de siècle* stb.; — b) a nem közkeletű tudományos és egyéb műszavakat, pl. *praetor, quaestor, circulus vitiosus, adagio, fortissimo* stb. — c) minden idegen nyelvű idézetet, szólásmódot, közmondást, p. *audiatur et altera pars, conditio sine qua non*. — A 2. a) és b) pontba tartozó görög szavakat latinosan írjuk, de a c betű helyébe, mikor *k*-nak ejtjük, *-k*-t teszünk, pl. *archon, palaestra, anthologia, akropolis* stb.

Jegyzet. Meg nem honosodott idegen szót a nagy közönségnek szánt olvasmányban csak akkor helyes használni, ha nincs a fogalomra magyar szavunk. Ne használjunk tehát olyan fölösleges idegen szavakat, mint: *momentum, propositio* v. *propozíció, dispositio* v. *dispozíció, institutio* v. *institúció, resolutio* v. *rezolúció, acclamatio* v. *aklamáció, szanálás, football* v. *futbál* stb., mert megmondhatjuk magyar szóval is: *mozzanat, indítvány* v. *javaslat, rendelkezés* v. *intézkedés* v. *hajlandóság, intézmény, határozat, eljenzés, orvoslás, labdarúgás* v. *rúgólabda* stb.

Az irodalomban közhasználatú idegen szavaknak idegen képzésű származékait a gondos író szintén elkerüli mint szükségteleneket, mert könnyen helyettesíthetjük őket magyarképzős származékokkal, pl. ne írjuk: *prozaikus, epizódikus, magnetizmus*, hanem: *prózai, epizódszerű, mágnesség*.

Magyarázat. A szófejtés a magyar helyesírásban csak annyiban érvényesül, amennyiben az összetételnek, szóképzésnek, ragozásnak

még tisztán érezhető elemeit a betűkben is megkülönböztetjük egymástól (l. 7. § magy.). Annaira azonban nem terjed (mint a franciában, angolban), hogy a szóknak eredetét s hajdani hangzását föltüntessük. Így írjuk pl. *ünne*p, *ném*ber, *sármány*, *Berettyó*, *hagyján*, *külön*féle, nem *üdn*ap, *nőem*ber, *sár-mály*, *Berekjő*, *hadd járjon*, *külömb*féle; így írjuk: *kedd*, *bontani*, *dönteni*, *roncsol*, *andalodik*, *hervatag*, nem pedig: *ketted*, *bomtani*, *dölteni*, *rontsol*, *antalodik*, *hervadag*.

Még kevésbé érezhetjük az eredetet, s így még kevésbé tüntethetjük föl írásunkkal, az idegen eredetű szókban, — akár régebben, akár újabban honosultak meg. Nem ügyelhetünk a magyar írásban arra, hogy a görög eredetű szót egyszer *i*-vel, másszor *y*-nal, egyszer *t*-vel, máskor *th*-val, egyszer *k*-val, máskor *kh*-val kellene írni (*hippodrom* — *hypothesis*, *katalogus* — *katharsis*, *kólika* — *kholera*); hogy az életrendet jelentő *diaeta* görög szó és *ae*-vel irandó, ellenben a napidíjat és országgyűlést jelentő *dieta* csak *e*-vel, mert olasz szó s a latin *dies* származéka; — vagy hogy egy-egy szó közvetlen a latinból vagy közvetve a németből jött-e hozzánk, hogy tehát *abstractum*, *concretum* latinosan *c*-vel, ellenben *abstrakt*, *konkrét* németesen *k*-val volna irandó (*chablon*-e franciásan v. *schablon* németesen?) stb.

Azért legcélszerűbb, hogyha magyarosan írjuk nemcsak a rég meghonosultakat: *krónika*, *pátriárka*, *pellengér*, *fullajtár*, *iskola*, *doktor*, *próza*, *tea*, *copf*, *gimnázium*, *kollégium*, (e. h. *chronica*, *patriarcha*, *prengér* v. *pranger*, *vorreiter*, *ischola* v. *schola*, *doctor*, *prosa*, *thea*, *zopf*, *gymnasium*, *collegium*); — hanem így írjuk az újabban átvetteket is: *kolera*, *kronológia*, *klór*, *filozófia*, *fizika*, *pedagógia*, *telefon*, *litográfia*, *delegáció*, *civilizáció*, *sovinizmus*, *sablon*, *slendrián* stb. stb.

Az említett okon kívül még számos ok szól az idegen szóknek idegenes írása ellen:

1. hogy nem lehet határt vonni a meghonosult s meg nem honosult idegen szók közt s így a következetlenségeket sohase lehetne megszüntetni;

2. hogy a sokféle idegen nyelv helyesírását még legműveltebbjeink sem tudják biztosan elsajátítani (p. helyén kívül is *y*-okat és *th*-kat írnak: *stylus*, *hyppodrom*, *kathalogus* stb.)*, még kevésbé természetesen a népiskola növendékei s a népnek mindinkább szélesedő olvasó rétegei, sőt a műveltek közül is azok (p. a nők s a reáliskolát végzettek), akik latin és görög tanulás nélkül szereztek műveltségü-

* Elég, ha azt említjük, hogy tele vannak ilyen hibásan írt idegen szókkal Jókai regényei és Gyulai Pál Bpesti Szemléje.

ket; — ilyen szempontból a helyesírás egyszerűbbé s magyarosabbá tétele valósággal a nemzeti közművelődés követelménye;

3. hogy a sokféle idegen ortográfia rendkívül tarkává teszi írásunkat s ez még a szemnek is ártalmára van («a szem higiénéje tekintetében ajánlatos, hogy az idegen szavakat is magyaros helyesírással írjuk,» l. Csapodi I. Szemorvosi tanácsok a helyesírás tekintetében, Nyr. 1888);

4. hogy sokkal fontosabb és hasznosabb, ha a magyaros írással a helyes kiejtésre adunk útmutatást, hogy p. a *refrént* ne mondják *refrainnak*, a szatirát ne olvassák magyar *s*-sel s két szótagban *saty-rá*-nak (ahogy máris meggyökeresedtek ilyen hibás kiejtéssel a *kokinkinai tyúk*, a *kínaezüst*, *notesz*, *toaszt*, *Algir*, *Mekszikó*, *isiász*);

5. hogy a főneveket s igéket legtöbbször ragokkal illesztjük bele mondatainkba s így az idegen kezdet s a magyaros végzet valóban korcs szóképeket hoz létre: *refraineket*, *dictiózás*, *costumeöt*, *guitarreját* (helyesen *refréneket*, *dikciózás*, *kosztümöt*, *gítárját*), vagy *gênansabb* (az első harmadrésze franciásan, a középső latinosan, az utolsó magyarosan; helyesen *zsenánsabb*);

6. az a tény, hogy amely irodalmi ágaknak legtöbb idegen szóra van szükségük, azok máris jobbra a magyaros írást fogadták el: ilyenek különösen a természettudományok, a mérnöki irodalom és a napi sajtó.

Végre 7. más nemzetek példája is igazolja az idegen szóknak a honi íráshoz való alkalmazását.* A *fantáziát* így írja a francia: *fantaisie*, az olasz és spanyol: *fantasia*, a hollandi: *fantasie*, a svéd és dán: *fantasi*; csak a német írja *ph*-val: *Phantasie*. A *kinént* a svéd és dán így írja: *kinin*, a hollandi: *kinine*, a francia: *kinine* és *quinine*, az angol: *quinine*, a spanyol: *quinina*; mért kell nekünk épen a német *Chinin*-t mintául venni? De már a német is azt írja: *Prinzip*, *Zirkel*, *Zepter*, *Konjunktiv*, *Konjunktion*, *Schablone*, *Fassade* stb., nem pedig *Princip*, *Cirkel*, *Scepter*, *Conjunctiv*, *Conjunction*, *Chablon*, *Façade*. A francia *houssard*-nak írja a huszárt, az angol *shawl* és *check* szót pedig így írja át: *châle*, *chèque*. Az olasz így írja az átvett francia szókat: *treno*, *avamposti* (*train*, *avant-postes*). — A szláv nyelvekben is mindenütt átírják az idegen szókat. A horvátok p. azt írják: *fantazija*, *filosofia*, *fizika*, *fosfor* stb. A lengyelek: *feljeton* (*feuilleton*), *redakcyja*, *ekspedycyja*, *ekscelencyja*, *kolonizacyja*, *kwestia*

* A *Société de Réforme orthographique* 1893-i emlékirata azt mondja: »A francia nyelvet minden esetre francia helyesírással kell írni, nem pedig görög, latin, angol v. német írásmóddal. Ezt követeli a jó ízlés.«

(kérdés), *szkice* (vázlat), *repertuar*, *szarada* (olv. *sáráda*, olaszul *sciarada* = charade).

Megjegyzés az 1. szabály c. pontjához. Az orosz, szerb, török, arab szókat hírlapjaink s fordítóink sokszor német, francia, angol lapokból és könyvekből veszik, ezeknek az írásmódjával közlik s ezzel a magyar olvasót félrevezetik. Azt írják p. *zarewna*, *starost*, *padischah*, *chalifa*, *burnus*, az olvasó aztán *z*-vel, *s*-sel stb. olvassa, pedig helyesen így kell írni és olvasni: *cárevna*, *sztaroszt*, *padisa*, *khalifa*, *burnusz*. — Kirívó németesség görög és latin eredetű szókban a német *ä* betű használata, p. *pädagógia* *präparandia*, *präcis* (helyesen *pedagógia* v. *neveléstan*, *tanítóképző*, *szabatos*).

Az utolsó ponthoz: Az idegen képzők közül az egyöntetűség végett mindig magyarosan írhatjuk a köv. képzőket, mert számos közkeletű szavunkban előfordulnak: *-ikus*, *-ális*, *-áris*, *-izmus*, *-izál*, *-áció*, *-íció*. (Tehát ne írjunk olyan elvtelenül, mint p. a Budapesti Szemle: *burokratizmus* 74 : 423, *konstellatio* 74 : 397, *spekulatio* 54, *represenatio* 146, *vacációra* 65, *praedicatio* 109 : 135, *munitiót* uo 123, *ambitióját* 60, *stilisáló* 152.)

A tulajdonnevek. — 13. §. Az idegen tulajdonnevekre általában ez a szabály áll: a latin betűkkel író népek tulajdonneveit meghagyjuk változatlanul, egyéb népeket a kiejtés szerint írjuk le. Íngadozó a görög nevek írása, mert ezeket részben egészen latinosan írják, részben görögösen (csak az egyes betűket helyettesítve a megfelelő latin betűkkel), részben végül egészen magyarosan (a meghonosultakat).

1. E szerint a latin írású nyelvek (p. az olasz, spanyol, francia, angol, német, svéd, finn, oláh stb. nyelv) személy- és helyneveit, köztük a latin-betűs szláv nyelvekét is, lehetőleg változatlanul írjuk, p. *Caesar*, *Michelangelo* (olv. *Mikélandzselo*), *Rousseau*, *Shakspere* v. *Shakespeare*, *Goethe*, *Väinämöinen*, *Kosciuszko* (olv. *Koscusuko*); *Bologna*, *Marseille*, *Manchester* stb.

2. Az orosz, török, perzsa, arab stb. neveket kiejtésük szerint írjuk, ahogy s amennyire magyar betűinkkel kifejezhetjük: *Tolsztoj*, *Turgénjev*, *Anyégin*, *Verescagin*, *Rusztém*; *Dnyeper*, *Irtis*, *Jenikőj*, *Iszpahán*, *Altaj* stb. — Óvakodni kell itt attól az idegenszerűségtől, hogy az ilyen nyelvek szavait német, francia, angol helyesírással ne írjuk, p. *Tolstoi*, *Turgenieff*, *Onegin*, *Wereschtschagin*, *Dnieper*, *Irtisch*, *Altai*.

3. A görög nevek közül azokat, amelyek a latin irodalom-

ból kerültek hozzánk, a régi deákos szokás szerint írjuk, latinosan; de a tudományos irodalomban gyakran az eredeti görög betűkhöz híven írják át, s ez esetben különösen a latin *ae, oe, i* helyett az eredeti *ai, oi, ei* szerepel, a római *c* helyett *k* (*ch* h. *kh*), s a latin *-us um ae i* szóvégek helyett *-os on ai oi; p*.

Phidias, Cecrops, Aegina, Bacchus, Delphi, Oedipus,

Pheidius, Kekrops, Aigina, Bakchos, Delphoi, Oidipus.

4. A görög nevek s a latin-betűs nyelvek nevei közül is egészen magyarosan írjuk azokat, amelyek mi nálunk is egészen népszerűek, úgy hogy már magyaros kiejtésük is megállapodott. Ilyenek p. *Krisztus, Dárius, Krözus, Herkules, Rafael, Napóleon; Athén, Trója, Párizs, Hága, Göttinga, Drezda, Grác; Kaukaszus, Etna, Vezúv, Rajna, Majna, Szajna.* (Tehát nem *Troia, Páris, Vesuv* stb.)

Ide tartoznak különösen a világrészek, országok és népek nevei: *Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália; Egyiptom, Arábia, Fenícia, Szíria, Perzsia, Svájc, Stájerország, Elzász, Kína, Algír* stb.; *stájer, gót, szláv, rutén, litván, fríz, perzsa* stb. (Tehát nem *Europa, Persia, Schweiz, goth, sláv* stb.)

Jegyzet. Minden idegen névnek a végén magyarosan, ékezzettel írjuk az *o, a, e* betűket a ragos alakokban, melyekben e hangok nálunk csak megnyújtva kerülnek elő, p. *Cicerónak, Arcóban, Abbaziában, Karlsruheban.* — A francia s némely angol nevek végén nehézséget okoznak az úgyn. néma vagyis ki nem mondott hangok, mert a magyar ragozásban nem vehetjük őket számba s az írásban mégsem hagyhatjuk el. Nem mondhatjuk p. *Voltairének, Shaksperétől, Mussetet* (hanem *Voltérnek, Sekszpértől, Müsszét*). Ilyenkor tehát úgy segítünk magunkon, hogy a változatlan idegen névhez kötőjellel függesztjük a ragot: *Voltaire-nek, Shakspere-től, Voltaire-t, Musset-t.* Így az *-i* képzővel is: *shakspere-i szellem, molière-i helyzet.*

Magyarázat. Az idegen tulajdonneveket, különösen a családneveket s a helységneveket azért célszerű, amennyire lehet eredeti formájukban meghagyni, mert megmagyarosításuk igen sok zavart okozna. Valamint minálunk vannak olyan aprólékos különbségek, minők p. *Kis* és *Kiss, Kovács, Kováts* és *Kovách,* ép úgy van a németeknél *Meier, Meyer* és *Mayr, Schmidt* és *Schmiedt, Winkler* és *Winckler.* Ha ezeket egyformán *Májernek, Smittnek* és *Vinklernek* írjuk, sok bajt okozhatunk olvasóinknak. Ha meghagyhatjuk a magyar neveket, meghagyhatjuk az idegen neveket is. Azonkívül akik a tulajdonneveket is magyarosan írják, a legnagyobb hibákat és következtelenségeket követik el, mert az idegen neveket csak nyomtatva látják és kiejtésüket nem ismerik, p. *Zurich* v. *Buenos-Ayres* helyett

ilyeneket írnak: *Zürik*, *Bünozt-Ér* (a kiejtés szerint így volna: *Cürik*, *Buénosz-Ájresz*)*, vagy p. egymás mellett azt írják: *Nanzen* és *Jackson* (holott az utóbbi a kiejtés szerint *Dzsekszn*). — Hasonlókép félrevezetjük az olvasót, ha az orosz v. török neveket németesen írjuk; az olvasó p. magyar s hanggal fogja olvasni az ilyeneket: *Tolstoi*, *Dostojevskij*, *Selim*, *Suleika*, *Tientsin*, *Tsungliamen*, holott sz-szel kell kiejteni és írni: *Tolsztoj*, *Dosztovszkij*, *Szelim*, *Zulejka*, *Tiencin*, *Cungliamen*. — A görög neveket régente csak a latin irodalomból ismerték, tehát latinos formában írták. Mióta azonban mindig többet foglalkoznak magukkal az eredeti görög forrásokkal, azóta mindinkább elterjed a görög írásmód. (Akik persze az eredeti görög alakot nem ismerik, néha a latin írásmódból hibás görög formákat következtetnek ki, p. *Oidipos*, *Selinos*, pedig ezek a görögben is us-ra végződnek: *Oidipus*, *Selinus*.) — A görög tulajdonnevek és a többi görög szó latinos írására vonatkozó szabály között (l. a 12. § 2. pontja végén) ellenmondás van mind a Közokt. Tanács, mind az Akadémia szabályzatában. A tulajdonnevekben mindig c-t írnak, akkor is, ha k-nak hangzik (p. *Cecrops* második c-je), ellenben a többi görög szóban ilyenkor a latinos írásban is k-t alkalmaznak, p. *physiokratia* e. h. *physiocratia*,** ilyenkor tehát felemás helyesírásunk van: latin és görög, s ez egyszerűen egy ezelőtt érvényben volt német szabály utánzása! Ezt a latin-görög-németes zavart csakis a magyaros írással lehetne elhárítani: *fiziokratia*.

A jegyzethez. A *Voltaire*-nek, *Voltaire*-t-féle kötőjeles írásmódot nem szükséges folyton alkalmazni, ha p. az ilyen alakok egy dolgozatban vagy könyvben többször előfordulnak, tehát az olvasó már ügyis hozzászokhatott a ragozott tulajdonnév olvasásához. De a francia néma t után a mi tárgyragunkat mindig kötőjellel alkalmazzuk, hogy ne lehessen a második t-t magához a névhez számítani, tehát *Carnot*-t, *Diderot*-t stb.

Nem tartozik ugyan szorosan a helyesíráshoz, de gyakorlati szempontból említi itt az Akadémia az idegen család- és keresztnévek szórendjét. Némely idegen tulajdonnevet a magyar nyelv szokás egészen az eredeti formában fogadott el, mert magyaros formában nagyon is szokatlan s furcsa volna; pl. *Paolo Veronese*, *Leonardo da Vinci*, *Ines de Castro*, *Wolfram von Eschenbach*, *Walther von der Vogelweide*, *Hans Sachs*. De a kivételes szokást nem lehet szabállyá tenni. A külföldi tulajdonneveket tehát rendesen a magyar nyelv szokás szerint, a keresztnév hátratételével írjuk le, még akkor is, ha a keresztnévet, mint nálunk nem divót nem fordíthatjuk le: *Thiers*

* A földrajzi munkákban most különösen ügyelnek a neveknek az eredeti hivatalos írásmód szerint való pontos írására.

** Az egyik szabály szerint azt kellene írni: *cyklopius* építkezések, mert ez melléknév, a másik szerint *Cyclops*, mert tulajdonnév.

Adolf, Gladstone Vilmos, Cotta Bernát, Parlatore Fülöp; Sacchi Archangelo, Fleischer Leberecht Henrik. (Lexikonokban, névjegyzékekben külföldön is ez a rend dívik.)

Coriolanus, Ovidius, Vergilius, Horatius, Propertius, Olympus. a magyar hagyomány ezeket a teljes formákat kedveli, nem pedig a németeknél szokásos rövidítéseket: *Coriolan, Ovid, Vergil, Horác, Propere, Olimp.* A versírók azonban az utóbbiakat is használhatják, sőt *Homér* neve általánosan ebben a rövidített alakban járatos.

14. §. A magyar tulajdonnevek közül a családnevek egy része elmaradt a ma dívó írásmódtól, mert az illető családok régiesen írják nevüket. Így maradt meg e nevekben sok elavult betű: *y=i: Fáy, Csáky; — eö, ew=ö, ö: Eötvös, Dessewffy; — th, gh=t, g: Kossuth, Végh; — ch, ts=cs: Széchenyi, Madách, Takáts; — s, ss=zs: Jósika, Dessewffy; — w=v: Wesselényi.*

Nincs helyén az idegenszerű írásmód a meghonosult keresztnevekben, p. *Mártha, Mathild, Edith, Judith, Fanny, Betty, Lydia,* helyesen: *Márta, Matild, Edit, Judit, Fáni, Betti, Lídia.*

Magyarázat. A családnevek régies írásában megint a történeti helyesírás érdekes példáit látjuk. Ezek a nevek ilyen írásmóddal szálltak nemzedékről nemzedékre, olyan korból, amikor p. a közönséges szókban is írtak *y-t i* helyett, *ew-t ö* helyett, *gh-t th-t g t* helyett stb., p. *wyz, zewlew, vyragh* e h. víz, szőlő, virág. — A szövegben említettekén kívül másféle régiességek is megvannak őrizve egyes családok nevében, p. *cz* a *cs* helyett: *Czergheő* (olv. *Csergő*), *ch* a *c* helyett: *Chyzer* (olv. *Cízer*), *'s* a *zs* helyett: *Sigray, O'sváth* (olv. *Zsigrai, Ozsvát*), *st* a mai *szt* helyett: *Esterházy, c* a *k* helyett: *Comáromy.* — A családnevekről megjegyezhetünk egy pár általános szabályt: 1. Erdélyi nevekben szokatlan az *y*, tehát *Teleki, Gyulai* stb. 2. *ny, ly, gy* után Királyhágón inneni nevekben is rendszerint csak *i* van: *Széchenyi, Szentkirályi, Szilágyi* (de *Batthyány, Erdély, olv. Battyányi, Erdélyi*). 3. A szövégi *y* előtt *t g* helyett *th gh* van, mert különben *ty gy* válna a *t-y g-y*-ból, tehát *Maróthy, Baloghy* stb. (kivétel *Vörösmarty*). — A régi családok kegyelettel ragaszkodnak nevüknek régi írás-módjához, s a családon kívül állók is alávetik magukat e kényelmetlenségnek, részint a kegyeletiránti tiszteletből, részint hogy sértődésre ne adjanak alkalmat. De meg műveletlenség jelének is nézzük, ha valaki nem ismeri hírneves embereink neve formáját, ha p. azt írja *Szécsényi, Kosut, Petőfy*

e h. *Széchenyi, Kossuth, Petőfi*. — A régies családneveket egyúttal a nemesség ismertető jelének tekintjük, különösen az *y* végbetűt, azért akik újonnan kapnak is nemességet vagy bárói rangot, az *i* betű helyett *y*-t szoktak fölvenni: *Dóczi, Kőrösi* helyett *Dóczy, Kőrösy*. — A nemesi előnevekről l. a 18. § 1. pontját s a hozzávaló magyarázatot.

A magyarul írható keresztnemekhez valók még: *Szilveszter, Viktor, Oszkár, Szigfrid, Zseni, Alisz*.

Helységnevekben is sokszor találkozunk régies írásmóddal, de ennek semmi célja, nagy kényelmetlenség s jó volna szabadulni tőle. Példák: *Thurzó, Ghimes, Dés v. Deés*; pedig jobb és célszerűbb volna egyszerűen a kiejtés szerint írni: *Turzó, Gimes, Dézs*.^{*} Kivételnek maradhatnak a ma is ismert családnevekkel összetett helynevek: *Bánffy-Hunyad, Zichyfalva* (ellenben most *Zics*, régente *Zich* az a hely, ahonnan nevét vette a Zichy család, mint *Szécsény* a *Széchenyi* név alapszava), — továbbá *Madách-utca, Lónyay-utca*.

Összeírás és különírás. — 15. §. Sokszor két-három szó együtt fejez ki egy fogalmat, s kétség támad, vajjon összeírjuk-e őket vagy pedig külön-külön. Nem lehet ugyan minden ilyen esetre határozott szabályt fölállítani, de irányadók lehetnek a következő megjegyzések:

A következő esetekben mindig egybeírjuk az összetartozó szokat, mert egységes összetételnek érezzük:

a) a birtokos és tárgyas összetételeket, p. *fahéj, nyelvszokás, betegágy*; — *igazmondás, magaviselet; istenfélő, mitévő, szavartató, kárvallott, színehagyott, szemlesütve, háztüznézni*;

b) az összetett mellékneveket, amelyek összehasonlítást és színárnyalatot jelentenek, p. *jéghideg, méregdrága, hófehér, sötétzöld*;

c) az igekötőt az igével, ha közvetlen előtte áll és reá vonatkozik: *bemegy, felszáll, rátartja magát, beleesik, megvan, elvan, megleszünk, elleszünk* stb. (A kettőztetett igekötőket kötőjellel: *ki-kimegy, vissza-visszanéz*). — Nem helyes egybeírni az igekötőt az igével, ha nem erre, hanem egy rákövetkező igenévre vonatkozik; tehát nem *kifogják húzni, elleszünk fáradva*, hanem *ki fogják húzni, el leszünk fáradva*;

^{*} Másokat már most a hivatalos helységnévtár egyszerűsítve közöl, p. *Szatmár, Alcsut, Végles, Mór, Vál, Kolozs* e h. *Szathmár, Alcsuth, Véggles, Moór, Vadl, Kolos*.

d) egybeírjuk a több szóból álló névmásokat: *önmaga*, *önnönmagukat*, *énbennem*, *teneked*, *ötöle*, *mibőlölünk*, *timiattatok*, *öalattuk*; *ugyanakkora*, *ugyanannyi*, *szintannyi*, *szintúgy*; — *akármilyen*, *akárhol*, *mindazok*, *vajmi* stb. — és így a vonatkozó névmásokat s a hozzájuk tartozó kötőszókat is: *aki*, *ami*, *amennyi*, *amilyen*, *amint*, *amíg*, *ameddig*, *amikor*, *ahogy*, *ahol*, *ahonnan*, stb. *valahány*, *valahányszor* stb. (De két szóba: *én magam*, *ők maguk*, *másod magammal*, *ép olyan*, *mind a két*, *senki sem*, *sehol sem*, stb., de *sohasem*, *sohse*).

Jegyzet. A M. T. Akadémia a hagyományhoz ragaszkodva két-két szóba írja az *én bennem*, *te neked*-féle névmási kifejezéseket, továbbá a vonatkozó névmásokat: *a ki*, *a mi* és *a mint*, *a míg* stb. Ennélfogva ezt az írásmódot se lehet hibáztatni.

Magyarázat. Az összetett kifejezések írása-módja más nyelvekben is nagyon ingadozó, a szokás és nyelvérzék szerint változó. Érdekes, hogy sok összetételt eleinte, amíg új volt, nem egyesítettek szorosán egy szóba, de idők multán, mikor már hozzászórtak a fogalomhoz s a szóhoz, teljesen egynek érezték és írták. P. Petőfi még *vas-utat* írt, kötőjellel, most már rég *vasút* lett belőle. Mikor Budát és Pestet egyesítették, az erről szóló törvény *Buda-Pest*-nek állapította meg a főváros nevét, de ebből a szokás csakhamar *Budapestet* csinált (sőt rövidítve *Bpestet*).*

Az a) ponthoz: A birtokos összetételekhez számíthatjuk még az ilyen személyragos igenévi kifejezéseket: *istenadta*, *porlepte*, *ebadta*, *szúette*, *lánchordta*. — De a hasonló alakú hosszabbakat és ritkábbakat nem szokás összeírni, p. *ország-világ csodálta tettei* (Garay); visszavenni az *apja elvesztette* földeket (Arany: Hamlet); a *vétek nem szennyezte lelkek* (Belényesi, BSz. 6:358); »*magunk kifejlesztette* erőnkkel«.

A c) ponthoz: Az igekötők sok régi nyelvemlékünkben még külön vannak írva, egyes régi íróknál csak kötőjellel (*meg-látja* stb.), mások meg hátul is kötőjellel csatolják a szóhoz (*add-meg* stb.). Mintegy száz év óta általános szokás az egybeírás, ez csábít aztán sok embert az ilyeneknek összeírására is: *kifogja adni* stb., holott itt az igekötő az igenévhez tartozik, tehát nem szabad az igéhez kötni. Viszont a *megvan* és *elvan* szókat azért választják szét sokan, mert a *meg* s az *el* a *van* igével legtöbbször ilyen kifejezésekben kerül össze: *meg van rendelve*, *el van adva*.

* A franciák a 18. sz. végén még azt írták: *le château de Belle-Vue* (ma *Bellevue*), a 17.-ben: *pié-d'estal* (ma *piédestal*) stb.

A d) ponthoz: Újítás az iskolai helyesírásban az *énbennem*, *teneked-féle* névmások egybeírása (a Köznevelési Tanácsban indítványozták és elfogadták). Eddigi irodalmunkban is előfordult ez hébe-hóba, és bizonyos, hogy p. *énbennem*, nyelvérzékünkre nézve sokkal szorosabb egység, mint *az én kezem*. — Ellenben nem újítás, mert már eddig is járatos írásmód az *aki*, *amint*-féle szók összeírása, s erről évtizedek óta sokat vitatkoztak, sok tinta folyt. A vonatkozó névmást azelőtt így ejtették: *akki*, *ammi*, még régebben: *az ki*, *az mi*. Eredetileg pedig az *az* a főmondat mutató névmással volt, p. *az mitől* tartottam, megtörtént = *az, mitől* tartottam, megtörtént (éppen mint az *úgyhogy* = *úgy, hogy*..., *úgyde* = *úgy, de*..., *ámde* = *ám, de*..., p. mondta, *ámde* én elfelejtettem = mondta *ám, de* én elfelejtettem). Idővel a mutató szónak ez az értéke elhalványodott, s most az *a* csak arra szolgál, hogy a *ki*, *mi*, mely névmást vonatkozó névmássá tegye, azért visszük át a *milyen*, *mennyi*, *hány* névmásokra és a *hol*, *honnan*, *hová*, *hoggy*, *meddig*-féle kötőszókra is: *ahol*, *ahogy* stb. Ezeket most teljesen egységes szóknak érezzük és így is hangsúlyozzuk, p. *amit* csak látsz, mind a tied; *ahogy* csak tudott, olyan sebesen szaladt; *ahány* ház, annyi szokás. (A franciában s a görögben csak a *ki*, *mi* névmásokból fejlődtek ilyen összevont alakok, mégis teljesen egybeforrtak: *lequel*, *laquelle*, *ὅστις*, *ἥτις*, *ὅτι*.) Az egybeírás mindenképpen célszerű, mai nyelvérzékünk határozottan megköveteli.* Azonkívül megköveteli az az analógia, amelyet az *amint*, *ameddig*, *ahányszor* és a rokonértelmű *valamint*, *valameddig*, *valahányszor* és *akármeddig*, *akárhányszor*, *akárki*-féle vonatkozó névmások és kötőszók között látunk. — Viszont az Akadémia szabályzata szerint egybe kellene írni az ilyen jelzős névmásokat: *másodmagammal*, *többedmagával*; de a Köznevelési Tanács szerint két szóba kell írni: *másod magammal*. A szokás ingadozik. (Vö. Míg végre is huszárnak képzelte *jó magát*. Garay, Obsitos. Továbbá *én magam*, *ő maga* stb. Ezeknek a hasonlósága a különírás mellett szól.) — Egybeírjuk ezeket: *mindaz*, *mindez*, *mindannyi*, *mindaddig*. Ellenben nem írjuk egybe: *mind a három*, *mind a tizenöt* stb. s a következtesség kedvéért ezt se: *mind a kettő*, *mind a két*. (De érdekes, hogy ez utóbbit hajlandók vagyunk összeírni: *mindakettő*, *mindaketten*, *mindakét*, még pedig csak azért, mert valamennyi közül ez a szám fordul elő leggyakrabban. Azért is maradt meg az irodalomban a

* Ezzel néha az olvasásbeli kétértelműségen is segíthetünk; vö. a *mi* házunk előtt történt, és *ami* házunk előtt történt; a *ki* nem mondott jónapot senki se hallja, és *aki* nem mondott jónapot.

régis mindkettő, mindkét, de nem mindhárom stb. — *Sohase* egy szóban, sőt a kiejtésben összerántva *sohse*, mert gyakrabban előfordul, mint a *senki se, sehogy se* stb.)

Az összetett névmásokhoz sorolhatjuk ezeket is: *csakannyi, csakolyan, csakúgy* stb. (mert más, ha azt mondom: „csak annyi” = nem több). *Csakannyi* = *ugyanannyi*, *csakolyan* = *ugyanolyan* stb. Rég egybeírjuk s a kiejtésben is összerántjuk ezeket: *szintannyi, szintoly, szintúgy* e. h. *szinte-annyi* stb. S époly joggal egybe lehetne írni ezeket: *épannyi, époly, épúgy*, ámbár eddigi szabályaink külön iratják. (*Csakúgy*-ról l. Kardos A. Nyr. 21 : 426.)

16. §. Az összetételnek némely más fájában kevésbé szoros a kapcsolat s azért az írás is ingadozóbb:

a) Az egyrangú tagokból álló összetételeket, különösen a szókettőzéseket s az úgyn. ikerszókat kötőjellel szoktuk írni; p. *egy-két, egyik-másik, ötször-hatszor; egy-egy, ketten-ketten; olykor-olykor, lassan-lassan; dül-fül, ország-világ, tarka-barka, fűr-farag, libeg-lobog, szánom-bánom, telides-teli, újdonat-új.* — Csak azokat írjuk egy szóba, amelyek teljesen egységes fogalmat fejeznek ki: *járkel, szóbeszéd, hírnév, árapály; zürzavar, pörpatvar, búbanat, torzonborz, gézengúz, tösgyökeres.*

b) Az igével az előtte álló határozót csak akkor írjuk egybe, ha a kettőnek tartalma egészen összeforr, p. *észre-vesz, végrehajt, szembeszáll, közvétesz, agyonüt, odaad* (ide tartoznak a már említett igekötők is). De külön, két szóba írjuk p. az ilyeneket: *várva vár, kérve kér, nőttön nő; nagyra lát, férjhez mén.* — Egy szónak vesszük azonban a határozós igéből képezett főnevet, s az igenevet is, ha egészen melléknévi vagy főnévi jelentést vesz föl; p. *nagyralátás, férjhezmenetel; nagyralátó, semmirekellő, jóraavaló; szemenszedett, körmönfont, mondvacsinált; nyakravaló, messzelátó, elüljáró.*

c) A jelző a főnévvel csak olyankor válik összetétellé, ha a kettő valami új, egységes fogalom kifejezőjévé lett, nevezetesen ha átvitel vagy megszorítás által távozott el eredeti jelentésétől. Más p. a *szépírás* mint a *szép írás*, más a *nemesember*, mint a *nemes ember*, más a *kisasszony*, mint a *kis asszony*, s más a *Hegyalja* mint a *hegy alja*. — Hasonló példák még: *drágakő, álarc, forgószél, varrótű; vasút, aranyhaj; alföld, belügy; harmadrész, negyedrész; úrnappja, istennyila; atyámfia, nevednappja, szemefénye.* (Ha az anyag-jelzős főnevek még

nem váltak állandó kapcsolatokká, s kivált ha hosszabbak, nem kell egybeírni, p. *arany bárány, deszka kerítés*).

d) Az -ü ü képzős melléknévek közül rendesen egybeírjuk azokat, amelyeknek előtagja főnév: *borízü, nyílsebességü, acélmarkü*. Amelyeknek előtagja is melléknév, azok közül csak a gyakrabban használtakat és rövidebbeket szokás egybeírni. Tehát: *bőkezü, szűkmarkü, jómódü, nagyképü, kislelkü, szabadelvü, rosszhiszemü, nagyméltóságü*; de *keskeny nyílásü, alattomos jellemü, végtelen bölcsességü* stb.

Szintűgy bánunk az -s és -i képzős összetételekkel; tehát: *nagyszakállas, öt éves, kéthavi, földalatti*, de *kétezer éves, tizenhat esztendő, január havi, templom mögötti*. Ha az első tag tulajdonnév, kötőjellel írjuk: *Mátyás-kori, Medárd-napi*.

A -nyi képzős melléknévek előtt rendszerint külön hagyjuk a számnevet: *kilenc ujjnyi, három méternyi* (v. 3 méternyi).

e) Az összetett számneveket ezerig mind egybeírjuk: *tizenkilenc, száznyolcvanöt, háromszázhatvanöt* (szintűgy még az ezernek pusztá többeseit: *kétezer, százhuszezer*). Ha az ezresek után még százasok stb. következnek, szintűgy a milliós számok neveiben legcélszerűbb a hármas számcsoportokat utánozni s a csoportok közé kötőjelet tenni, p. 5,065,432: *ötmillió-hatvanötezer-négyszázharminckettő*. Hasonlókép a sorszámokkal, p. a *kétezer-kétszázadik* év nem lesz *szökőév*. — Egy szóba: *Ezeregy éjtszaka, ezernyolcszáznegyvennyolc*.

f) A földrajzi neveket, ha összetettek, többnyire kötőjellel írjuk; p. *Szatmár-Németi, Szolnok-Doboka megye, Ausztria-Magyarország; Szent-Pétervár, Nagy-Kúnság, Al-Duna, Duna-Földvár, Balaton-Földvár, Fehér-Körös, Vörös-tenger, Fekete-tenger, Észak-Amerika*. De a leggyakrabban használtak és a legrégebbek (kivált ha rövid tagokból állanak) egységes szóba forrnak össze; p. *Budapest; Nagyvárad, Székesfehérvár; Marosvásárhely, Balatonfüred, Siófok; Újvidék, Óvár, Kisbér*; az ország szó összetételeit is egybe írjuk: *Magyarország, Törökország*. — Ellenben a *megye* vagy *vármegye* szót inkább külön írjuk: *Veszprém megye, Kolozs vármegye*.

Az utcák és terek nevét kötőjellel szokás írni: *Múzeum-körút, Király-utca, Petőfi-tér*; de a kettős személynévvel összetetteket kötőjellel sem kell összekötni: *Arany János utca* (Ferenc József híd), *Deák Ferenc tér*.

A helységnevekre hivatalos használatban a hivatalos Helységnevtár irányadó.

A földrajzi nevekből képezett mellékeveket általában egybeírják, p. a szatmárnémeti polgárok, a szolnokdobokamegyeiek, szentpétervári, észak-amerikai. — Az utcanevekből valókat nem egyesítjük, ha az első tag maga is tulajdonnév, p. a Ferenc-körúti házak, a Lónyai-utcai iskola, Buda-utcai (ellenben bécsiutcai, királyutcai).

g) Végül egy szónak veszünk sok határozó szót, mely p. főnévből vagy névmásból és hozzáragadt névutóból áll, vagy jelzős főnévből vagy két határozó szóból; p. *rendkívül, kétségkívül, tegnapelőtt, napközben, országszerte, ezelőtt, azalatt, amellett, ezáltal, azonfölül, ezentúl; másnap; nemsokára, aligha, korántsem, majdnem*. Vannak hasonlóképp összetett kö t ő s z ó k is, p. *mielőtt, mialatt, miközben, ennélfogva; úgyhogy, úgyis, úgysem, mégis, mégsem, tudniillik* (de még pedig, és pedig).

Magyarázat. Más nyelvekben is számos ilyen ingadozást találunk s ezen a helyesírási szabályok csak félig-meddig segíthetnek, mert mindezt maga az eleven nyelvérzék ingadozása okozza. Az ilyen kifejezések kapcsolatát nyelvérzékünk majd szorosabbra fűzi, majd lazábban hagyja, aszerint amint egyes fogalmak kapcsolatához többé vagy kevésbé vagyunk hozzászokva. Lehetetlen p. szabályban kimondani, hogy egyformán összeírjuk a *jóízűt* és a *kellemetlenízűt*, vagy hogy egyformán különválasszuk: *jó ízű* és *kellemetlen ízű*; mindenki szorosabb egységnek érzi s azért önkénytelen egybefoglalja a *jóízűt*, ellenben csak lazább, alkalmi kapcsolatot lát a másikban s azért így írja: *kellemetlen ízű*. Sok esetben szembetűnő különbség van az alkalmi kapcsolat és az állandó jelentésű összetétel között, p. *szép írás, helyes írás*, ha csak alkalmilag van szó valamely írás szépségéről vagy helyességéről, ellenben *szépírás, helyesírás* már mást fejez ki: a szép vagy helyes írás mesterségét. Szintúgy vagyunk a határozóból és igenévből alakult kifejezésekkel. Ezeket összetételnek tekintjük, ha egészen melléknévi vagy főnévi jelentést vesznek föl, p. *nagyra-vágyó, szemrehányó* tekintet, *rögtönítélő* törvényszék, *semmirekellő, jóravaló, tudnivaló, borravaló, szemenszedett*. Ellenben ha inkább érezzük még az igenévben az igei jelentést, akkor a határozó külön szónak marad, p. a *rendjelre vágyó* nyárspolgár, a *létért való* küzdelem, a *mezőn szedett* virágok. Továbbá p. az *alvajáró* mindenképpen egységesebb fogalom, mint az *hogyan alva jár*, mert amaz igazában nem is az *alva* s a *járó* összetétele, hanem az egybefoglalt határozós igéből való szóképzés: *alvajár-ó*. Így p. *nagyralátó, élvezoncolás, férjhez-*

menetel észszerűbb írásmód, mint ez volna: *nagyra látó, élve boncolás, férjhez menetel* stb. Mindazáltal jó, ha a hosszú összetételeket lehetőleg elkerüljük, mert olvasásuk nehezebb s így egyrészt szemrontó, másrészt könnyen ad alkalmat hibás olvasásra és félreértésekre. Ugyanezen okból alkalmasint célszerűtlennek bizonyul majd a hosszú, sokszor három szóból összetett helységnevek összeírása, p. *Jászárokszállás, Törökszentmiklós* stb.

Az a) ponthoz még megemlíthetjük az olyan ikerszókat, amiknek mind a két tagja ragozva van: *dúlt-fúlt, zúgnak-búgnak, üti-veri, nyaltta-falta; vérbe-fagyba, égre-földre, sebbel-lobbal, kénye-kedve*. Továbbá az igeikötő kettőztetését a cselekvés ismétlésének a kifejezésére: *ki-kinéz, el-eljár, meg-megáll*. (Ellenben ha magát az igét kettőztetjük, nem kötőjelet, hanem vesszőt alkalmazunk, mert a két ige két mondatot tesz: *ment, ment, mendegélt; sírt, sírt*.)

A b) ponthoz: Néha az ilyeneket is egybeírják: *jutva-fut, kérve-kér, fogyton-fogy* (p. Szarvas G. Nyr. 22 : 495; uo. *megy-megy, nézi-nézi, várlak-várlak* stb., vö. az előbbi pontot). De ez szokatlan írásmód.

A c) ponthoz. Néha az összeírt jelző tkp. melléknévül használt határozó, p. *tejbekása, általút, viszonzválasz*. Máskor meg határozónak van melléknévi jelzője s ez ilyenkor maga is egy-egy módhatározóval egyértékű, de ezeket nem szükséges egybeírni: *szép csöndesen, nagy nehezen, sebes vágatva, jó drágán*. (A németes *tulokos, túlerős-féle* melléklevelek helyett magyarosan azt mondjuk: *túláságos okos, nagyon is erős, kelleténél savanyúbb*.) — Nem kellene egybeírni az ilyeneket: *arany ékszerek, ezüst gyertyatartó, hím szarvas, nőstény oroszlán*.

A d) ponthoz: Az olyanokat, mint *Mátyás-kori, Anjou-kori, József-napi* vásár, azért nem írjuk egységes melléknévnek, mert önkénytelen idegenkedünk a tulajdonneveknek kis-betűs írásától (*mátyáskori* stb.; ide tartoznak az ilyenek: a *Gergely-féle* naptár, *Rafael-szerű* arc; továbbá az f) pontból: *Ferenc-körúti, Zrínyi-utcai, Kálvin-téri*).

Az f) ponthoz: A vármegye névvel igen sokan egybeírják a vármegye v. megye szót: *Fehérvármegye* v. *Fehérmegye* stb. Pedig ez szükségtelen, mert *Fehér vármegye* v. *Fehér megye* csakolyan kifejezés, mint p. *Tata város, Buda városa, Kengyel puszta* stb. (De a mellékleveket inkább összeírjuk: *pestmegyei, abaujmegyei* stb.) — Az utcák és terek nevét azért nem szoktuk teljesen egybeírni, mert a mai divat szerint legtöbbször személynév az első szó, személynévvel pedig különben nem szoktunk összetételeket alkotni, tehát

ilyenkor furcsa volna egyesíteni az *utca* v. *tér* szóval (p. *Petőfiutca*, *Petőfítér* stb.). Azért nem írjuk teljesen egybe, hanem csak kötőjellel, az ilyen utcanevékből való mellékneveket: a *Petőfi-utcai* boltok, a *Kálvin-téri* szökőkút stb., s ezek szerint a többit is: *király-utcai*, *kerepesi-úti*, *oktogon-téri* (azonban *lipótvárosi*, *vízivárosi*, *városligeti*, mert ezeknek alapszavát is egybeírjuk: a *Lipótváros*, *Víziváros*, *városliget*). — Ha az utcanévben többtagú tulajdonnév szerepel, a Közokt. Tanács külön írja az összetétel részeit, tehát az egész személynevet csak jelzőnek tekinti: *Arany János utca*, *Deák Ferenc tér*, *Ferenc József part* (így *New York palota*, *Szent István társaság*, *Lukács Krisztina jutalom*); az Akadémia két kötőjelet alkalmaz: *Arany-János-utca*, *Deák-Ferenc-tér*, mások pedig csak egy kötőjellel írják: *Arany János-utca* stb. Ez utóbbi írásmódban az a furcsa, hogy csak a *János*-t köti össze az *utcával*, mintha az *Arany* szó azután járulna jelzőnek a *János-utca*hoz. A kettős kötőjel meg szokatlanul megváltoztatja a személynevet: *Arany-János(-utca)* stb. A kötőjeles írás a német írásmódhoz hasonlít, a kötőjel nélküli az angolhoz (p. ném. *New-York-Palais*, ang. *New York palace*). Egy kissé kényelmetlen az ilyen többtagú összetételekből a melléknév képzése: a *Deák Ferenc téri* kioszk, az *Arany János utcai* előljáróság, a *Ferenc József parti* séta (v. a *Deák-Ferenc-téri* kioszk stb.). — Érdemes még megemlíteni, hogy a szentek neveitől hogyan különbözik a szentekről elnevezett helységek neve: *Szent István*, *Szent Péter*, ellenben helységnevekkül *Szent-István*, *Szent-Péter* (sőt legújabban *Szentistván*, *Szentpéter*).

A helységnevekre nézve hivatalos használatnak kell tekintenünk az iskolai, különösen a földrajzi s történeti könyvekben való használatot, mert egyik legújabb miniszteri rendelet értelmében e könyveknek szigorúan a hivatalosan megállapított írásmódhoz kell alkalmazkodni. (A törvény értelmében most a helységnevek orsz. törzskönyv-bizottsága állapítja meg megyéről megyére a helységek nevét. Eddig öt megye helységnevei vannak ilyen módon megállapítva. — A bizottságnak egyik elfogadott elve az összetett neveknek egybeírása, de ennek célszerűségéhez szó fér. Sokkal jobb volna hosszadalmas neveinket a modern forgalom kívánalmaihoz képest megrövidíteni, p. *Kiskunfélegyháza* h. *Félegyháza*, *Békéscsaba* h. *Csaba*, *Zalaegerszeg* h. *Egerszeg* stb.)

A g) ponthoz: Némelyek szerint mégpedig is jobb öszeírva. (Vö. a szójegyzékben mármost, nemcsak.)

A szók megszakítása. — 17. §. A sor végén, ha a szónak egy részét helyszűke miatt a következő sorba kell átvinni, rendszerint nem a nyelvtani szóelemzés, hanem a szótagolás az irányadó: nem *rég-i*, hanem *ré-gi*, nem *pénz-ért*, hanem *pén-zért*, nem *ház-ig*, hanem *há-zig*. — Egyszerű szavainkat a következő szabályok szerint tagoljuk mind a kiejtésben, mind pedig az írásban:

1. Ha két magánhangzó között csak egy mássalhangzó áll, ezt mindig átvisszük a következő szótagba: *ha-lom*, *há-bo-ru-ság*, *Pé-te-ré*.

2. Ha egynél több mássalhangzó áll két magánhangzó között, csak az utolsót vesszük át: *ál-dás*, *nyolc-tól kilen-cig*; *fillok-szé-ra*, *temp-lom*, *ost-rom*, *lajst-rom*, *Auszt-ria*, *oszt-rák*, *oszt-riga*, *int-rika*, *kont-rás*, *Ang-lia*, *Amb-rus*. Szintén így szakítjuk meg a hosszú (kettőztetett) mássalhangzók betűit: *rop-pant*, *tol-lal*, *fecs-csen*, *rosz-szab-bak*, *köny-nyez*, a megtör-tén-tet nem lehet meg nem tör-tént-té ten-ni.

3. Minden magánhangzó átvihető a következő sorba, ha új szótagot kezd vagy ha maga tesz külön szótagot: *mi-e-ink*, *ti-e-i-tek* (tehát *ti-eitek* v. *tie-itek*).

A kétszótagú összetételeket csakis az összetétel elemei szerint osztjuk szét, p. *vagy-is*, *még-is*, *meg-int* vkit (ellenben *me-gint* = ismét), *csend-őr* (ellenben *zan-dár*), *hol-ott*. — Természetes, hogy a hosszabb összetételeket több helyen is meg lehet szakítani: *név-e-lő*, *kard-él-re*, *ab-lak-ü-veg*.

Magyarázat. *Pén-zért*, *ház-ig*, *Pé-te-ré*, ezek a példák azért vannak említve, mert az *-ért* és *-ig* ragot s az *-é* képzőt sokan az értelem szerint választják el (*pénz-ért*, *ház-ig*, *Péter-é*), holott ha következtetések akarunk lenni, a hangzás szerint kell, mint a többi ragot és képzőt. — Az idegen eredetű szokat sokan idegenszerűen szótagolják: *Ausz-tria*, *osz-trák*, *Am-brus*, *alabás-trom*, *tem-plom*. Ahol az összetételben nem érezzük többé az alkotó elemeket, ott természetesen nem is ügyelünk rájuk, azt írjuk p. *if-jú* e. h. *i-fiú*. Ez áll különösen az idegen nyelvekből meghonosult összetételekre, ha elemeik a mi nyelvérzékünkre nézve elhomályosultak, p. *katasztrófa*, *szansz-krit*, *mo-narchia*, *Ale-xander*, *Demos-thenes*, nem pedig *kata-sztrófa*, *szan-szkrit*, *mon-archia*, *Alex-ander*, *Demo-sthenes*. De lehet *kilo-gramm*ot írni, mert mindenki érzi benne a *kilót*; így lehet *tele-gramm*, *epi-gramm*, *in-struktor*, *kon-struál*, *pro-skríbál*, *re-staurál*.

mert a műveltebbek kiérzik belőlük a *gramm* szót és a latin ige-kötőket. Ezekre nézve nyelvérzékünk természetesen nem lehet mindnyájunknak egyforma.

Nagy kezdőbetű. — 18. §. Nagy betűvel írjuk a szót:

1. A beszéd elején. Így kezdjük meg a címet, fejezetet, szakaszt stb., versekben a verssort. (Hiba tehát már csak azért is névjegyen kis betűvel: *szegedi Kis István, ocskói Ocskay Péter* e h. *Szegedi Kis István, Ocskói Ocskay Péter*).

2. Pont, fölkiáltó és kérdőjel után, ha ezek a jelek a mondat végét jelölik. (Fölkiáltó vagy kérdő idézet után az idéző mondatot kis betűvel kezdjük, p. »Ne moccanj!« így kiáltottam rá a gyerekekre. — Szintén kis betűt szoktunk alkalmazni az indulatszók és megszólítások után, kivéve a levél elejét; l. alább a fölkiáltójelnél).

3. Kettőspont után, mikor idézet követi; p. *Végszava ez volt: »Emlékezzél meg gyermekeimről!«* — Nincs szükség nagy betűre az idézetekben sem, ha az idézet az idéző mondattal szorosabb kapcsolatban van; p. A közmondás is azt tartja, hogy: *lassan járj, tovább érsz.*

4. Nagy betűvel írjuk a tulajdonneveket. Így:

A személyi tulajdonneveket (köztük a nemesi előneveket is): *Kovács Pál, Csokonai Vitéz Mihály, Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrássy Gyula gróf* (nem pedig: *csokonai Vitéz Mihály, baróti Szabó Dávid*), — a *Habsburg* család stb. — Ide számítjuk a személyesítéseket: *Szerelem, Halál; Hadúr, Ármány*; továbbá az állandó jelzőket: *Szent István király, Nagy Lajos.*

Földrajzi tulajdonnevek: *Észak-Amerika, Dél-Amerika, Dél-Franciaország* (de a *déli Franciaország*), az *Alföld, a Csallóköz, a Vízváros, a Fekete-tenger, a Tiszapart, a Dunántúl, a Sashegy.* Így az összes utcanévek, akár tulajdonnév, akár köznév az előtagjuk: *az Andrássy-út, a Király-utca, a Váci-körút* (a melléknévben különbséget teszünk: *Andrássy-úti, de királyutcai, váciutcai*).

Az intézetek, hivatalok nevét is nagy betűvel írjuk, ha egy bizonyos intézet tulajdonnévéül szolgálnak: *a Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Színház; az Aradi m. kir. állami gimnázium, a Szívutcai fővárosi elemi népiskola* (mint egy-egy intézet hivatalos neve; de p. *nincs ott múzeum,*

akadémia; az aradi középiskolák). — Szintúgy a könyvek, a színdarabok, hírlapok stb. címét: *a Nyelvtörténeti Szótár, a Magyar Nyelvőr, a Pesti Napló, a Falurossza.*

Jegyzetek. 1. Ködőjellel írjuk, hogy ne kelljen kis betűvel írni: a *Tisza-szabályozás, Pasteur-szűrő* stb. (De kis betűvel *dunavíz, tiszavirág.*)

2. A tulajdonnevekből képezett melléknéveket kis betűvel írjuk: *pestmegyei, budapesti, továbbá rembrandti* stb. Ha összetettek s elötagjuk személynév, akkor ködőjellel s nagy betűvel: *az Andrássy-úti fasor, az Irányi-féle törvényjavaslat.* (Ködőjellel s kis betűvel az ilyen párosakat: *a temescvár-orsovai vasút, a duna-tiszai nyelvjárás.*)

3. Kis betűvel kezdjük a hónapok, a napok és ünnepek nevét: *március, hétfő, húsvét.* Továbbá a népek és felekezetek nevét: *gótok, rutének, perzsák; kálvinisták, ariánusok, flagellánsok, hugenották.*

5. Az egy *Isten* nevét nagy betűvel írjuk (holott kis betűvel írjuk: *ál isteneket* ne imádj stb.). Nagy betűvel írjuk az ilyeneket is: *az Úr, a Mindenható, a Megváltó.*

6. Folyamodványokban és levelekben a tiszteletnek egyik külső jele, hogy a megszólítás szavait nagy betűvel kezdjük: *Császári és Apostoli Királyi Főlség! Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Uram!* S így a szövegben is: *Főlséged, Nagyságod; ha Nagysád megengedné; akkor Kegyedet* is értesítem stb. — De bizalmasabb levelekben, rokonokkal s jó ismerősökkel szemben erre nincs szükség, tehát így írunk: *Kedves bátyám! Tisztelt barátom, ha kegyed* is így akarja stb. És elbeszélésekben, színművekben is: *kegyed, ön.*

Magyarázat. A nagy kezdőbetűk használata a középkori latinságban fejlődött, onnan terjedt el a többi európai nyelvbe s ezekben különböző mértékben alkalmazták. Legmesszebb mentek a németek, mert azokon az eseteken kívül, amelyekben mi alkalmazzuk, még az összes főnevek elején is nagy betűt írnak.

Az 1. ponthoz: A nemesi névjegyeket kis betűvel kezdeni nevetséges divat. *szegedi Kis István, csokonai Vitéz János* és mások azért írják így a nevüket, hogy semmi kétség ne lehessen nemes-voltuk felől. Pedig ez az írásmód, amellettt hogy nyelvtanilag hibás, nem is alkalmas eszköz a célra, mert *szegedi Kis István* csak a. m. szegedi születésű Kis István. Legjobb volna, ha nem ilyen szemérmesen nemeskednénk, hanem a régi őszinte kifejezés módhoz folyamodnánk: *Nemes Szegedi Kis István* stb. — A verssorok elején inkább csak díszítésre való a nagybetű. Az első iskolai években ez zavarja a tanulót, azért mellőzni szokták. (Nálunk most Gárdonyi Géza kis betűvel kezdi a verssorokat.)

A 2. ponthoz: A fölkiáltó jel utáni kis betűre példák még a 19. §-ban.

A 3. ponthoz: A szoros kapcsolatú idéző mondatokban már csak azért se kell nagy kezdőbetű, mert a kettőspontot is el lehet hagyni, p. A közmondás is azt tartja, hogy *lassan járj, tovább érsz*.

A 4. ponthoz: Az angol nagy betűvel ír minden olyan főnevet, amely bizonyos alkalmazásban a tulajdonnévi használatához közeledik. Minálunk ez ritkábban fordul elő, de ilyenek a szövegben említett személyesítések és intézetcímek. Van aztán sok ilyen jelzős földrajzi név: a *Balti tenger* (v. *Balti-tenger*), *Vörös tenger*, az *Atlanti oceán*, a *Kaspi tó*, a *Perzsa öböl*, az *Északi jéges tenger* stb. — Az utca neveket is tulajdonneveknek tekinthetjük, de az egyöntetűség kedvéért is nagy betűvel írjuk, mert nagyobb részük személynévvel kezdődik, p. *Eötvös-utca*, *Deák Ferenc utca*, s azért *Váci-körút*, *Bécsi-utca* stb. (vö. a 16. §. f. pontjához való magy.) — Érdekes, hogy intézetnevekben, könyv- és lapcímekben, kivált ha csak két névszóból állanak, mind a kettőt nagy betűvel írjuk, mintegy a személynévek hasonlóságára, p. *Debreceni Hírlap*, vö. *Debreceni Márton*. De már négy-öt szóból álló címet nem szoktunk csupa nagy kezdőbetűvel írni, nem volna szép p. *A Szívutcai Fővárosi Elemi Népiskola*.

A 4. pont 1. jegyzetéhez: Hasonlókép p. *Klarissza-apácák*, *Sándor-vers*, *Zrínyi-dolmány*, *Esterházy-rostélyos* stb. — A *dunavíz*, *tiszavirág* kis betűvel szokásos, ellenben nagy betűvel írjuk, mert tulajdonnévnek vesszük ezeket: a *Dunapart*, a *Tiszahát*, a *Dráva-vidék*; a *Marosmente*.

Az 5. ponthoz: Az egy Isten nevét személynévnek érezzük, azért mondjuk névelő nélkül is: *Isten áldjon meg* = *az Isten áldjon meg*! Az írásbeli szokás azonban nagyon ingadozik s a kisbetűs írás talán még jobban el van terjedve, mint a nagybetűs.

A 6. ponthoz: A megszólításokban a nagy betűk használata nem csak tisztelet és udvariasság jele, hanem egyúttal a hízelkedés és kegykeresés eszköze. Azért izléstelenség bizalmas megszólításokban is a sok nagy betű, p. *Kedves Barátom!* *Szeretett*, *Kedves Jó Szüleim!* Még izléstelenebb a *Te*, *Téged*, *Neked* stb. szokat így írni. Akikkel olyan bizalmas viszonyban vagyunk, azokkal szemben a jóindulatnak egészen máskép kell nyilatkozni, nem ilyen merőben külső és elkopatatott udvariaskodásban. — Ha pedig föllebbvalóink címeit nem hozzájuk intézett iratban használjuk, ezeket se kell nagy betűkkel cifrázni; tehát p. ha a tanfelügyelőhöz írunk, ne a *Nagyméltóságú*

Miniszter Úr rendeletére hivatkozunk, hanem a *nagym. miniszter úréra*. — Különben is jól tesszük, ha lehetőleg csökkentjük a hivatalos címezgetések használatát; a belügyminiszter is elrendelte mostanában (a közigazgatás egyszerűsítése kapcsán) az émelygős udvariaskodó írásmódnak kerülését.

Állat- és növénytani szakmunkákban rendszeren latin elnevezések használatosak, és a tudományos világban megállapodott gyakorlatnál fogva az osztály-, rend-, család- és nemneveket nagy betűvel írják; a fajneveket csak akkor, ha személyről neveztek el. — Csillagászati munkákban az égi testek s a világtájak neveit egyöntetűség és könnyebb érthetőség kedvéért szintén nagy kezdőbetűvel írják: *Merkúr, Vénus, Föld (Tellus), Nap (Sol), Kaszás, Fiastyúk, Kos, Bika; Kelet, Nyugat, Délkelet* stb. — a földtanban a képződmények nevét: *Kréta, Kőszén, Júra, Triász* stb. — valamint egyéb tárgyi tulajdonneveket is, amelyeknek különös kiemelése szükségesnek mutatkozik, pl. ásványtanban az ásványfajok, kémiában az elemek nevét stb.

Írásjelek. — 19. §. Az írásjelek vagy szünetjelek részint arra valók, hogy a mondatok szerkezetét világosabban föltüntet-hessük, részint pedig, hogy megjelölhessük a szüneteket és a hanghordozást, amelyekre a helyes fölolvadásban ügyelnünk kell

A pont rendszerint arra szolgál, hogy az egész gondolat (az egész pont) után való szünetet jelölje. Csak akkor nem teszünk pontot, ha a gondolat végén fölkiáltást vagy kérdést kell jelezniünk (l. alább).

Pontot teszünk továbbá a címek, sorszámok és rövidítések után; p. Szózat. Deák F. II. fejezet. 100. l. (= századik lap; ellenben 100 l. = száz lap). VIII. 13. = aug. 13-án. — A mértekek és pénzek rövidítése mellé nem kell pontot tenni, tehát *kg, km, m, cm, hl, K, f*, stb.

Kérdőjel kell minden egyenes kérdés után, akár teljes mondat akár nem, s akár várunk rá feleletet akár nem. P. Ki írta ezt? Tudtad (v. tudtad-e), hogy itt vagyok? Mért nem kérdezted meg, hogy híják? Minek? — De nem teszünk kérdőjelt az úgyn. függő kérdés után, ha csak a mellékmondat van kérdőleg értve. P. Kérdezte, hogyan híják. (Más ez: Kérdezte, hogyan híják?)

Fölkiáltójelt teszünk az egyenes kívánó mondat (fölszólítás vagy óhajítás) után, de jelentő módú fölkiáltások és gyakran indulatszók és megszólítások után is (így levél elején;

egyebütt vesszőt is lehet). P. Isten, áldd meg a magyart! Csak vissza, vissza! Vajha szólni tudna! Itt az idő, most vagy soha! Hősvértől pirosult gyásztér! sóhajtva köszöntlek, nemzeti nagylétiünk nagy temetője, Mohács! Ah! de hiába tekint a távol lenge ködébe. — A kívánó mondat után sem fölkiáltójelt teszünk, ha csak a mellékmondatban van fölszólítás kifejezve: Mondtam neki, hogy menjen.

Magyarázat. Az eddigi szabályok a szók helyesírásáról szólnak, még pedig arról, hogyan tüntessük föl egyrészt a szóknak hangjait, másrészt a szóknak jelentését (jelentésbeli elemeiket: szóelemző írás). Az írásjelek használata a mondatok helyesírása, mert velük jelöljük az egyes mondatok értékét és tagozását, továbbá az egymásra következő mondatok kölcsönös viszonyát. Az írásjeleket helyesen csak az tudja alkalmazni, aki jól tud fogalmazni, aki gondolatait világosan ki tudja fejezni. Az írásjelek alkalmazását tehát csakis a fogalmazás tanításával együtt lehet igazán eredményesen tanítani, nem pedig gépiesen, magában. Ebből egyúttal az is világos, miben áll az írásjelek fontossága: velük sokféle gondolatviszonyt és stílusbeli finomságot kifejezhetünk és sok kétértelműséget elkerülhetünk.*

A pont nem mindig szükséges a címek után, p. könyvek címlapján és épületekre alkalmazott címek után. — A sorszámok után is van úgy hogy elmaradhat a pont, p. a kelet évszáma mellől: 1848 márc. 15., de a nap száma mellől is, ha így rövidítjük: 15-én. Az évet ilyenkor úgyse sorszámmal mondjuk, hanem így: *ezernyolcszáznegyvennyolc* március 15-ödikén.

A spanyolok a kérdésnek elejére is tesznek kérdőjelt, p. *¿Ki volt itt?* Ez nagyon célszerű, kivált hosszabb kérdő mondatok elején, mert fölolvasás közben sokszor nem vesszük mindjárt észre, hogy kérdést olvasunk, p. ha a kérdő főmondat után hosszú mellék-

* Ismeretes adomák is vannak ezekről a kétértelműségekről. A hagyomány szerint Bánk bánnak ezt a kétértelmű választ írta János eszt. érsek: *Reginam interficere nolite timere bonum est et si omnes consenserint ego solus non contradico* (a királynét meggyilkolni nem kell félni jó ha mindnyájan beleegyeznek én nem ellenzem). — Egy francia *marquis* azt írta végrendeletében: *Hogy Károly és János öcsémnek szeretetem jelét adjam, je l'equie à chacun d'eux cent mille francs.* Az írást összehajtottá, úgyhogy több helyen tintafoltos lett, ilyen foltnak vették a hiányjelt is, aztán mindeniknek 200,000 frankot adtak (*deux cent mille*), tehát a főörökös 200,000 fr. kárt szenvedett.

mondat következik s csak aztán a kérdőjel.* — Sokszor meg hibásan raknak kérdőjelt a függő kérdés után, p. »Még nem sikerült kideríteni, hogy a pénzes levél hol tűnt el?« (Így csak akkor helyes, ha a főmondat is kérdés.)

A fölkiáltó jel helyett a levélkezdő megszólítás mellé sokan francia módra vesszőt tesznek, de észszerűbb a fölkiáltó jel. (A vessző után az is furcsa, hogy mégis nagy betűvel kezdik a szöveget; s kis betűvel kezdeni még furcsább volna.)

20. §. A vessző vagy vonás a legsűrűbben előforduló írásjel; alkalmazzuk az egyszerű mondaton belül is, de még gyakrabban egyrangú mondatok közt, továbbá fő- és mellékmondat között.

1. Az egyszerű mondatban főleg négy esetben használjuk:
 a) az értelmező jelző előtt és többnyire utána is, p. Hunyadi János, a dicső hadvezér, Mátyás atyja volt. (Kivételt tesznek a rövid állandó jelzők, pl. Mátyás az igazságos; Zrinyi a költő). — b) Egynemű mondatrészek, p. két alany, két tárgy stb. közé mindig vesszőt teszünk, kivéve, ha e három kötőszó valamelyike van köztük: *és, meg, vagy*. Pl. A tavasz, nyár, ősz és tél az esztendő négy szaka. Jelzők közé akkor teszünk vesszőt, ha egyrangúak, pl. vitéz, igazságszerető, nemeslelkű fejedelem (ellenben: Magyarországnak négy nagy királya volt). Ez a könyvnek első, történeti szaka (ha t. i. a többi szakasza nem történeti; ellenben: első történeti szakasza = történeti szakaszai közül az első). Második, átdolgozott kiadás (ellenben »második átdolgozott kiadás« tkp. a. m. az átdolgozottak között második). — c) Vessző van gyakran fölkiáltójel helyett a megszólítások és indulatszók után. P. Isten, áldd meg a magyart! Ah, látni véltük sírjainkon a visszafénylő hírt-nevet. (Arany.) A vesszőt is el szokás hagyni, ha az indulatszó után megszólítás vagy *de* kötőszó következik. P. De néked élni kell, ó hon! No de sebj! v. hej de sebj! — d) A *-ván -vén, -va -ve* képzős igenév után is vesszőt teszünk (kivált ha az igenévnek külön alanya van), ha

* Az író ilyenkor sokszor ki is felejtí a kérdőjelt, mert a mellékmondatban már nem érzi a kérdést (l. p. Madách, Emb. trag. 1114—9., 1136—9. és 1165—70. s.). — Greguss Ágost úgy segített a bajon, hogy a főmondat végére tette a kérdőjelt, a mellékmondat után pedig pontot, p. »S mi az oka? hogy e rendkívüliségeket... valóknak fogadjuk.« (Shak. pályája 334, így 405 stb.)

hosszabb az igeneves kifejezés, úgy hogy szinte külön mellékmondatnak érezzük. P. Ők mégse akarván, én ide siettem (Arany). Egész életedet meghatározott elv szerint intézve, sohasem tenni mást, mint amit az erkölcsiség kíván, ezt híják erénynek.

2. Vessző választja el egymástól rendesen az egyrangú mondatokat, akár főmondatok, akár mellékmondatok (ilyenkor az és előtt is vessző van). P. Talpra magyar, hí a haza! Aki magyar, aki vitéz, az ellenséggel szembenéz. Gazdaságom van, de nem sok, s van adósságom, de sok (Petőfi.)

3. A főmondat s a hozzátartozó mellékmondat közé rendszerint szintén vesszőt teszünk. P. Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk! Sehonnai bitang ember, ki most, ha kell, halni nem mer. Ahol enned adnak, egyél, ahol ütnek, fuss! — A közbeszúrt mellékmondatot vesszőkkel választjuk el a főmondat részeitől (de ha nyomban a főmondat kötőszavára következik, ez után rendesen nem teszünk vesszőt). Pl. Ő megjelenve, mint új fény az égen, felgyújtá az oltár szövétnekét. (Arany.) Vagy ha elmúlt régi kedvetek: legyen a dal fájdalmas, merengő! (Tompai.) A legszentebb-, legdicsőbbért most csak bort, de ha kellend, vérben adjunk gazdag tort! (Vörösmarty.) A rabszolgákat nem hallgatja az meg, mert aki jármot hágy nyakába tenni, méltó reá, hogy azt hurcolja is. (Petőfi.)

Magyarázat. A vessző — vagy vonás — azért fordul elő olyan gyakran, mert a legkisebb szüneteket jelöli.* Használatában mink a német szokást utánozzuk; a francia, az angol nem rakja olyan pazarul, mint mink.

Az 1. ponthoz: a) Az értelmező után más esetekben is sokszor elhagyhatjuk minden baj nélkül a vesszőt. (Ilyenkor Arany János az első vessző helyett kettőspontot is tesz, p. Arcát váltotta derűre, mely az egen rózsát: északi fényt szüle.) Nem kell vessző, ha a *te* névmásnak van jelzője, p. Tán honom könnye vagy te nagy folyó (Eötvös: Búcsu). Viszont rendesen két vessző közé foglaljuk a közbevetett kifejezéseket, a mellesleg említett dolgokat (vagy pedig gondolatjelek vagy rekeszjelek közé rekesztjük, lásd 22. és 23. §), pl. »Aki, szobában poharazva, mindvégig vitézül tartotta magát, a hús levegőre kilépve nyomban összerokkad« (Greg. Shak.

* Sokszor hibásan teszik rövid mondatban az alany és állítmány közé is, p. Az Isten, szeretet (Haller: HHist. 2: 220). Mátyás, király lesz (színarab címe).

250).* — b) Az egynemű mondatrészek közé nem kell vessző, ha állandó kifejezések, p. *jönnek mennek, égre földre* (sőt kötőjellel is: *jönnek-mennek, égre-földre*), nem pedig: *jönnek, mennek*.

A 2. ponthoz: A teljes mondatokat összekötő és előtt nem kell okvetetlen ott lenni a vesszőnek, néha a leggondosabb írók is elhagyják. — De szükséges a vessző, ha az és előtt közbeszúrt mondat van, mert különben az és után következő részt a közbevetett gondolathoz értjük s a legzavaróbb, legnevetségesebb félreértések támadnak. Példa erre egy hírlapi cikkből: A tömeg ... »éltette Podmaniczky Frigyes bárót, aki szembe jött az utcán a tüntetőkkel s aztán nyugodtan elosztott«. — A páros kötőszók kapcsolta mondatok közé rendszeren kitesszük a vesszőt (*vagy . . , vagy . . ; sem . . sem . . stb.*). De ha e kötőszók egészen rövid kifejezéseket kötnek össze, elmaradhat a vessző, mert a mondat szerkezet úgyis egyszerre világos, p. *vagy menjünk vagy maradjunk! ha törik ha szakad*. Már Kazinczy mondja: »A' sem ég sem föld között nem kell comma« (Lev. 1:296). Greguss Ágost is így ír: »A válogatlan, találó kifejezés, mindegy akár szép akár rút« (Shak. 42).

A 3. ponthoz: A kötőszók s a vonatkozó névmások olyan határozottan megjelölik a függő viszonyt, hogy tkp. nem volna szükséges a vessző, a francia s az angol rendszeren nem is teszik ki ilyenkor. Ezt a szokást meg akarta honosítani Greguss Ágost, újabban pedig Wekerle László kardoskodott »az írásjelek egyszerűsítése« mellett (Nyelvőr 30:7). Greguss p. így ír: A nyelves király kisasszony meséjében kit a bolond sváb fiu letorkol . . (Shak 165). Két bíbornoknak egész nyersen oda mondatja hogy csak a ruhájok szent (322). Megpróbálkozott Dezdemóna szerepében is mely nem neki való (394). Wekerle azt vitatja, hogy minden mondatkötő szó mellett fölösleges a vessző, és fejtegetését így kezdi: »A nyelvtudománynak egyik fő feladatát én abban látom hogy a közéletben meghonosodó, meggyökerező hibákat és a régi rossz szokásokat elhárítsa sőt ha lehet egészen kiirtsa.« — Semmiképpen se kell a vessző az alárendelő kötőszó előtt, ha még egy kötőszó van előtte, tehát p. *ha amit . . , hogy még . . stb.* (nem pedig »*hogy, még . .*« mint Madách: Emb. trag. 3971). Ugyanígy írunk egyes más állandó kapcsolatokat is, p. *kivált ha . . , különösen akik . . , úgy hogy* (sőt

* De állandó alakú rövid közbevetéseket, még ha egész mondatok is, vessző nélkül írhatunk, p. Az öcséd úgy látszik nem jön. A szenvedő igét jobb *amennyire* lehet elkerülni.

következményes mondatokban *úgyhogy*; továbbá p. *van úgy hogy* hárman is jönnek; *igaz hogy* meg volt tiltva stb.). — Nem kell vessző a *mint* előtt, ha valami minőségben való működést stb. fejez ki, p. A miniszterelnök *mint belügyminiszter* elrendelte... — Nem szabad vesszőt írni, mert megzavarja a mondatot, ha a kötőszó nem a mondat elején van, p. *A szív hogy szeressen*, a szem cselekedte (Gyöngyösi). Isten hozott, *úgy ha jöttél*, angyalom! (Arany.) — Végre nem érezzük szükségesnek a vesszőt megengedő mondat után a *se* v. *sem* kötőszó előtt, p. Ha meghalok *se* bánom, *úgy* sincs engem ki szánjon (Népdal). »Lám, könnyen akárki rájöhetett volna, de ha talán rájött valaki *sem* mondta« (Arany. — L. erről NyKözl. 23:169).

21. §. Pontosvesszőt csak összetett mondatban alkalmazunk, még pedig rendesen hosszabb főmondatok közt, vagy ha nagyobb mondatkapcsolatot alkotó mondatokat a világosság kedvéért kisebb csoportokra akarunk fölosztani. P. Egy szó nyilallott a hazán keresztül, egy röpke szóban annyi fájdalom; éreztük, amint e föld szíve rezdül és átvonaglik róna, völgy, halom. (Arany.) Mindig újabb meg újabb kétségek merültek föl Széchenyi lelkében; bár másrészt a célt határozottan kitűzte s biztos kézzel megjelölte a rávezető eszközöket. — Nem pontosvesszőt, hanem mindig csak vesszőt szoktunk a főmondatok közé tenni, ha ilyenformán vannak összekötve: *nemcsak—hanem*, *sem—sem*, *vagy—vagy*, *részint—részint*, *majd—majd*; mert ezek mindig szorosabb kapcsolatot fejeznek ki.

A kettőspont legtöbbször idézet előtt áll (ha az idéző mondat elül van); p. Széchenyi mondotta: Magyarország nem volt, hanem lesz. — Kettősponttal szoktuk általában a figyelmet fölkelteni egy-egy fontosabb gondolatra, különösen ott, ahol valami fölsorolás, magyarázat vagy következmény kezdődik, vagy ahol több egynemű gondolattal, rendesen több mellékmondatnál szemben következik egy új gondolat, egy közös főmondat (p. a körmondatokban). P. A világ története három nagy szakaszra oszlik: ókorra, középkorra és újkorra. Híves, borongó őszi nap; beült hozzám az unalom: mint a madár, ki bús, ki rab, hallgat, komor, fázik dalom. (Arany.) Az első rémület kétségbe vonta: van-e még a magyarnak istene. (Arany.) Egy gondolat bánt engemet: ágyban, párnák közt halni meg. (Petőfi.) Ahol Isten napja először sütött rád, ahol az ég csillagai először mosolyogtak

feléd, ahol cikázó villámaiban először csodáltad Isten mindenhatóságát: ott van szereteted, ott van hazád. (Kölcsey.)

Magyarázat. A pontosvessző tulajdonkép fölösleges írásjel (Wekerle is ezt vitatja). A szabályban idézett példákban is, az elsőben pontot, a másodikban vesszőt lehet alkalmazni. Semmi esetre se adhatunk egészen határozott szabályt a pontosvesszőre, s így a tanulótlól se kívánhatjuk meg, hogy mindig helyesen alkalmazza. Tkp. csak addig volt rá szükség, amíg a latinos kacsaringós körmondatos szerkesztés dívott, mert ott a legkülönbözőbb fokú kapcsolatokat összegyömöszölték egy-egy nagy körmondatra.

A figyelemkeltő kettőspontot leggyakrabban Arany János alkalmazta: az ő munkáiban egyáltalán igen érdekes megfigyelni, milyen finomságokat fejez ki az írásjelekkel.

22. §. A gondolatjel leginkább élénk előadásban fordul elő s egyes gondolatoknak határozottabb elkülönítésére vagy pedig félbeszakítására szolgál. Pont, fölkiáltó- és kérdőjel után még gondolatjelt teszünk, ha a gondolatoknak új sorát akarjuk erősebb szünettel jelezni, s különösen beszélgetésben, ha az egyes személyek beszédét, a kérdést és feleletet akarjuk egymástól elválasztani. P. »Rabok legyünk vagy szabadok? ez a kérdés, válasszatok! — A magyarok istenére esküszünk« stb. Mi a magyar most? — Rút sybarita váz. (Berzsenyi.) — Gondolatjelet alkalmazunk akkor is, ha a gondolatot félbeszakítjuk s vagy csonkán hagyjuk, vagy pedig valami meglepő fordulattal fejezzük be. P. A kétségbeesés végre is — de minek szomorít-salak? S mint lepke a fényt elkábulva issza, úgy lőn nekünk a romlás — élvezet. (Arany.) — Két gondolatjelt teszünk gyakran vessző vagy rekeszjel helyett, ha a gondolatot valami közbeszúrt mondatral szakítjuk meg. P. »Elvész az én népem, elvész — kiáltá — mivelhogy tudomány nélkül való.« (Arany: Széch. eml. S lőn új idő — a régi visszacsökkent — reményben gazdag, tettben szapora. (U. o.)

A félbeszakításokat gyakran egy külön e célra szolgáló félbeszakító jel mutatja. P. »Testvért testvér, apát fiú elad... Mégis, ne szóljon erről ajakad!« (Tompai.) — (Néha ismétlik a gondolatjeleket, p. — — vagy — — —.

23. §. A rekeszjel (vagy zárójel vagy rekesz) többnyire egyes szókat kerít be, amelyek mellel, egy-egy kifejezés magyarázatául vannak közbevetve; de néha mellékes körülményeket

kifejező mondatrészleteket vagy mondatokat rekeszt el (két vessző vagy két gondolatjel helyett). — Példákat magában szabályunk fogalmazásában látunk.

Idézőjelek közé foglaljuk a szószerinti idézetet, s ennek egyes részeit is, ha az idéző mondat közbe van vetve, de az utóbbi esetben nem okvetetlen szükséges a jelek ismétlése. P. A gárdának a jelszavát egész világ hangoztatja: »A francia gárda meghal, hanem magát meg nem adja.« (Tóth K.) »Elvész az én népem, elvész« — kiálta — »mivelhogy tudomány nélkül való.« (Néha a jelet egyszerűbben írják: ,—‘ De ez nem célszerű, mert könnyen összetévesztik a vesszővel s a hiányjellel.)

Jegyzet. Rövidebb idézetek mellett sokszor egészen elhagyjuk az idézőjelet. — Kiemelés végett nem kell a mondatnak egyes kifejezéseit s a munkák címét idézőjelekkel cifrázni, hanem írásban aláhúzni, nyomtatásban pedig dült betűkkel jelölni; p. A *fekete halál* neve alatt járt be a pestis egész földrészünket (nem pedig a »fekete halál« neve alatt); Vörösmarty *Szózata*, a *Magyar Nyelvőr* (nem: Vörösmarty »Szózat«-a, a »Magyar Nyelvőr«).

Magyarázat. Nem kell idézőjel a 18. § 3. pontjában említett esetben se. — A szabály s a jegyzet azért figyelmeztet rá, hogy sokszor fölösleges az idézőjel, mert ezek a németes pazarsággal alkalmazott macskakörmök iszonyuan elárasztották irodalmunkat. Például:

Ilyen volt Theognis, a »harminczak« collegiumának tagja, a kit az attikai élcz hőembernek nevezett, mert költészete csinált és fagyos volt. »Egész Thracziát« jelenti egy követ Aristophanes »Acharnaeiek« című színművében, belepte a hó s minden folyón jég meredt; akkoriban volt ez, mikor Theognis Athénben a drámai jutalomért pályázott« (Lehr, Curtius: Görögök tört. 5: 75). — Főlöszleg a *harminczak* és az *Acharnaeiek* idézőjele, mert ezek nem igazi idézetek. De főlöszleg e jel a *Thracziát** szó után is (vagy pedig akkor a *belepte* szó előtt is ki kell tenni).

A nyelvészeti munkákban egyes szók jelentésének kitüntetésére sokszor szükséges az idézőjel, de hogy ne legyen olyan tarka, ilyenkor inkább az egyszerűbb jelet használjuk (,—‘, ezt tehát kiemeljelenek használjuk, a »—« jelt pedig az igazi idézetekre szorítjuk). p. A latin *hostis* »idegen, ellenség« azonos a német *Gast* »jövővény, vendég« szóval.

* Helyesen vagy görögösen *Thrakia*, vagy lat. *Thracia*, vagy magyarosan *Trácia*, csak úgy nem jó, ahogy írva van. Ez az akadémiai kiadvány egyáltalán botránysos elvtelenséggel írja a görög neveket: *Cimon*, *Cíprus*, *Conon*, *Andokides*, *Zakynthus*, *Kephisodotos*, *Kolonos*, *Korinthus*, *Oedipus*, *Phoibidas* stb. stb.!

24. §. A kötőjelt leggyakrabban sor végén használjuk, hogy megjelöljük a szétszaggatott szórészeknek összetartozását. — Szintén gyakran alkalmazzuk a lazább szóösszetétel jelzésére (l. a 16. §-t). Általában, mikor kétségünk van, összeírjuk-e a szókat vagy ne, kényelmes segédeszközül kínálkozik a kötőjel. A hosszabb összetételeket sokszor a világosság kedvéért is célszerű kötőjellel áttekinthetőbb csoportokra osztani, p. *gyász-istentisztelet, haláleset-fölvétel*. Ha és-sel összekapcsolt két összetételnek azonos utótagja van, akkor ezt az elsőnél el is hagyhatjuk s csak kötőjellel jelezzük, hogy oda is tartozik, p. a *vallás- és oktatásügy, a könyv- és levéltár*. Az -e kérdő szócskát mindig az igéhez vagy ige híján a hangsúlyos szóhoz kapcsoljuk. — Kötőjelet teszünk még bizonyos esetekben a rag elé, különösen ha az alapszó valami jeggyel, p. számjeggyel van helyettesítve: az és-sel összekapcsolt szók; *Voltaire-nek* (l. 13. §. Jegyz.); *a 13. §-ban* (e helyett: a 13. szakaszban); *márc. 3-án* (e h. március harmadikán), 1901-i.

Magyarázat. A kötőjel az említett kétségek esetében egészen jogosult (vö. még *gőz-favágó, szegénygyermekkert-egylet*, továbbá p. *mindennek és mind-ennek*), de sokszor szükség nélkül, pedáns módon alkalmazzák, p. ha lapcímetek, könyvcímetek ragoznak: »Nyitrának volt már *Felvidéki Ellenőr*-je, volt *Nyitrai Közlöny*-e, volt *Nyitra*-ja [*Nyitrája*], volt *Villám*-a«. — Kötőjel kell még akkor is, ha két vagy három főnévhez csak egyszer tesszük ki a viszonyragot, p. A legszentebb-, legdicsebbért most csak bort, de ha kellend, vérben adjunk gazdag tort! (Vör.)

25. §. A hiányjel egy-egy hangnak vagy szótagnak hiányára figyelmeztet (legtöbbször versben); p. Azér' víjog a keselyű. (Arany.) Vérbe' fürösztve vasát. (Kisf. K.) Nem tudom, hogy' volt.

A csillag * rendszerint a lap alatti jegyzetre utal.

A szakaszjel § az új szakaszok vagy cikkelyek jele.

Magyarázat. A költő hiányjellel menteget egy-egy népies rövidítést. Az utolsó példában tkp. semmi se hiányzik, de néha célszerű így megkülönböztetni a *hogyan*-nal egyértékű *hog*-ot a *hogy* kötőszótól. — Azelőtt sok más esetben is alkalmazták a hiányjelet, p. a ragtalan birtokos mellett (*Árpád' hatalma*, mert a. m. *Árpádnak hatalma*) és az a' e' szócskákban — evvel részint az az ez-ből való rövidítést jelezték, részint a következő mássalhangzó megnyújtását: a'ki, e'miatt = akki, emmiatt).

Rövidítések. — 26. §. Egyes sűrűn előforduló és könnyen kiegészíthető kifejezéseket rövidíteni szoktunk, s a legtöbb ilyen rövidítésnek általánosan elfogadott, megállapodott formája van. A megszokott rövidítéseken kívül újakat csak ritkán s nagy óvatossággal használjunk, hogy írásunk érthetlenné ne váljon. A legtöbb rövidítés vagy az egész szónak csak kezdőbetűjéből áll (*p.* = például), vagy pedig az egész első szótagból s a másodiknak kezdőbetűjéből (*febr.* = februárius; nem *feb.*). Néha azonban az első és utolsó betűt írjuk vagy összetételekből a két tag kezdőbetűjét (*db.* = darab, *dr.* = doktor; *vm.* = vármegye, *hl* = hektoliter), vagy a szónak másféle jellemző betűiből alkotjuk a rövidítést (*fhg.* = főherceg, *tsa.* = társa). Vannak nemzetközi rövidítések, p. a mértéknevek, továbbá a szélirányok angolos jelölése: *E* = East (kelet), *NW* = Northwest (északnyugat) stb. — Újabb divat szerint némely népszerű intézmény címét az egyes szók kezdőbetűjével rövidítik: *EMKE*, *EKE*, *MÁV*, *OMGE* (vagy *Emke*, *Eke*, *Máv*, *Omge*, s ezt még az élőbeszédbe is átviszik) e h. Erdélyi magyar közművelődési egyesület, Erdélyi Kárpát-egyesület, Magyar állam-vasút, Országos m. gazdasági egyesület. — A szokottabb rövidítések a következők:

<i>A.</i> — alsó (helységnevekben)	<i>DK</i> — délkelet
<i>ág.</i> (<i>hitv.</i>) <i>ev.</i> — ágostai (hitvallású) evangélikus	<i>dkg</i> — deagramm
<i>ált.</i> — általános	<i>dl</i> — deciliter
<i>a. m.</i> — annyi mint	<i>DNy</i> — délnyugat
<i>ápr.</i> — április	<i>dr., Dr.</i> — doktor
<i>assz.</i> — asszony	<i>É.</i> — észak
<i>aug.</i> — augusztus	<i>e h.</i> — e helyett
<i>b.</i> — báró v. becses	<i>ÉK</i> — északkelet
<i>Bpest.</i> — Budapest	<i>érk.</i> — érkezik
<i>br.</i> — báró	<i>ev., ev. ref.</i> — evangélikus (református)
<i>b. ú. é. k.</i> — boldog újévet kívánok	<i>Exciád, Exciája</i> — Excellenciád, Excellenciája
<i>c.</i> — című	<i>F.</i> (helységnevekben) — felső
<i>C.</i> — Celsius	<i>f. é.</i> — folyó év(i)
<i>cg</i> — centigramm	<i>febr.</i> — februárius
<i>cm</i> (<i>cm²</i>) — centiméter (négyzet-cm)	<i>fhg.</i> — főherceg
<i>cs. és kir.</i> — császári és királyi	<i>f. hó</i> — folyó hó
<i>csüt.</i> — csütörtök	<i>f</i> — fillér
<i>D</i> — dél	<i>fr</i> — frank
<i>db.</i> — darab	<i>frt</i> — forint
<i>dec.</i> — december	<i>ft.</i> — főtisztelendő, főtisztelető
<i>d. e.</i> — délelőtt	<i>g</i> — gramm
<i>dg</i> — decigramm	<i>g. kath.</i> — görög katolikus
<i>d. u.</i> — délután	

g. kel. — görög keleti
gr. — gróf
h. — helyett
h. é. — helyi érdekű
ha — hektár
helv. hitv. — helvét hitvallású
hg. — herceg
hiv. — hivatalos
hl — hektoliter
id. — idősb
id. h. — az idézett helyen
ifj. — ifjabb
ill. — illetőleg, illetve
ind. — indul
izr. — izraelita
j. — járás (v. jegyzet)
jan. — januárius
jbbíróság — járásbíróság
jegyz. — jegyzet
jún., júl. — június, július
k. — kötet v. kedves
K — korona v. kelet
k. a. — kisasszony
kath. — katolikus
kb. — körülbelül
kg — kilogramm
kir. — királyi
k. l. — a következő lapon v. lapokon
km (km²) — kilométer (négyzetkm)
k. m. f. — kelt mint fönt
köt. — kötet
köv. l. — a következő lapon v. lapokon
kr — krajcár
Kr. (szül.) e. — Krisztus (születése) előtt
Kr. (szül.) u. — Krisztus (születése) után
l — liter
l. — lásd v. lap
lat. — latin
lev. — levél
m (m², m³) — méter (négyzet-m., köb-m.)
m. v. magy. — magyar
máj. — május
márc. — március
m. é. — múlt év(i)
megh. — meghalt

mélt. — méltóságos
mfd. — mérföld
m. kir. — magyar királyi
mm — milliméter
nagym. — nagyméltóságú
nagys. — nagyságos
NB. — nota bene (megjegyzendő)
n. é. — nagyérdemű
nga — nagysága
Ngod — Nagyságod
N. N. — (nomen-nomen) az ismeret-
 len név pótlása
nov. — november
n. t. — nagytiszteletű
Ny — Nyugat
o. v. old. — oldal
ó. — óra
o. é. — osztrák érték (-ű v.-ben)
okt. — október
olv. — olvasd
orsz. — ország, országos
Ó-sz., Ó-szöv., Ó-test. — Ó-szövetség,
 Ó-testamentum
özv. — özvegy
p. — például v. perc v. pengő
pént. — péntek
P. H. — pecsét helye
pl., p. o. — például, példának okáért
prot. — protestáns
q — (quintal) métermázsa
R. — Réaumur
r. kath. — római katolikus
ref. — református
sat. v. stb. — s a többi
s. k. v. sk. — saját kezével
stb. eff. — s több efféle
sz. — szám (v. számú) v. szent v. szűz
 (Mária) v. század
sz. a. — szám alatt
szept. — szeptember
szerk. — szerkesztőség
szomb. — szombat
Szt. — szent
szül. — született
t. — tisztelt
t. c. — teljes című
társ. — társaság
Tek. v. tettes — tekintetes

<i>t. i.</i> — tudniillik	<i>ú. m.</i> — úgymint
<i>tkp.</i> — tulajdonkép	<i>u. o. v. uo.</i> — ugyanott
<i>tkv. v. t. k.</i> — telekkönyv(i)	<i>u. p.</i> — utolsó pósta
<i>tsa.</i> — társa	<i>v.</i> — vagy
<i>u. a. v. ua.</i> — ugyanaz	<i>vas.</i> — vasárnap
<i>udv.</i> — udvari	<i>vm.</i> — vármegye
<i>úgyn. v. ú. n.</i> — úgynevezett	<i>v. ö., vő.</i> — vesd össze
<i>u. i.</i> — ugyanis	<i>2r.</i> — ívrét
<i>U. i.</i> — utóirat	<i>4r.</i> — negyedré(ű)
<i>Új-sz. v. Új-szöv. v. Új-test.</i> — Új- szövetség, Új-testámentom	<i>8r.</i> — nyolcadré(ű)
<i>ú. l.</i> — úgy látszik	<i>16r.</i> — tizenhatodré(ű)

A keletet (keltet, dátumot) magyarosan így rövidítjük:
 1853. I. 1. = 1853. január 1-je (vagy 1-jén); — 1859. XII. 22. =
 1859. december 22-e (vagy 22-én); — 1882. VI. 11. = 1882.
 június 11-én. (Nem németes rendben 11. VI. = *am 11. Juni.*)

Tájékoztató szójegyzék.*

E szójegyzékben néhol két alak *vagy-gyal* van összekötve, p. *bőjt* v. *bőjt*: ilyenkor mind a kettő egyenlő helyes. Ahol a második alak zárójelben van, az is járatos vagy megengedhető, de kevésbé ajánlatos v. legalább kevésbé szokásos az elsónél. — Az idegen szók fölvétele nem használatuk általános ajánlását jelenti, hanem ha egyes jelentésekben és vonatkozásokban szükség van rájuk s így használatuk jogosult, akkor az írásuknak itt megállapított módja irányadó.

<i>abszolutizmus</i>	<i>akkora</i>	<i>általán</i>
<i>affektál</i>	<i>aközben</i>	<i>aludj, aludjál, aludtam.</i>
<i>afféle</i>	<i>akta</i>	<i>aludni</i>
<i>aforizma</i>	<i>akút</i>	<i>alul</i> v. <i>alúl</i> ; 1. 6. §.
<i>Afrika</i>	<i>akvarell</i>	<i>alulírott</i>
<i>agancs</i>	<i>alacsony</i>	<i>ambrózia</i>
<i>aggat</i>	<i>áldd meg!</i>	<i>amellet</i>
<i>agrárius</i>	<i>Al-Duna</i>	<i>amely</i>
<i>ah!</i>	<i>alföld</i> kis betűvel, ha	<i>ámen</i>
<i>ahány</i>	köznév: <i>akármilyen</i>	<i>amennyi</i>
<i>ahelyett</i>	<i>alföld</i> ; <i>Alföld</i> , ha a	<i>Amerika</i>
<i>ahhoz, ehhez</i>	nagy magyar <i>Alföld</i>	<i>ami</i>
<i>ahogy</i>	tulajdonneve	<i>amiatt</i>
<i>ahol, ahonnan, ahová</i>	<i>Algír</i>	<i>amíg</i>
<i>akadémia</i> köznév; az	<i>aligha, aligha</i> nem	<i>amint, aminthogy</i>
<i>Akadémia</i> = a M. T.	<i>alj, aljas</i>	<i>amnesztia</i>
<i>Akadémia</i>	<i>áll</i> (ige és főnév; <i>ál</i>	<i>ámolyog</i>
<i>akció</i>	melléknév), <i>állat</i>	<i>amortizál</i>
<i>aki</i>	<i>állkapca</i> (<i>állkapocs</i>)	<i>amulett</i>
<i>akként</i>	<i>alsóház</i>	<i>anakronizmus</i>
<i>akkép</i>	<i>Altaj</i> (hegység), <i>altaji</i>	<i>analógia</i>
<i>akkor</i>	nyelvek	<i>anélkül</i>

* A szójegyzék nem betanulásra való! Csak alkalmilag kell tőle tanácsot kérni, ha kétség támad egyik-másik szó írására nézve. — A Köznevelési Tanács néhány száz szóval szaporította az Akadémia szójegyzékét, e könyv szerzője pedig most még kétszáznál több cikkel kiegészítette. — Egyes szók írásában a Tanács eltért az Akadémiától, p. *Ak. Kína, kijebb, ormány* v. *ormány, pallás* v. *padlás*, Tan. *Khína, kijebb, ormány, padlás*. A *Kína* és a *pallás* v. *padlás* szóra nézetem szerint helyesebb az Akadémia megállapodása, azért ehhez csatlakoztam. Viszont az Akadémia jegyzékébe hibásan kerültek ezek: *luk, mula, mállya* a *lyuk, mulya* és *málha* mellé.

Anjou-kor, Anjou-kori

ankét

annektál

annyi

antikvár

apály

apanázs

apokrif

aprehendál

április

aranygyűrű, aranyhaj,

de: arany ékszerek,

arany foglalat stb.

arjánus

arisztokracia

arisztokrata

arkádok

árkangyal

Árpád-kor, Árpád-kori

aszály

aszerint

aszketá

aszpik

asszekurál

asszimilál

asszonánc

asszony

asszu (asszu)

Athén

atheizmus

atilla (ruha; Atilla v.

Attila = Etele)

atlasz (1. szöveget; 2. tér-

képkönyv)

atléta

augusztus

Ausztrália

Ausztria

avagy

avégett

avval, evvel (v. azzal,

ezzel)

azalatt

azáltal

azaz

azelőtt

aznap

azonban

azonfölül

azonkívül

azontúl

azután, aztán

azzal v. avval

ázsió

bagoly

bakancs

balett

Balti-tenger

bandzsál

bankett

barakk

bariton

barok

Baróti Szabó Dávid

basa (nem pasa)

basszus

Batthyány

bazilika

baziliskusz

be (indulatszó, p. be jó

lesz!)

be · be fogja vinni (nem

befogja vinni)

be-bejő, be-betekint stb.

bekesség

bellebb (beljebb)

bélés, bélés

belül v. belül

belőle (-m stb.)

belváros (Belváros)

bennreked

bennsül

benső

bent

besenyő (bessenyő)

beszél

betű

bezzeg

bíbor

billárd

bír, bíró, bírál (de rö-

viden: bírodalom, bír-

tok, birkózik, birokra)

Bizanc

bizarr

bizantinizmus

bízik (de rövid. bizalom,

bizottság, biztos, biz-

tat)

bizony

bizonyára

blankéta

blazírt

bocsát

boglya

bojkottol

bólingat (bólintgat, bó-

longat, bólogat)

bolt

bolyhos

bolyog, bolyong, bolyongó

borjú

Boroszló

borravaló

boszzú (boszu)

boszzant (boszant)

botránkozik

bögöly

bőjt (böjt)

bölcsesség

böngész

Bréma

bronz

bű, bús, búsít, búsul

búcsu (búcsú)

Budapest

budapesti

búja mn., búja fn.

bujdosik

bujik, búvik, bujtat

bútor

bűbáj

bűn, bűnös, bűnhődik,

de röviden: büntet

bürokrata

bűvész

bűz, bűzös, bűzhődik

cár

cárevics

cárevna

céh

centiméter

cenzúra

cenzus

ceremónia

cikázik

ciklus

cilinder

cinikus

cinizmus

coboly

copf

csakannyi

csakhamar (más: csak-

hamar)

csakhogy

csakis

csaknem (más: csak

nem)

csakúgy

csakugyan

csat, csatol

csattan, csattog

cseh

csekély

csekik

csend(es) v. csönd(es)

csengettyű v. csöngetyű

csepeg v. csöpög

csepp v. csöpp
 cseppen v. csöppen
 cseresznye v. cseresznye
 csin, csinos, de rövid csin-
 talan
 csíny
 csip, csipős, de rövid csip-
 ked, csipet
 csira
 csitt
 csoda (csuda)
 csodál (csudál)
 Csokonai Vitéz Mihály
 csoroszlya
 csöngetyű v. csengetyű
 csöpög stb. 1. csepeg
 csúcs, csúcsos
 csúf, csúfol
 csúnya v. csunya
 csúszik, csúszó, de csusz-
 kál, csusztat
 csügg, csügged
 csűr fn.
 csűr-csavar

dagály
 Dalmácia
 damaszt
 Dárius
 decentralizál
 deduktív
 defnicio
 dehogy, dehogynem (más
 de hogy, de hogy nem)
 dékán
 dekoráció
 Dél-Amerika
 délamerikai
 delegáció
 délelőtt
 délután
 déltáiban
 demokrata
 demokracia
 démon
 demoralizál
 denunciál
 Dessewffy
 detektív
 diagnózis
 dicsőség
 diéta
 difteritisz
 díj (vö. új)
 dikció
 diktál
 diktátor
 diktatúra

dinamit
 dinamo-gép
 direkt
 diskreditál v. diszkre-
 ditál
 diszkreció v. diszkreció
 diskkrét v. diskkrét
 diván (divány)
 Dnyeper
 Dnyeszter
 doktrinér
 Dosztojevszkij
 dől, 1. dül
 drasztikus
 Drezda
 drogista
 dualizmus
 Dunántúl, a Dunántúl
 — mindig nagy betű-
 vel (mint helyhatározó
 sem dunántúl, hanem
 inkább Dunán túl,
 csak a melléknév du-
 nántúli)

Dunapart, de dunaparti
 Duna-szabályozás
 dunavíz
 dunyha (dunna)
 dús
 dúsgazdag
 duskál
 düh
 dül v. dől, dülő
 düled
 dzsidzsa

Edit
 efféle
 egészen
 egészség
 Egyiptom 1. Egyiptom
 egzámen, egzaminál
 ezekvél
 egy, egyes, egyedül
 egyéb, egyebet
 egy-egy
 egyelőre
 egyén
 egyenes
 egyenként
 egyenlő
 egyesség
 egyetem, -ben
 egyetért
 egyhamar
 egy húzomban, de hú-
 zamos
 egyik-másik

Egyiptom (Egiptom)
 egyisten-hit, egyisten-
 hívő
 egy-két
 egykönnyen
 egynehány v. egynehány
 egyszer-kétszer
 egyszer-máskor
 egyszer-smind
 együttal
 eh!
 ehhez, ahhoz
 ej!
 éjtszaka (ellenben t nél-
 kül éjszak v. ink.
 észak)
 ekként
 ekkép
 eklektikus
 eklézsia
 eközben
 el: el fogja vinni (nem
 elfogja vinni)
 Elba
 elegancia
 elegáns
 elégia
 elégikus
 el-eljár a szája, el-el-
 mosolyodik stb.
 ellenben
 ellentmond
 előbb
 előjáró
 előle(m stb.)
 először
 előtt
 elvan, elleszek (nem el
 van, el leszek), de:
 el van veszte
 embrió
 emellett
 emiatt
 enélkül
 engedély
 énhozzám, énnekem, én-
 miattam
 ennelfogva
 enyém(ek) v. enyim(ek)
 ennyi
 Eötvös József
 époly (éppoly)
 épen v. éppen
 epigramm
 epilógus
 epizód
 éposz
 érte(m stb. v. érettem
 stb.)
 esd, esdekél

esküdt
 eső fn.
 este (estve)
 észak
 Észak-Amerika
 északkelet
 eszerint
 észrevesz
 esszencia
 észszerű
 esztetika
 etikett
 Etna
 Európa szerte
 evangéliom v. evangé-
 lium
 evező
 evőkanál
 evvel, avval (v. ezzel,
 azzal)
 exakt
 excellencia, -ás
 expedíció
 expressz
 extenzív
 ezalatt
 ezáltal
 ezelőtt
 ezenkívül
 ezentúl
 Ezeregy éjszaka
 ezernyolcszáznegyven-
 nyolc
 ezután
 ezüst gyertyatartó
 ezzel v. evvel

faggat
 fahéj
 fajankó
 fáklya
 fakultatív
 falu
 fanatikus
 fanatizál
 fanatizmus
 Fáni
 fantasztikus, fantázia
 fáradtság a. m. fáradás,
 fáradozás; fáradtság
 a. m. fáradt állapot,
 fáradt volta vkinek
 farizeus
 fázis
 február v. februárius
 feccsen v. föccsen
 fed v. föld
 fedél v. födél

fedd: dorgál (fed v. föld:
 beföd, takar)
 fehér v. fejtér
 fekély
 feketesárga
 Fekete-tenger
 feküdj, feküdt, feküdni
 fel v. föl (vö. föl stb.)
 felé l. fölé
 felerész
 felett v. fölött
 feleút
 Felföld (ha a magyar
 telföld tulajdonneve,
 nagy betűvel; vö. Al-
 föld)
 feljebb, l. följebb
 fellebbez, l. föllebbez
 felől (p. észak felől, fe-
 lül, p. Budán felül v.
 fölül)
 felőle(m stb.)
 felség, fölség
 felsőház
 felállra
 Felvidék (nagy betűvel)
 Fénícia
 fenn, fent, fennhangon
 stb. l. fönn, fönt, fön-
 hangon stb.
 fenség v. fönség
 fenyő v. fenyő
 fergeteg v. fürgeteg
 férjhez menni
 fésű
 fészter (más a fészter)
 fűker
 fűfika, fűfikus
 fikció
 filantrópia
 filiszter
 fillokszéra
 filológia
 filozófia, filozófus
 finánc
 finzsa
 Firenze
 fiskális
 fizet
 fizika
 fiziológia
 flegma
 fogoly
 fohagyma
 foltoz v. foltoz
 folyik, folyam, folyvást,
 folyton, folytat
 forgószél
 forr, forró, forrás
 foszfor

fotografus, fotografia,
 fotografál
 fő v. föl
 főkép
 föl v. fel; föl fogja
 venni (nem fölfogja
 venni)
 föld
 földalatti
 földesúr
 fölaöntül
 fölé l. 5. § magy. 1.
 fölény (más a fölény)
 föl-földobja, föl-fölszáll
 följobb, feljebb v. föllebb
 föllebbez, fellebbez
 fölött
 fölség v. felség; Fölsé-
 ged
 fölül v. fölül v. felül
 fönnáll v. fennáll
 fönnen v. fennen
 fönnhangon v. fennhan-
 gon
 fönnhéjáz v. fennhéjáz
 fönnmarad v. fennma-
 rad
 fönszik v. fennsik
 fönszóval v. fennszóval
 fönttart v. fenntart
 fönség(es) v. fenség(es)
 fönt v. fent
 főzőkanál
 frakk
 frank
 frázis
 freskó
 friss
 fuj, fujtat (fű)
 fül, fűldokol
 fullad
 funkció
 fúr, fúró, furakodik
 fűző
 fű, fűvet, fűves
 függ, függő, függeszt
 fül, fűt
 fűlbemászó
 fűlbevaló
 fűlledt
 fűllent
 fűlön fog
 fűlönfüggő
 fűttet
 fűzfa, fűzes
 fűzni, fűző, fűzet

gally v. galy
gerilla
gesztikulál
gimnázium
gipsz
gitár
Gizella
gereblye
gólya
golyva
gombolyít
gomoly, -og
gorilla
gót
gömbölyű
Göttinga
gőz-favágó
Grác
grafikus
gramatika
gramm, kilogramm, epi-
gramm
gulya, gulyás
gumi
gunyhó v. kunyhó
guta
guzsaly
gvárdián

gyász-istentisztelet
gyászszertartás
gyík
gyopár
gyullad
gyűjt (gyűjt)
Gyulai Pál
gyűjt (gyűjt)
gyűl, gyülekezik
gyűlöl
gyűr, gyűrődik, gyü-
remlik
gyűrű

hadd menjek stb. (de
hagyd itt)
Hadúr pogány isten;
hadúr: Kiegherr
Hága
hagyján
haj!
hajcsár
halhatatlan (más a hall-
hatatlan)
halkkal v. halkal
hallatára
hallgat

hallucinál
halovány (halvány v.
halavány)
hályog
hamarabb (hamarább)
hamisítatlan
hanyatt, hanyatt-hom-
lok, de: hanyatlak
harmadrész
három-annyi
háromhavi
hárpia
hasonlókép
hattyu
hátnál
hazánkfia
hazard
háztűznézni
hazudság, hazugság
hazudtol
hej!
hektár
hektoliter
helyez
hely; helyt (más helyt
stb.), helyett
helyesbít
Herkules
hétfő
hetyke
hi, hívás; de hivatalan,
hivatal
híd, de rövid. hidat, hidal,
hida
hídd, híjad, (hívd, hívjad)
hieroglíf
híg, hígul v. hígul, hígít
higgad, higgadt
higiénikus
higgyen, higgye stb.
him a) himnem; b) hí-
mes, hímez
himnus
hipnotizál, hipnotizmus,
hipnózis
hipochondria
hír, híres, hírnév, de rövid.
hírdet, hírtelen
hiszterikus
hiszteria
híttam, hínak, híni (hív-
tam, hívnak, hívni;
vö. hítt és hitt, hídd
és hídd)
híve, hívek, híven
hízik, hízó, hízlal
hogyne (más: hogy ne)
holnap (a nap); hónap
(az év része)
holnapután

hólyag
homály
Homér v. Homeros
hónalj
hon, főnév; honn, hatá-
rozó szó; de l. itthon,
otthon
Horatius
hosszat
hosszu v. hosszú
hörcsök (hörcsög)
hűg, hugom
hűny (hűnyom; hu-
nyászkodik)
húr, húrok (más a hu-
rok), húros; — hurka
hús, húsos; de husvét
húsvét
húsz, de rövid. huszat,
huszonnyolc, huszadik
húz, húzom, húzás; de
húzat
húzamos, de egy húzom-
ban
hű, hűség, híven v. híven
(hív)
hűl, hűt, hűs, hűvös
hűlye

icece
idill
idő közben (ellenben
ebben az időközben)
igazság
ige v. ige
igenis
igér v. igér
igéz v. igéz
igy, Így
igyekszik (igyekezik,
igyekszik)
íj
íjed, íjedség
iktat
illojális
illusztrál
illúzió
ily, ilyen stb.
imbolyog
íme
impregnál
indiskréció v. indisz-
kréció
indiskrét v. indiszkrét
indukál
indukció
induktív
influenza

inkognitó
 inkompatibilis
 inkorrekt
 inkriminál
 inkvizíció
 inspekció, inspekciós
 intenzív
 intrika, intrikus
 invázió
 inzultál
 így, ígyre
 Ipoly
 ír, írok, írás, írott; de
 röv. írat, írodalom
 írígý, írígýel
 írka-fírka
 író toll
 írul-pírul
 iskola
 istálló (istáló)
 ismer (ösmér)
 Isten (isten, de istenek,
 ál istenek stb.)
 istennyíl
 itél
 itthon (vö. otthon, ott-
 honos)
 ív, ívek, íves
 ivóvíz
 íz, ízenként
 íz, ízlés, ízletes, ízetlen,
 ízlel
 ízén v. üzen
 izraelita

január v. januárus
 játszik, játszatok
 javall v. javal
 Jeges-tenger
 jelöl (jelel)
 jóra való
 jötevé (vö. jótétemény,
 jótékony)
 jönni, jöjj, jössz, jönne,
 jönnek
 jövendő
 Judit
 juh
 július
 június
 junktim
 Jupiter

kabin
 kacsingat (kacsintgat)
 kádencia

kadét
 kakaó
 kakuk; kakukkol
 kalendárium
 kalvinista
 kályha
 kaméleon
 kálvária
 kánikula
 kánon
 kántor
 kapacitál
 kapitulál
 kapu
 kapzsi
 karácsony
 kardinalis
 karfiól
 kárhozik
 kárhoztat
 Karintia
 Károly
 karon fogva
 kartell
 karton
 kaszetta
 kaszinó
 kassza
 kataszter
 katasztrófa
 kategória
 katolikus
 kaució
 Kaukázus
 kaviár
 Kegyed levélben nagy
 betűvel
 kehely
 Kelet-India
 kémia
 kéne (népies alak)
 -ként; másként; lassan-
 ként
 kentek (a kend többese)
 kénye-kedve
 kénytelen
 -kép, -képpen v. -képen
 keresztény, régies és re-
 formátus írásmód sze-
 rint: keresztény
 készen
 keserű v. keserű
 készakarva
 keszkenő
 kesztyű
 készül v. készül, készület
 két, kétes stb., de kettő,
 kettes, kettőztet
 kétévi, kéthavi, kétnapi
 kétségkívül

ketten-hárman, ketten-
 ketten
 ketyeg
 kevésbé v. kevésbé
 kevesbedik, kevesbit
 keveselt v. kevesel
 kézzel-lábbal
 khalifa
 Khína 1. Kína
 ki: ki fogja adni (nem
 kifogja adni)
 kigyó
 kijjebb
 ki-kijő, ki-kiszól stb.
 kilogramm
 kínmél
 kín, kínos, kínoz, kíntás
 Kína (Khína)
 kíndál, kíndát
 kinin
 kinn v. kint
 kinnreked
 kioszk
 király
 kisebb
 kísér, kísért
 kislelkű
 Kis-Kúnság
 Kisfaludy-társaság
 kíván
 kívül
 klasszikus
 klinika
 klikk
 klubb
 kocma, kocsmáros
 (korcsma, korcsmáros)
 kódex
 kodifikál
 kokárda
 koks
 kolera
 kolerikus
 kollega, kollégium
 kolosszus
 Kolozs (vár) megye
 Kolozsvárt (nem Kolozs-
 várt)
 kolportál
 kombináció
 kombinál
 komédia
 kómiкус
 kommunizmus
 komoly
 kompakt
 kompendium
 kompilál
 komponál
 kompozíció

kompromisszum	Krakó	le-lecsap, le-leszáll stb.
kompromittál	kriminális	lélekszakadva
koncesszió	Krisztus	lélekezik v. lélegzik
konduktor	kritika	lelkiismeret
kongresszus	krónika	lenn v. lent
kongrua	krónikus	lesz (2. szem. léssz v. leszel)
konjunktúra	Krózus	libeg-lobog
konkordátum	kultúra	liceum
konkrét	kún, kúnok, Kúnság	Lidia
Konstantinápoly	kunyhó v. gunyhó	ligger
kontingens	kúp, kúpola	likör
kontrás	kúra	likvidál
kontó	kúria, a királyi Kúria	Lipce
konvenció	kuriózum	líra
konvencionális	kurizál	litografia, litografál
konvent	kurzus	litván
konvertál	kűsz(ik)	lóg, lógat, lógós, (lógg, lóggat, lóggós)
konverzió	kuszál	logaritmus
konzerv	kút, kutak	lót-fut
konzervatív	kutatni	lőj, lőjön; löni; lött
konyak	különb(en) [külömb(en)]	lutheránus
kopolytu	különböz(tet) [külömböz(tet)]	lyuk (lik)
koppaszt (kopaszt; vö. koppad)	különbőség (külömbőség)	lyuggat (lyukgat)
korántsem	különféle	
korcsma 1. kocsmá	külön-külön	
kordon	künn v. kinn v. kint	
koriféus	künnreked	
kórísta	küzködik v. küszködik	
korrekt	kvarc	
korruptió	kvártély	
kórus	kvint	
korzó	kvóta	
Kossuth Lajos		magán-óra
kozmetopolita		magán-úton
költ, költség		magas
könny, könnyez, könnyben stb., de könnyű (költő kif.) egyszerűen	lábad v. lábbad (könnyben)	máglya
	lábad v. lábbad a szemem; föllábad v. föllábad a beteg)	Magyar Tudományos Akadémia
könnyű, melléknév (könyű főnév = könny)	labda	maholnap
köpenyeg v. köpönyeg	ládé	majdnem, majdsaknem
kör, körút	lakk (a német Lack)	Majna
körísbogár	lakmusz(-papiros)	május
körímfont	lakós (lakos)	makk
Körös a városok neve, Körös a folyóké (emez rövid ö-vel)	lakzi (lagzi)	malária
körös-körül	lándzsa	málha
kötőfék	lány v. leány	mályva
közé	lassanként	mandola
Közép-Amerika	lassan-lassan	manina
közép kereskedelmi iskola	látatja nincs	manír
közömbös	látatlan	március
közt v. között	le: le fogja szorítani (nem lefogja szorítani)	máris
közül	leány v. lány	mármár
közzétesz (közzé tesz)	legeteslegjobb	mármost (más: már most)
község	legió	mas
	lehell v. lehel	Márta
	lejjebb	mártir
		maséroz v. masíroz
		másként
		másképp
		más-más (pl. E szónak különböző helyeken más-más jelentése van)

másnap
 másod magammal
 mássa (mása vkinek)
 Matild
 matrác
 matric
 motring v. motring
 Mátyás-kori
 meg: meg fogja kapni,
 meg van írva (nem
 megfogja kapni, meg-
 van írva)
 meg-megfogja, meg-meg-
 áll stb.
 mégis (ellentét): vö. még
 is (még most is)
 még pedig
 mégsem (ellentét): vö.
 még sem (még most
 sem)
 megvan, megvolt, meg-
 volna, meglesz, meg-
 legyen (de meg van
 írva)
 mégy 1. mész
 meggy
 méh
 mell
 Méltóságod, méltóságos
 mely, melyik
 mély
 mende-monda
 mennél (mentül, minél)
 — annál
 ment = fölmentett, sza-
 bad, mentes (nem
 mentt)
 meny (az anyós menyje);
 menyecske, menyasz-
 szony, menyegző; de
 menny (ég, mennyor-
 szág)
 menny, mennyezet (me-
 nyezet), mennykő,
 mennyország, menny-
 dörög
 mennyi
 mérföld
 mérkőzik (mérkőzik)
 mesgye
 mész v. mégy (2. szem.)
 messze (messzi)
 metafizika
 metafora
 metely
 méter
 Mexikó
 mézes-mázás
 mező
 mialatt

miáltalunk, mibennünk,
 minekünk stb.
 miatyánk (más a mi
 atyánk)
 miazma
 mielőtt
 míg
 migrén
 Mihály
 miként
 mikép
 miközben
 mikroszkóp
 Milánó
 millennium
 millió, milliom, milliói
 mily, milyen stb.
 mind a két 1. mindkét
 mindamellet
 mindannyi
 mindaz, mindazok,
 mindazon, mind-
 ez(ek), mindezen
 mindazáltal, mindazon-
 által
 mindamellet
 mindennap
 mindig v. mindig
 mindinkább
 mindjárt v. mingyárt
 mindkét, mindkettő (de
 mind a két, mind a
 három)
 mindnyájan
 mindössze (nem mind
 össze)
 mingyárt v. mindjárt
 miniatűr
 ministrál (a misénél)
 miniszter (minister)
 minisztérium
 mintegy
 mintha
 minthogy (okhat. kötő-
 szó; más: mint hogy
 összehasonlító)
 misszió
 misztérium
 misztifikál
 misztikus
 mi'hikus
 mithosz
 mithológia
 miután
 mivelhogy
 moh
 Mohamed, mohamedán
 moly
 mondd meg
 mondvacsinált

monogramm
 monografia
 mosdik
 mosdótál
 mosoly
 motolla v. motóla
 motozkál v. motoszkál
 mögött v. megett stb.
 mulik (mulik), mult,
 mulva, mulandó
 mulat
 mulatt (ember)
 multévi
 mulya
 mûmia
 muszlin
 mutat
 múzeum
 muzulmán(ok)
 muzsika
 mű, művek, művész
 művel(t) v. mível(t)

nagy: nagy bölcsen,
 nagy nehezen; Nagy
 Lajos, de a nagy Na-
 póleon
 nagyképű
 Nagy-Kúnság
 Nagyméltóságod, nagy-
 méltóságú
 nagyralátás
 Nagyságod, nagyságos
 nála(m) stb.
 nap közben
 Napoleon
 Nápoly
 naponként
 narkózis
 naspolya
 nátha
 nefelejts
 néhanapján
 néhány v. néhány
 neheztel
 neki (néki)
 nekimegy
 nektár
 nélkül
 nemcsak v. nem csak; ne-
 csak
 nemesember (más: ne-
 mes ember)
 nemezis
 nemesokára
 Nemzeti Múzeum
 Nemzeti Színház
 netalán

nevel a szülő; növel :
 nagyobbít
 nevennapja
 nikkell
 nimfa
 nos
 nosza
 nő v. nöl; nőj, nőni;
 nőtt
 nőttön nő

nyaggat
 nyakravaló
 nyavalya
 nyegget
 nyíl, de röv. nyílak,
 nyílas, nyílaz
 nyílik, nyílás, de nyi-
 latkozik, nyit
 nyilvános
 nyirettyű
 nyolc
 nyomasztó
 nyoszolya
 nyugat
 Nyugat-India
 nyugodjál, nyugodt
 nyújt (nyújt)
 nyúl, de nyulak, nyulat
 nyúl, nyúlik (nyul, nyu-
 lik)
 nyúz
 nyű
 nyűg

ó! (oh!)
 oceán v. óceán
 óhajt v. ohajt
 ókor, ókori
 október
 oktrojál
 oláh
 old
 olt (ha növényoltásra
 vonatkozik, így is: ojt)
 oltalom v. ótalom
 oly, olykor stb.
 olykor-olykor
 omnibusz
 opció
 ópium
 opsit
 optimizmus
 óraker
 órákulum
 ormány
 oroszlán

orr
 országszerte
 otthon, otthoni, otthonos
 ováció
 óvadék, óvás, óvatos
 oxid, oxidál
 oxigén
 ozsonna v. uzsonna

óáltala, öbelöle, önekik
 öccse, öccsük
 ölt, öltözik
 önálló
 önként(es)
 önkénytelen
 összhang
 összesség
 össze
 összevissza
 özvegyasszony, özvegy-
 ember

páciens
 padlás v. pallás
 padló; más a palló
 padmaly
 pajzs v. paizs
 palló l. padló
 pálya
 papagáj
 paralizál
 Párizs
 passzív
 passzus
 páthosz
 patkol
 pátriárka, pátriarkális
 pátrónus v. patrónus
 pattan, pattog
 pauza
 pazarol
 pedagógia
 hely
 pék
 penitencia
 penzió
 per l. pör
 perszonálúnió
 perzsa, Perzsia
 perzsely
 pesszimista
 pesszimizmus
 Petőfi
 Petőfi-társaság
 petty, -es
 pirámis
 piros-fehér-zöld
 pittypalatty

plakát
 plasztika
 pleonazmus
 pléh
 plüss
 plutokracia
 poeta
 poézis
 poggyász (podgyász)
 polihisztor
 poliklinika
 polip
 politika
 politizál
 pólya
 polyva
 poni (ponni)
 porció
 pósta (posta)
 potroh
 pottyan
 póz, pózol
 pozíció
 pozitív
 pör v. per
 pörgettyű
 pöröly
 pörpatvar
 Prága
 praktikus
 predestináció, predesti-
 nál
 prédikáció, prédikál,
 predikátum
 pregnáns
 prejudikál
 premontrei
 presbiter
 prizma
 produkál
 professor
 próféta
 prognózis
 program
 progresszív
 proklamál, proklamáció
 protekció
 protektor
 protestáns
 provízió
 provizórium
 próza
 prozelita
 puncs
 pünkösöd

ráció
 radikális
 Rafael

Rajna
 ráspoly
 rátartja magát
 reakció
 realizál
 realizmus
 rébusz
 recepció
 redukál
 refektórium
 reflektál
 reflektor
 rejtőzik v. rejtezik
 reklamál
 reklám
 rekord
 rekriminál
 rektor
 remélni v. reményleni
 rendkívül
 rendszerint
 reprodukál
 repül, repít, reppen, v.
 röpül, röpít, röppen
 restáncia
 restell (restel)
 részint
 reszket
 retorika
 retteg, retten
 rezervista
 ri, rívás; ríkat
 ribizske
 ritmus
 rivalg
 rokokó
 rokolyma
 róla(m stb.)
 roppan, roppant
 rossz, rosszkor
 rosszal
 rosszhiszemű
 rothad v. rohad
 rögtön
 rögtönítelő
 rökönnyedés
 rúd, rúdon; de röv. ru-
 dat, rudas
 rúg, rúgó; de röv. ru-
 galmas
 rum
 Rusztem
 rút
 rutén
 rutin
 rüh

sablon
 sah

sakk
 sál (nem shawl)
 Sándor-vers
 saroglya
 scytha v. skytha
 sebbel-lobbal
 segél
 segély
 sehogy sem, sehol sem,
 semmi sem, senki sem,
 nem sehogysem stb.,
 de sohasem
 sejk
 sekély
 selyem
 sem v. se (de tiltásban
 csak se)
 semmilyen (semmilyen)
 semmint középfok mel-
 lett; más a sem mint
 semmirekellő
 semmirevaló
 seprű v. söprű
 ser l. sör
 seregély
 Shakespere v. Shake-
 speare
 sifon
 siheder
 sík, síkos, síkság
 siker
 siket (síket)
 síkolt, síkít
 síma, símul, simt
 simpánz
 sinyleni
 sip, sípos, sípol
 sir, sirban, sírok, sír-
 ásó
 sir, sírok, sírás; de röv.
 siralom, siránkozik,
 sirat
 sirály
 skála
 skandal
 skytha v. scytha
 smaragd
 sóhajt v. sohajt
 sohanapján
 sohase(m) v. sohse (sose)
 sokall
 sompolyog
 sovínista
 sovínizmus
 sör
 Spárta
 spekulál, spekuláció
 stájer, Stájerország
 stílus, stílisztika, stili-
 zál

strucc
 -stul, stül (6. §).
 subiksz
 sug, sugó, de röv. su-
 galmaz, sugdos
 sujt v. sújt
 súly
 súldő
 sülni
 súly
 süllyed v. sülyed
 sürög-forog
 sür-r-forr
 sürü, sürít
 Svájc
 szabály
 szaggat
 Szajna
 szájtátva
 szakáll v. szakál
 szalag
 száll (ige; szál főnév),
 szállingózik, szállás
 szalmiák
 szalon
 szalonna
 számottevő
 szalutál
 szán (-ka, -kó)
 szánom-bánom
 szántszándékkal
 szarkazmus
 szarkofág
 szaru
 szatira, szatirikus
 Szatmár
 szattyán
 zecesszió
 Széchenyi István
 szegély
 szegfű (más a székfű)
 szegyenleni v. szégyel-
 leni
 széjjel
 szekundál
 szembeszáll
 szemefénye
 személy
 szemenszedett
 szeminárium
 szemlesütve
 Szent István (mint hely-
 név Szent-István)
 Szent István társulat
 szentjánosbogár
 szenvedély
 szenzáció

szeparatizmus
 szeptember
 szerfölött
 szerint
 szerte: 1. Európa szer-
 te, országszerzte, világ-
 szerzte
 szervilizmus
 szféra
 szfinx
 szíj
 szí, színi, szíttak, szí-
 vok (szívni, szívtak)
 szírup
 szimfónia
 szimmetria
 szimpatia
 szín, színes, színtelen,
 színlel, színez
 színekúra
 színész v. színész
 szít
 szitkozódik
 szittyá
 szív, szíves
 szívattyú
 szívós
 szláv
 Szlavónia
 szlovén
 szlőjd
 szocialista
 szocializmus
 szofista, szofizma
 szól, szólás, szólít
 szolid
 szolidáris
 szóló (ének stb.)
 szonett
 szoprán
 szósz
 szőj, szőjön, szőtt
 szólv v. szólló
 sztrájk
 szű
 szubjektív
 szuggerál
 szultán
 szuperintendens
 szúr, szúrás, szűrő, de
 röv. szurony
 szuverén
 szűk, szűkül, de röv.
 szükség
 szűkmarkú
 szűnik v. szünik, de
 csak röv. szünet, szün-
 telen, szüntet
 szűr, szűrős

szürkül v. szürkül, szür-
 kület
 szürni, szűrő, szűrődik;
 de szüret
 szűz
 taksa
 taktika
 tálcá (táca)
 talpalatnyi
 talpraesett
 tanulság a történetből
 vagy meséből; tanu-
 ság (tanubizonyosság,
 tanuskodás)
 tarka-barka
 tarsoly
 tavaly v. taval
 tea
 technika, technikus
 tegnap, tennap; tegnap-
 előtt
 tehozzád, terólad, teál-
 talad
 tejbekása
 tekinget
 tele (teli)
 telefon, telefonál
 telegráf, telegrafál
 telik
 teljes
 tennisz
 terasz
 terméskő
 tettet
 tévelyeg
 tífusz
 tinhal
 típus, tipikus
 tírólatok, titőletek, ti-
 miattatok stb.
 Tisza-szabályozás
 tiszavirág
 tíz, tízszer; de röv. ti-
 zet, tizen, tizenegy,
 tized, tizes
 Tolsztoj
 topáz
 torkol, torkolat, de tor-
 kollik
 tőszet, tősztoz
 tölcser
 töle(m)
 törül v. töröl, törül-
 közik, törlés
 tősgyökeres
 tővel-heggyel
 tragédia

trakta, traktál
 trikó
 tromf
 tudniillik
 tudnivaló
 tulajdonkép
 tür, turkál
 Turgényev
 túró
 tus
 tussol
 tű
 Tübinga
 tűnik (tünik), de rövi-
 den: tünemény, tün-
 dér, tüntet
 tür, türés, türhetetlen;
 de röv. türelem
 türkiz
 tűz, tűzbe, tűzre; de röv.
 tüzet, tüzes, tüzel
 tűzni, tűzdel, tűzköd;
 de röv. tüzetes
 tyúk
 tyűh

Úgy, úgy
 ugyancsak
 ugyanis
 úgyhogy
 úgyis, úgysem (más az
 úgy is, úgy sem)
 úgy mint (más úgy mint)
 úgynevezett
 új, mn. újra, újabb;
 újság v. újság
 újkor, újkori, újabbkori
 új fn.
 újjong
 újonnan
 ultimátum
 ún, ünöm, de röv. unat-
 kozik, unalom
 unikum
 úr, úri, úrfi; de röv.
 urak, uraság, ural,
 uralkodik
 urakháza
 úrnapija
 úszik, úzás, de röv. usz-
 kál, usztat
 út, útravaló, úti; de
 röv. utak, utas, uta-
 zik, utal, utalvány
 utána(m, utánnam)
 utca v. ucca
 útítárs
 út közben v. útközben

utoljára v. utójára
utolsó v. utósó
utószor
uzsonna v. ozsonna

üget
ügy, ügyes, ügyetlen,
ügyel (ügyekszik, l.
igyekszik)
ül, ülés
ülep, ülepedik
üszök: a tüzes üszök;
üszög a gabonában
üz, üzni, üzés, de röv.
üzelem, üzlet
üzen v. izen

vágómarha
vagyis
vaj, vajmi
vajjon
vakáció
vállal
vályog
vályu
városliget
varr (ige); var (főnév)
Varsó
Vásárhelyt (nem Vásár-
helytt)
vazallus
végrehajjt

vele (véle)
Velençe
verdikt
verseng
verzió
veszély
vesztesség (más a vesztes-
ség)
vetkezik (vetkőzik)
Vezúv
ví v. vív, vívás, vítt v.
vívott
vicc, viccel, vicces
víg, vígan, vígad, ví-
galom, vígasztal
vígasság v. vígaság
világszerte
víjog v. víjjog
virrad, virraszt
viszálkodik
vissza, visszás
vissza-visszanéz, vissza-
visszatér
visszhang
viszket
viszonosság (vö. kölcsö-
nösség)
víz, vízen, vízi; de röv.
vizet, vizes, vizez
vizió
vizitál
voks
vonz, vonzza

vöfel (vöfély)
völgy
Vörösmarty Mihály
Vörös-tenger
vulkán

Wesselényi

zafir
zefir
zenit
Zilah
zóna
zöld
zöldell(ik) v. zöldel
zug fn.
zúg ige, zúgás, zúgó
zúg-búg
zúz, zúzás, zúzódik
zúrzavar
zsalu
zsálya
zsámoly
zsemlye
zsindely
zsinór
zsiráf
zsirio
zsöllye
zsúp v. zsupp.

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés	5
A helyesírásnak alapja 1. §.	23
A magyar ábécé 2., 3. §.	24
Az alapul szolgáló kiejtés 4—6. §.	28
A szóelemző írás esetei 7—10. §.	33
Egyszerűsítések 11. §.	42
Az idegen szók 12. §.	44
A tulajdonnevek 13., 14. §.	47
Összeírás és különírás 15., 16. §.	51
A szók megszakítása 17. §.	59
Nagy kezdőbetű 18. §.	60
Írásjelek 19.—25. §.	63
Rövidítések 26. §.	72
Szójegyzék	74

Úgyanezen szerzőtől megjelentek:

KIS MAGYAR NYELVTAN.

A középiskolák első és második osztálya számára. — Hetedik kiadás.

Ára ... .. 1 kor. 60 fill.

Engedélyezve 1897/2657. sz. min. rendelettel. Polgári iskolák számára
általánosan engedélyezve van 1899/14539. sz. ministeri rendelettel.

MAGYAR NYELVTAN.

Felsőbb osztályoknak. Ötödik kiadás. Ára ... .. 2 kor.

Engedélyezve a középiskolák és tanítóképzők számára.

RÖVID MAGYAR MONDATTAN.

Ára ... .. 80 fill.

NÉMET NYELVKÖNYV.

Olvasókönyv, gyakorlókönyv, nyelvtan. — Középiskolai használatra.

Második javított kiadás. Ára ... .. 2 kor.

Engedélyezve 3569/1899. sz. min. rendelettel.

NÉMET NYELVTAN.

Középiskolai használatra. Második javított kiadás. Ára ... .. 1 kor.

Engedélyezve 1899/3569. sz. min. rendelettel.

NÉMET OLVASÓKÖNYV SZÓTÁRRAL.

A gimnázium negyedik osztályának. — Második javított kiadás. —

Ára ... .. 2 kor. 40 fill.

NÉMET ÉS MAGYAR SZÓLÁSOK.

A M. Tud. Akadémiától Marczibányi-díjjal jutalmazott pályamunka. —

Magyaros fordításra vezérlő segédkönyv, kiegészítésül a német-magyar
szótárakhoz. Ára füzve ... .. 8 kor.

NÉMET ÉS MAGYAR ISKOLAI SZÓTÁR.

Két rész. — Szerkesztették **Simonyi Zsigmond** és **Balassa József**.

Vászonkötésben ... .. 7 kor.

NÉMET ÉS MAGYAR SZÓTÁR.

Két rész. — Szerkesztették **Simonyi Zsigmond** és **Balassa József**.

Félbőr-kötésben ... .. 16 kor.